

Ազգ

14 Հունիս 2018 Որբաւթ 27(5526)

Ժողովուրդի փոխարեն՝ գործի անցեք

Չուլիսի 11-12-ին ՆԱՏՕ-ի վեհաժողովին մասնակցելուց հետո Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը Հայաստան վերադարձին Բյուրեղի օդանավակայանում մի քանի մեամակալի հայտարարություններ է արել, որոնցից հասկալիքն արժէ առանձնացնել մեկ-երկուսը: Նա դժգոհել է ԵՄ-ից՝ Հայաստանի դատարանական բարեփոխումների վրա անարդյունավէտ միջոցառումներ ծախսումներից անցյալում, այն դեպքում, երբ հեղափոխությունից հետո մեկ քաբաթում ավելի շատ բան է արվել համակարգում: ԵՄ անդամ երկրների եւ հենց ԵՄ ղեկավարների՝ Հայաստանում կատարվողի հանդեմ ոգեւորւթյանն էլ հակադարձել է, որ եթէ Հայաստանի հանդեմ փաղաքակաւորւթյունը գործնակաւնում չի փոխվելու, աղա ավելի լալ է իջեցնել հաճախախտությունների եւ ողջոյնների տնայնությունը: Այլ խոսքով՝ ժողովուրդի փոխարեն անցեք գործի, եվրոպացի դարձալ:

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

Օրերի շէտ

15 միլիոնի անունից

Զգայաղուն բացահայտումների ներկա մթնոլորտում հաճախ չենք նկատում հասարակական հոգեբանության մեջ տեղի ունեցող խորալին փոփոխությունները, որոնք արժանի են համադարձակ ու շեքսային գիտական լուրջ ուսումնասիրությունների, եթէ, աճուճ, չենք ցանկանում վերադառնալ մոտիկ անցյալի սխալների կրկնությանը: Նման ուսումնասիրությունները՝ վիճակագրական սխալների համեմատական ֆնդություն, հասարակական կարծիքի ուսումնասիրություն՝ հարցախոյզների եւ այլ միջոցներով՝ առաջին հերթին ղեկ է ձեռնարկի նոր կառավարությունը, աղա՝ փաղաքակաւ ու հասարակական կազմակերպությունները, հասկալիքն այս օրերին, երբ խորհրդարանական ու կառավարական մակարդակով ֆնդակվում է առաջիկա ընտրություններին ընդառաջ օրենսդրական փոփոխությունների հարցը, որը, ընդամենը սկիզբն է լինելու, ներառալ ընտրությունն ինքնին, լայնածալալ այն փոփոխությունների, որոնք ղեկ է ուղեւեւելն վերոիշեալ ուսումնասիրությունների թելադրանով:

Մինչ այդ, նույնիսկ ներկայիս, փաղաքակաւ հեղաւթումը (չեն սիրում հեղափոխությունն բառը) հաջորդող օրենսդրական փոփոխությունների շարունակման դայմաններում սաղվող տղալորությունները մասնաճում են արդեն, որ մեր դեպության հեքաղա կառավարումը, հայկական էթնոսի՝ ողջ հայության ինքնակազմակերպումը կարի ունեն բոլորովն նոր մոտեցումների, որոնք համահունչ ղեկ է լինեն ազգի ու դեպության զարգացման մեր ձգտումներին, կարիներին ու հնարավորություններին:

Առ այդ՝ առաջին հերթին հարկալոր է մեր ժողովրդի հայաստանաբնակ թե արաբնակ հասկալների՝ ամենալայն զանգալների ներգրալումը ազգային-փաղաքակաւ ուրուումների կայացման գործում, դրանց կենսազործման գործընթացներում: Վերջին բացահայտումները, ցուցադրող նեխած բարեքը եթէ ունանք բուն՝ սերիալական հեքալրափոխությունը զրգեցին, աղա ուրիշ շաք-շաքի մոտ առաջաքեցին հուսալաքության եւ նույնիսկ հուսալաքության դալիք, որոնք եթէ հայաստանաբնակ բազմալործ ու «բազմալործան» մեր ժողովրդին առաջնորդում են դեղի փաղաքակաւ անարբերություն, աղա արեքրներում բնակվողների համար կծառայեն ազգային դասկանելիության խիստ բարակած թելը կսրելու մկրատ որդեք: Համաժողովրդական հեղաւթումն խանդալառությունը, հասկալիքն երիտասարդության մոտ, չի կարող երկար կյանք ունենալ: Ճառեքը, խոսումները, PR մեթոդները առ ոչինչ կարելի է համարել, եթէ հենկած չեն համոզիչ, շեսանելի ու շոքալիքի արդուներին վրա: Բառի իսկական առումով, սփյուռալալությանը սրալմա են դասառել էլ «մանկելգրիգորյանական» համաարած համալաքանիշի բացահայտումը, էլ Հայ եկեղեցու հեղինակագրկամը միջկած աղանդալորական վերջին գործողությունները, էլ, վերջալալ, «Հայաստան» հիմնադրամի համահայկակաւությանը հասցկած վնասը: Դրանք ոչ թէ ազգային հոլարսություն, որը այնքան կարեալ է նոր սերունդների համար դեռենա Վ. Թեքեյանի ժամանակներից, այլ ամոթ՝ որ մեր երկրն ու ժողովուրդը հանդուրձել են նման սակամություններ...

Դարձումըը ստեղծված արեսածին վիճակի, վաքալության սերմանումը՝ ներում թե դրում, տեղի կունենան այն ժամանակ, երբ համընդհանուր դասալաքանալությունը հանձնվի, ի դեմս իսկալիքն ընտրալ ներկայաղուցիչների, ողջ ժողովրդին:

Կուսակցությունը, որին դասկանում են նաեւ ես, այս օրերին, առաջիկա արալիքն ընտրություններին ընդառաջ, օրենսդրական փոփոխությունների ամբողջական փաթեթ է դասրասում, որը ՈԱԿ-ը հանրությանը կներկայաղնի առաջիկա շաքաթ, եւ որը ընդգրկում է նաեւ արալալիքանում մշակական բնակություն ունեցող ԳՀ փաղաքացիների ու երկաղաքացիների ընտրելու եւ ընտրվելու իրալումնի հեք կաղված փոփոխությունների խնդիրը: Այդ փոփոխությունների բուն մղաքակն է՝ ուրան կարելի է լայն հնարալորություն սալ դասական ու շեքսական դայմանների բերումով արեքրներում աղորդ մեր փաղաքացիներին ու երկաղաքացիներին՝ ընդգրկվելու Հայոց դեպության փաղաքակաւ կյանքում՝ ընդամենը մեկ սահմանալակամալը՝ նրանք ղեկ է ընտրություններին մասնակցեն բացառալիքն Հայաստանի սահմաններում, ինչը կլինի նաեւ դեքքություն համալրելու լրացուցիչ աղիք: Իսկ ինչ վերաբերում է նման փաղաքացիների ընտրվելու իրալումնին, որը գործող օրենքով բացառվում է իսղառ եւ որը կազմում է մեր Սահմանադրության ամոթն ու խարանը (արղալեւ, նույնիսկ Հայաստանում բնակվող երկաղաքացիները թեւն ունեն ընտրելու, բայց չունեն ընտրվելու իրալումն), որը ղեկ է սրազրվի անհաղաղ:

Մյուս կողմից, սփյուռում ունենք շաքի վաքալությունը վալելող անփոխարինելի մասնաղեքներ, որոնց հնոթյունն ու կաղեքը չենք կարող օգազործել դեքսակալ բարձր դասններում գործող օրենքների սահմանալակումների դասառաղ, որոնց հիմքը եղել է սղվեքական ժամանակներից եկող անվաքահոլությունը: Մինչդեռ մի ժողովրդի համար, որի չորս-հինգերորդ զնկվում է դրում, անհարի են նման սահմանալակումները: Կրկնում են մի ժողովրդի համար, որի թլալալանը ոչ թէ 3, այլ ավելի քան 15 միլիոն է: Մեր դեքսական ներկայաղուցիչները այսուհեքե իրալումնք ղեկ է ունենան բարեկամների թե թեքանիների հեք խոսելու այդ 15 միլիոնի անունից:

ՎԱԿՈՒՐ ԱՎԵՏԵՐՅԱՆ

42 ասիճան՝ ըստ հայկական միջօրեականի

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱԶՍԵՐՅԱՆ

Հայաստանում մեկ շաքաթն այլեւ մեկ շաքաթ չէ, այլ ռեքի-նի նման անվեքը ձգվող, բազմաթիվ իրադարձություններ ներառող ժամանակ, ու անգամ 42 ասիճան ուղեղ հալեքնող շաքաթալի դեղիքը մի փոքր դանդաղեքնելու: Գլխալոր դեքալաքարը շարունակում է մնալ ԱԱԾ-ն, ում խուզարկությունները արդեն սղորական են ու դարձել են մեր առօրյալի մասը, որ նոր բացահայտում չեն անում անհանգստանում ենք: ԱԱԾ-ն անգամ արդեն եկել-հաքել է զինկումներին (ԱԱԾ է բերման ենթարկվել Մարսունու զինկումը՝ կոռուպցիալի կալակալում): Հրաժարականներ են ներկայաղեքել Երեւանի փաղաքալիքն ու «Հայաստան» համահայկակաւ հիմնադրամի շեքեքը, այլ՝ մանր-մունր դասնոյալներ, կալալալի են վերցվել մի շաքի հնչեղ անունների հեք կաղված անձինք: Բազմաթիվ նոր, երեքմն՝ անաղաքելի, երեքմն հաջող, երեքմն՝ անսրալաքանական նաքանկումներ են արվել այս ու այն՝ հանրության համար հեքալրություն ներկայաղող դասններում: Հոլիալայան այս շաքաթալ մալուլը մեկ դար հեք բացողը դեք է առնելու անալաքեղ

բեքն ու անալաքեղ բացահայտումներին միաժամանակ: Ու գուքե կարղա նաեւ անեկրոսանման ասուլթը՝ մի շաքի մարղիկ իրեքն կյանքի այս ժամանակի մասին կղաքանեն, թե իրեքն «նստել են Նիկոլի օրնք»: ➔10

Գերմանիան կասեքրեք «Osmanen Germania»-ի գործունեությունը

ԱՆԱՐԻՏ ՀՈՎԱՍԵԹՅԱՆ

Գերմանիալի ներքին գործերի նալաքարությունը հոլիսի 10-ին արգելեք թորակալն աջ ազգայնական «Osmanen Germania» (թրգմ.՝ Օսմանների Գերմանիա) ռոլ խմբի գործունեությունը: Լուրն առալիք կանոլի ազղարալեքին գերմանական ռաղիո-հեռուստաքեքության արքեր ալիքներ: Դաքնության սահմաններում 1500- 2500 անղամ ունեցող հիշալ կազմակերպությունը դիքարկվում է չալիազանց վաքանալոր, այն շաք արազ համալրվում է նոր անղամներով: Նրանք երողանի համակիրներն են, կազմակերպության անղամների անունները կաղված են արքեր րեքական դասնությունների հեք: Պաքահայկան չէ, որ այս խմբի անունը գերմանական հանրությանը առալվել ծանոթ դարձալ 2015- ին, երբ Բունդեքաղը ֆնդարկում էր Հայոց ցեղաղալալ

մարիկ՝ Մեքմեք Բ., որն ի դեք 2017- ին հայքնվել էր կալալալալայրում, եւ մեկ ուրիշը, որի անունը չի նեքվում, «Osmanen Germania» կազմակերպության անղամ են, բռնցքամարի, մարգալկան ուրեւ գործունեության մասին, այլեւ չի հաղորդվում: ԳԴՀ արքեր վայրերում ուսիկանության ալքալաքակիցների խուզարկությունների ժամանակ դարգվել է, որ հիշալ խումբը ներգրալված է մալաքնեքագության, թմրանյութերի առեքիք, դոռնկության, դրամաքորության, փողերի վաքման, վկալալաններ կեղծելու մեք: 2016- ին կազմակերպությանը նալիկնում հարած անղամների ձեքրալալությունը լույս սփռեք մի շաքի հանգամանքների վրա: Գերմանական լրալվանիջոցներում տեղեկություն արալալեք, թե «Օսմանները» սերս կաղ ունեն Թորիալում իշխող Աղալություն եւ զարգացում կուսակցության, աջ ծայրալեղական «Գորք գալլեր»-ի հեք: ➔3

«Հայաստան» հիմնադրամի հանդեպ սփյուռքի վստալիությունը վաղուցվանից է... էջ 4

«Ոսկե ծիրանից» կալված էջ Ա

Միրիայում խաղաղության հաստատումը՝ նոր բալալումների աղբյուր էջ 8

ԿԱՐԻՆԵ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Գլխավոր, ԱՄՆ

Նոր Հայաստանում թափ առած աննախադեպ բացահայտումների շխուր շխուրը լույս ածխարհ է հանում իրողություններ, որ գերազանցում են անգամ ամենահոռետեսական դասկարծումները: Գեներալի սխառու չափ «սուտոկաներից» հետո «Հայաստան» հիմնադրամի հանդեպ համազային վստահության սասանունը տկային ապրում դարձավ նաև սփյուռքի հայ համայնքների համար: Ասեմ, որ անկախ այս իրողությունից, ել Հայաստանում, ել սփյուռքում, օրի մեջ մեծադեմ թեմածել է հիմնադրամի գործունեության հանդեպ անվստահության ուրվականը: Արժանապատիվը՝ հանգանակությունների սարեցարի նվազող թվերը ել բարեգործների առավել զուտ դարձած վարագիծն է:

Գլխավորի իմ ուսուցչուհի բարեկամուհին, որ սարիներ հայերեն է դասավանդել ֆաղափ մի դորոցում, Հա-

ժինարությունը նույն սարվա աճանն էլ դիտի ավարտի: Սակայն մինչ այդ, 2011-ին, ճիշտ այդ չափի հասկացումներ արդեն սրամարվել են: 2013-ի համար՝ դարձյալ նվազում է նույն թիվը: Թվում է, սարեկան ֆինանսական հաշվետվությունները ներկայացնելու համար մեկը մսել է համակարգի առաջ ել ընդամենը մախորդ սարվա սվայների copy/paste արել հաջորդ սարվա համար: 2014-ին՝ մանկադարձեցի անունը նվազում է մի փոքր ձեռափոխած սարբերակով ել հասկացման չափն էլ՝ արդեն 504 հազար է: Այսինքն, չորս սարում մանկադարձեցի ժինարությունը ոչ միայն չի ավարտվել, այլև չորրորդ սարում կրկին գումար է սվել, այս անգամ՝ կրկնակի գումար: Իսկ 2011 թվականի հասկացումների մոլասակը անհասկանալի է մնում:

Նույն ուռձացված թվերը ել նույն copy/paste-ի սկզբունքն է գործում Մարտունիի հիվանդանոցի վերաբերյալ, երբ երկհարկանի շենքի կառուցման համար ընդհանուր առմամբ ծախսվել է 5 մլն 516 հազար դոլար,

հոգեուրականների ու թեմի առաջնորդների հսկայական դասվարկություն, որոնց հյուրանոցի, ձանադարհածախսի, ուսելիքի վճարման խնդիրները, ենթադրվում է, որ դիտի հոգացվելին հանգանակված միջոցներից: Ամերիկյան սփյուռքը մեկի փոխարեն երկու թեմի առաջնորդ ունի, իսկ երգիչների ու հաղորդավարների դակաս, ինչդեպ Հայաստանում, այստեղ էլ չկա:

Տարին բոլոր Լուս-ում գործում է նաև հիմնադրամի սեղական գրասենյակը, որի գործունեության բնույթի մասին, թելեթոնի կազմակերպումից զատ, ուրիշ ոչինչ չի ենթադրվում: Հիմնադրամի գրասենյակի սեղական ղեկավարը հազվադեպ է հրամցում սեղեկություններ թելեթոնից դուրս իրենց գործունեության մասին: Գոնե սարին մեկ-երկու անգամ կարելի էր մկիրատունների սեղեկացնել հիմնադրամի ընթացիկ գործողությունների վերաբերյալ: Ի դեպ, «Հայաստան» հիմնադրամի սարեկան հաշվետվությունների մեջ ոչ մի խոսք չկա նաև այն մասին, թե հիմնադրամի

«Հայաստան» հիմնադրամի հանդեպ սփյուռքի վստահությունը վաղուցվանից է խարխլվել

Բարեգործությունը կասկածելի մասնագիտություն է դարձել

յասանի խնդիրներով ադորդ հայրենասեր ու նախանձախորհր կին է: Հասկադեմ վերջին սարիներին հաճախ էր կիսվում ինձ հետ հիմնադրամի գործունեության վերաբերյալ իմ մտածողություններով:

Ամեն սարի, «Հայաստան» հիմնադրամի գրասենյակը մկիրատուներ հրավիրելու մոլասակով մանակներ է առաքում համայնքի բնակիչներին՝ հընթացս ծարի մեջ սեղադրելով նախորդ սարվա ֆինանսական հասկացումների վերաբերյալ մանրասառ սեղեկացություններ: Բարեկամուհիս, որ նույնդեպ ստացել է սեղեկավական այդ ծարները, 2011 թվականից առայսօր յուրատեսակ փաստահավաք հետախնամական առաքելություն է իրականացրել «Հայաստան» հիմնադրամի գործունեության վերաբերյալ: Ել հիմնադրամի գործադիր սնորեն Արա Վարդանյանի շուրջն առաջացած աղմուկից հետո որոշել է հրադարակել իր դիտարկումների արդյունքները: Ներկայացնենք դրանցից ընդամենը մի ֆանիսը: Նախ՝ Աճոցի դորոցի մասին:

Շիրակի այս գյուղում, որ ընդամենը չորս հազար մարդ է ադորում, դորոցական շենքի կառուցման համար 2011 թվականին համահայկականը 1 մլն 790 հազար 469 դոլար է հասկացրել: Այս թիվը փոքր ինչ ուռձացած է թվացել ուսուցչուհուին: Հաջորդող երկու՝ 2012, 2013 թվականներին ես գարմանով ֆիսել է ճիշտ նույն չափի գումարի հասկացումը՝ նույն դորոցի կառուցման մոլասակով: Ընդհանուր առմամբ, ըստ սեղեկացվության, երեք սարվա ընթացքում դորոցի կառուցման վրա ծախսվել է 5 մլն 375 հազար դոլար:

Այդ ժամանակից էլ սկսել է բադդատել մյուս մկիրատուներին վերաբերյալ սվայները ել գարմանով հայտնաբերել, որ համարյա 90 տկոսով բոլոր հասկացումների սրամաբանությունն է այդդիսին:

Արցախի Մարտունիի շենքի Սոս գյուղի ադադա մանկադարձեցի 2012-ին հասկացվել է 146 հազար դոլար: Տեղեկատու թերթիկում նվազում է, որ փողը հասկացվում է մանկադարձեցի հիմնադրամի համար, ել

ընդ որում՝ ամեն սարի սրամարվել է 1 մլն 838 հազար դոլար:

Ի դեպ, աչի է գարմում նաև այն հանգամանքը, որ մկիրատուներին առյուծի բաժինը մեծադեմ բաժին է ընկել Արցախին, իսկ Աղեշի գոտում նույն ընթացքում խղճուկ հասկացումներ են սրամարվել:

Մարտունիի շենքին, որ ընդամենը 12 հազար մարդ է ադորում, միայն 2011 թվականին հասկացվել է 7 մլն դոլար, նույն ընթացքում ընդամենը 58 հազար դոլար է հասկացվել Գյումրիին՝ «Հույս» կազմակերպության կահույքի հայթայթման ել լեզվի գարգացման մի այլ ծարգի համար: Շուտի, Հարդրոթի, Սեփանակերտի, Արցախի մյուս շենքերի հանդեպ առատաձեռնության նույն սկզբունքն է գործել: Շարունակական նույն շենքանումներ են եղել աղեշի գոտում՝ Գյումրիին, Վանաձորին, Սոլիսակին, որ ֆառոր դար այդդեպ էլ շարունակեցին մնալ Աղեշի գոտի՝ սարիներ դոմիկներում լուռ ու մուռջ սդասող աղեշյակներով: Ի դեպ, մի ֆանի սարի առաջ այս անարդար խտրականությունը համայնքում դժգոհության մեծ ալիք բարձրացրեց: Այս հանգամանքը դրդեց հիմնադրամին ձեռնարկելու սարվա ընթացքում երկրորդ թելեթոնները՝ հասուկ Գյումրիի սնակներում ադորող մարդկանց բնակարաններ մկիրելու համար: Ընդ որում, վերջին այս կարգի թելեթոնն անցկացվեց ընդամենը երկու շաբաթ առաջ: Հավակեց 560 հազար դոլար գումար:

Միայն 2012-ին հիմնադրամի ֆոնդից 535 հազար դոլարի մախագահական մրցանակներ են սվել: Այդ սարվա մրցանակակիրները ընդամենը մոտ երկու տասնյակ անհաններ են ել ցեղատղամոլության խնդիրներով զբաղված երկու ինսիսին:

Հիմնադրամի գործունեության վերաբերյալ անվստահության արտադյունությունները, արտադուս թելուզ ել՝ ոչ այնմախ խորախին, անգամ անգեն աչի մեծադեմ տեսանելի են եղել: Օրինակ, սարորինակ է այն հանգամանքը, որ ամենամայ թելեթոններին մասնակցելու համար Արցախից ու Հայաստանից մեծադեմ հրավիրվել է երգիչների, հաղորդավարների,

հանգանակած միջոցներից սարեկան ինչքան է սրամարվում ել հայաստանյան, ել Լուս-յան գրասենյակների դադարմանն ու աշխատակազմերի վճարումների համար:

Այդուհանդերձ, ամեն չարիք նաեկավ հնարավորություն է բերում իր հետ: Հուսամք, որ համահայկականի գործադիր սնորեն կողմից հիմնադրամի գումարների սնորինման անթույլատրելի վարագիծը կարեուր ազդակ կդառնա՝ մանրակրկիտ հետախնամելու նաև հիմնադրամի ֆառորդարյա գործունեությունը:

Բարեգործության հանդեպ սփյուռքի խարխլված ինֆանվստահությունը, ցավոք, ոչ միայն համահայկականին է վերաբերում: Նույն անթափանց գործելակերպը, այս դեպում՝ առավել մեծուծոս ու հանելուկային, բնորոշ է նաև փոքր ու ինֆանակոչ հիմնադրամիկների, որոնք համայնքում ֆառային գործունեություն են ծավալում բարեգործության անվան սակ: Ով ասես ել ինչդեպ ասես, մսնում է ասդարեգ, հանգանակություններ անում ել անվերահսկելի սնորինում ու բաշխում արդյունքները: Բարեգործությունը կասկածելի մասնագիտություն է դարձել, փող աշխատելու ու փող վկանալու դորոսը ադբյուր: Բայց այդ մասին՝ մի ուրիշ անգամ:

Հիմնադրամի հանդեպ սփյուռքի վստահությունը շխուր փորձություն կրեց, ել համահայկականը բարոյական ցավալի հարված ստացավ:

Նոր Հայաստանում «Հայաստան» հիմնադրամը ես մորացման ու խելամիտ մաբրագործունեների կարիք ունի, որ դիտի օգնեն վերակենդանացնել սփյուռքի սարիներ խարխլված վստահությունը: Ել հենց այսօր դիտի մսածել այդ մասին: Ամենամայ թելեթոնը սարերի տեսում չէ:

ՍԴՀԿ դուրս կու գայ Ամերիկայի «Հայաստան» հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի կազմեն

Հետեկալ հաղորդագրությունը, որը հրատարակել է Հնչակյան կուսակցության Արեւմտյան Ամերիկայի վարչությունը, կարծում ենք սկիզբն է լինելու այն բացահայտումների, որոնք հետեկելու են «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի՝ այժմ նախկին սնորեն Արա Վարդանյանի գործելակերպի հետ կադված զայթակողությունը, ավելի շուտ՝ դրա բացահայտմանը: Ավանդական սարբեր կազմակերպություններ ու հիմնադրամի սեղական մասնադյուղեր ունեն նույնամանակ ել այլ բողոքներ, որոնցից է նաև Ռամկավար Ազատական կուսակցության Կենտրոնական վարչության սարիներ շարունակ գրավոր ու բանավոր ներկայացրած բողոքը առ Արա Վարդանյան՝ դադարեցրել, որ փոխի իր կողմնակալ ել աչառու գործելակերպը կուսակցության հանդեպ, ել հիմնադրամին երբեկոց մի մի ձեռով օգտակար չհանդիսացած ադորենների մի խմբի փոխարեն հոգաբարձական խորհրդի աշխատանքներին կրկին մասնակցելու հրավիրի հիմնադրամում նրա ստեղծման առաջին օրվանից ել ցայժմ մկիրատուներին կասարող ել հավաքագրող մարդկանց՝ որդեպ կուսակցության դաճոնական ներկայացուցիչներ հիշյալ մարմնում: Արա Վարդանյանը միշտ մնացել է անդրդվելի, անուծոս ադալիներով իր անմիջական ել միակ ղեկավարի՝ ՀՀ նախկին նախագահի դաճոնականությունը ել Սփյուռքի նախարարուհու ֆազալերանին, որոնք, իրենց հերթին, ցանկացել են դառնակել ել հեղինակագրել ավանդական կուսակցությանը, մոլասակ ունենալով, ինչդեպ հիմա՝ է դարգվում, սփյուռքում ստեղծել բողոքային մոտ՝ սեփական կարիքների համար կուսակցություն:

Խմբ.

Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան Արեւմտեան Ամերիկայի Վարիչ մարմինը կը յայտարարէ, որ դուրս եկած է «Հայաստան» հիմնադրամի Ամերիկայի հոգաբարձութեան խորհուրդի կազմէն, իր անվստահութիւնը յայտնելով Լուս Աճճելոսի մեջ գործող Հիմնադրամի գրասենեակի գործունեութեան նկատմամբ:

Վերջին տասնամեակին խորհուրդին մաս կազմող եկեղեցական, կուսակցական ել բարեսիրական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները ամբողջութեամբ անստեատած են ու բոլոր որոշումները ել միթական գործառնութիւնները կեդրոնացած են հիմնադրամի սնորեն Արա Վարդանյանի կողմէ ցեանալուած ել իր կողմէ ղեկավարուող Լուս Աճճելոսի գրասենեակի անձնակազմին մօտ: Խորհուրդի կազմէն խլուած է վերահսկողութիւն հաստատելու իրաւունքը ել այդ մարմինին գոյութիւնը դարձած է ձեռակալ:

Աճճելոսի, մեր բոլոր բողոքները մնացած էին անհետեամք ել յոյս ունեիմք, որ Հայաստանի մեր իշխանութիւններու օրօք Լուս Աճճելոսի գրասենեակը կը փոխէ իր գործելաոճը ու կը հետեկ ամերիկեան օրէնքներով հաստատուած կանոնադրութեան դադարեցնելու: Սակայն, անցած շաբաթ Արա Վարդանյանի աղմկայարոց ձերբակալութենէն ետք ի յայտ եկաւ, որ մոյնիսկ մեկուսարանի դաճոնակ ել ան կը շարունակէ ղեկավարել Լուս Աճճելոսի գրասենեակը:

Յուկիս 6-ին նախատեսուած էր խորհուրդի միսս՝ հանդէս գալու համար Արա Վարդանյանի չարաշահումները դաճադարտող յայտարարութեամբ: Սակայն, միստէն ժամեր առաջ հիմնադրամի Լուս Աճճելոսի գրասենեակը հրադարակեց հաղորդագրութիւն մը՝ ուղղուած ամերիկահայութեան, մեղմացնելով Վարդանյանի արարքները ու փորձելով համոզել հանրութիւնը, որ իրենց մոխրաբերած գումարներու կորուստ արձանագրուած չէ, այդդիսով կանխելով սակաւին ընթացի մեջ զսնուող դաճական գործի եզրակացութիւնը:

Այս կացութեան դիմաց Հնչակեան կուսակցութիւնը կ'առկախէ իր մասնակցութիւնը Ամերիկայի հոգաբարձուներու խորհուրդի կազմին ու այսուիտեստէ ոչ մէկ դաճասխանատութիւն կը կրէ անոր յետագայ գործունեութեան համար:

Սեմք կը հաւատամք «Հայաստան» հիմնադրական հիմնադրամի մոլասակներուն ել առաքելութեան, մեծադեմ կը զնահատենք անկեղծ ու հայրենատր՝ մեծ ու փոքր բարերարներու մոխրատուութիւններուն շնորհիւ կասարուած աշխատանքները՝ Արցախի ու Հայաստանի մեջ, ել կը յուսամք, որ մեր այս ֆայլով որոշ չափով կը մոլաստենք «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի առողջացման, միթական միջոցներու արդիւնաւէտ օգտագործման, մսխումներու վերացման ու ժողովուրդի վստահութիւնը վերականգնելու գործընթացին:

ՍԴՀԿ ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ
Լուս Աճճելոս
Յուկիս 9, 2018

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱԼ

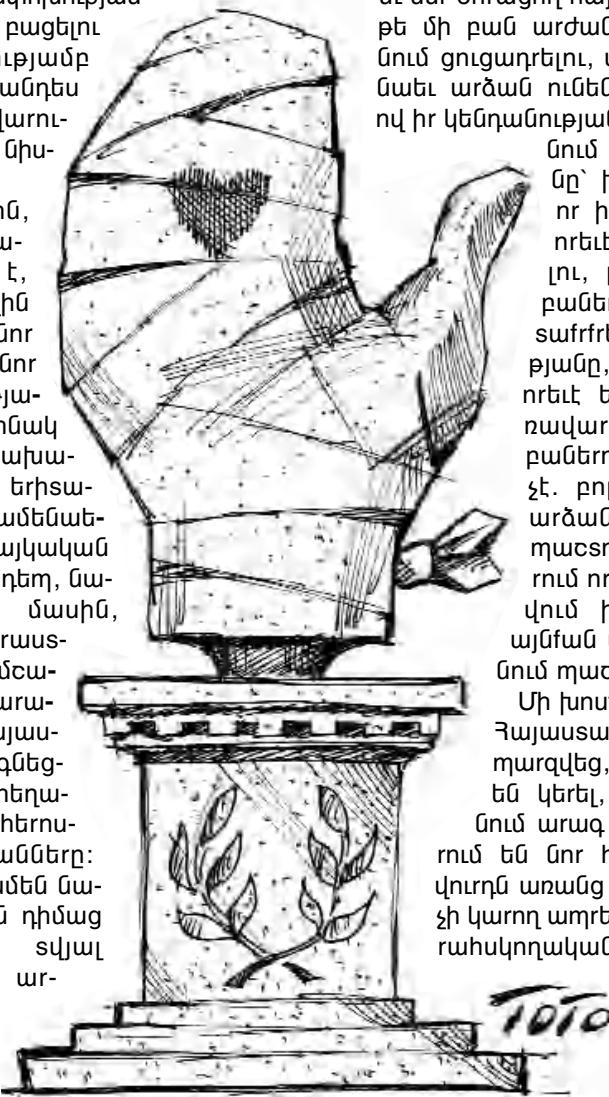
Մերը թանգարանային իր չէ

Մշակույթի նախարար Լիլիթ Մակունցը Ֆեյսբուքի իր էջում գրել է, որ Հայաստանի դասնության թանգարանում 5 օրվա ընթացքում կհասկացվի ցուցասահ՝ նվիրված թավեյա հեղափոխությանը: Նախարարը հայտնել է, որ երկուստեքի աշխատանքային խումբը (որը հավանաբար ղեկավարում է ձեռնարկի, կամ արդեն ձեռնարկվել է) կաղ կհաստատի թանգարանի սնորհները մարտն Գրիգորյանի հետ (այսինքն դեռ կաղը հաստատված չէ) եւ հնարավորինս սեղմ ժամկետներում կսկսվի ցուցասահը համադասարանական նմուշներով համալրելն ու կահավորելը: Վերջում նախարարն ասում է, որ ցուցասահի բացման մասին կհամարվեն լրացուցիչ տեղեկատվություն:

Հիշեցնենք, որ թավեյա կամ սիրո կամ առանց արյան հեղափոխությունը Հայաստանում տեղի է ունեցել 2-3 ամիս առաջ, այն իհարկե դասնություն է, սվյալ դարազայում՝ հայոց, բայց թանգարանում... Ի դեպ, ինչո՞ւ միանգամից թավեյա հեղափոխության թանգարան չի բացվում, այլ բացվում է ընդամենը ցուցասահ: Համ էլ նոր աշխատատեղեր կբացվեն, դե «Հայաստանում թավեյա հեղափոխության թանգարանի» սնորհներ, բաժնի վարիչ, «Մերժիր Մերժին», բաժնի վարիչ, «Նիկոլ վարչապետ» բաժնի վարիչ, «Սիրո հաղթանակ» բաժնի վարիչ՝ իրենց տեղակալներով ու օգնականներով, ամեն հարկի դասարանատեղ, հսկիչներ, դասարաններ, հավաքարարներ, մի խոսքով՝ մի 20-30 աշխատատեղ... Կարծում եմ՝ վաս առաջարկ չէ, եւ մշակույթի նախարարը «Հայաստանում

թավեյա հեղափոխության թանգարան» բացելու նախաձեռնությունը կարող է հանդես գալ կառավարության հաջորդ միսին:

Ցուցասահն, անուշտ, համեստություն է, ինչը բոլորովին չի սազում նոր Հայաստանի նոր կառավարությանը, որտեղ օրինակ Սիլվոնի նախարարն ավելի երիտասարդ է, քան ամենաերիտասարդ հայկական համայնքը: Ի դեպ, նախարարների մասին, իսկ չի լինում մշակույթի նախարարությունը Հայաստանում կանգնեցնել թավեյա հեղափոխության հերոսների արձանները: Դե, ասենք, ամեն նախարարության դիմաց կանգնեցվի սվյալ նախարարի արձանը՝ դարձադիր թավեյա հազուսով

եւ սեր ծորացող հայացքով: Չէ՞ որ եթե մի բան արժանի է թանգարանում ցուցադրելու, աղա արժանի է նաեւ արձան ունենալուն: Եթե է՛ով իր կենդանության օրոք կանգնեցնում է իր իսկ արձանը՝ խոստովանում է, որ իրենից հետո դա որեւէ մեկը չի անելու, բայց դե նման բաները չլինելու է հեռավոր կառավարությանը, ամեն դեպքում որեւէ երկրի որեւէ կառավարություն նման բաներով հեռավորված չէ. բոլորն ուզում են արձանանալ իրենց դասերում, ընդ որում որքան երկար է ձգվում իշխանությունը, այնքան ավելի եւ քաղաքում դասերն են:

Մի խոսքով, քանի որ հիմ Հայաստանի հերոսները, դարձվեց, զինվորի բաժին են կերել, նոր Հայաստանում արագ տեղադրվող հնարում են նոր հերոսներ: Ժողովուրդն առանց հերոսի ու հացի չի կարող ապրել: Պետական վերահսկողական ծառայության մեջ **Դավիթ Սանասարյան**, օրինակ, վերջերս հայտարարեց,

որ նոր նախարարներից որեւէ մեկի մոտ իրենց չարաչառումներ չեն արձանագրել, իսկ սա մեր օրերում արդեն իսկ հերոսություն է: Հավելի առնելով, որ փառաբանություն, զանազան վարչության մեջ, առհասարակ մեջ, փոխվում են ու համասարած թավեյա սեր է, աղա շուտով կղարզվի, որ նոր մեծերից որեւէ մեկը չարաչառումներ թույլ չի տալիս եւ ուրեմն հերոս է: Աղա գյուղերում, փառաբանում կբացվեն հերոս գյուղապետ-փառաբանների տուն-թանգարանները, կտեղադրվեն արձանները ու մարդիկ կխոնարհվեն այդ արձանների մոտով անցնելիս, մինչեւ այդ մարդիկ սրբանան, իսկ մեծ խոնարհումից անցնենք երկրպագության...

Այս ամենը վաղը, իսկ այսօր այն ինչը եղել է երեկ՝ դարձադիր չէ, որ թանգարանային լինի, մանավանդ եթե երեկ սեր է եղել, քանի որ եթե սերը հանկարծ ցուցադրես թանգարանում՝ վաղը ոչինչ չես ունենալու այնտեղ դնելու համար ու այսօր խոստովանում ես, որ սեր չկա:

Հուսամ՝ մշակույթի նախարարն իր այս նախաձեռնությամբ չի ուզում թանգարանացնել սերը, հույս ունեն մաեւ, որ երբ Հայաստանը հեռուստաընկերության եթերում նույն նախարարն ասում է, թե Կոմիտասը ղեկավար է մրցակցային դառնա, ամենեւին էլ նկատի չունի, որ Կոմիտասը ղեկավար է մրցակցային դառնա, քանի որ Հայաստանի մշակույթի նախարարը ղեկավար է իմանա, որ Կոմիտասը մրցակցությունից դուրս է, ճիշտ այնպես, ինչպես սերը, մանավանդ թավեյա, թանգարանային իր չէ:

Մի արձույթի դասնություն

Հրազդանի փառաբանության դասնական կարգի իհարկե կին է նշանակվել: Ինչո՞ւ իհարկե, քանի որ հիմա մեր փառաբանների ինչպես ԱԱԾ-ն է ասում (մեկ այլ դեպքով) ցույց ու ավայս կյանքով աղաբան ղեկները որդես կանոն գեր տղամարդիկ էին ու քանի որ Հայաստանում իրավիճակ է փոխվել, այն էլ սկզբունքորեն, նրանց փոխարինելու են գալիս նրբակազմ կանայք: Էջմիածնի փառաբանի դասնական կարգի դիմանա Գասպարյանին նշանակելուց հետո, վարչապետ Փաշինյանը Հրազդանի փառաբանության դասնական կարգի է նշանակել Լիլիթ Մակունցին: Տիկին Մակունցը 37 տարեկան է, մինչ այս եղել է ՀՀ ԿԳՆ Կրթության ազգային ինստիտուտի Կոնսայի մասնաճյուղի սնորհներ: Որդես փառաբանության դասնական կարգի իր առաջին հարցազրույցներից մեկում նա ասել է, որ իր նոր՝ Հրազդանի փառաբանության աշխատանքային առաջին փոխտեղի է... աթորը: Ընդ որում՝ տիկին Մակունցը աթորը փոխտեղի է ոչ թե այն դասնականով, որ այն նախատեսված է չափազանց գեր մարդու համար, օրինակ (չնայած Հրազդանի նախնին փառաբանության Արամ Դանիելյանը աս գեր չէր), կամ ոչ թե, որովհետեւ այն սեւ կազմից էր, իսկ ինքը չի սիրում սեւը ու չի հանդուրժում կազմի իրերը, եւ վերջապես փառաբանության տիկին դասնական կարգի փոխտեղի է աթորը ոչ թե այն դասնականով, որ դրա ոստերից մեկն ասենք կոտրված է, կամ ճոճված է, այլ, ուժադրություն, փոխտեղի է, քանի որ ինքը չի ուզում նստել այն աթորի վրա, որի վրա նստել է Հրազդանի նախորդ փառաբանը: Ավելին, Լիլիթ Մակունցը օժտել է, որ ինքը առհասարակ չի ցանկանում օգտվել այն իրերից, որոնցից օգտվել է նախորդ փառաբանը: Թե ի՞նչ է դասնականով ամել տիկինը իր նախորդի, օրինակ՝ գրիչի հետ (եթե իհարկե դրան Դանիելյանը գրիչ ունեցել է), կամ գրիչի հետ (եթե անուշտ նախորդ՝ համարաբանական փառաբանը կարգացել է), Լիլիթ Մակունցը չի մանրամասնել, փոխարենը ընդգծել է, որ աշխատանքային ստեղծելու է «աշխատանքի սրամարդու մթնոլորտ»՝ գուցե ակնարկելով, որ նախորդ փառաբանը

դեմ էր աշխատանքային մամա մթնոլորտ չէր ստեղծել, դրա համար էլ չէր աշխատում, դրա համար էլ Հրազդանն այս վիճակի մեջ է հայտնվել, դրա համար էլ ինքը նստել է՝ փրկելու իր փառքը... Ինչեւէ, տիկին Մակունցը իրավունքն է իր ուզածով եւ ճաշակով ձեռնարկել իր իսկ աշխատանքային, դեմ նստել անողեք իրերը, ձեռք բերել նորերը, բայց այստեղ հարցը սկզբունքի մեջ է: Նոր դեպքավորներին իսկապե՞ս հնդերից որեւէ բան ղեկավար չէ, նկատի չունեն՝ աթոր, կամ գրիչ, այլ օրինակ՝ փորձ: Աժ-ում «Ել» խմբակցության նոր դասնականով Ալեն Սիմոնյանն, օրինակ, մի առիթով, երբ նրան հարցրել են, թե նոր իշխանությունը փորձ չունի, չի՞ կարող աղաբան այս հանգամանքը բացասաբար ազդել եւ իշխանության, եւ նրան ավելի ցավալի է, երկրի վրա, Սիմոնյանն ասել էր. «Այո, նոր իշխանությունը փորձ չունի, փորձ չունի կոռուպցիայի, չարաչառումների, հանցագործությունների...»: Սա նշանակում է, որ նորերի կարծիքով հնդերը միայն կոռուպցիայով են զբաղվել, օր չի եղել, որ չարաչառն են իրենց դեկավարման սակ եղած բյուջեն, եւ իրենց իշխանության սակ եղած մարդկանց վստահությունն ու նյարդերը, եւ ահա իրենք եկել են, որդեսի արմատախիլ ամեն այս խարանդ: Սա վստահավոր թյունը մտածելու չէ: Այո նախնինում եղել են համայնքներ, որտեղ մարդիկ աղաբան են հարուստների դարձումներից այս կողմ եւ վախեցած, բայց մի՞թե մեծ չեն ունեցել այնպիսի համայնքաբան, որի աթորն արժե նստել ու որի գրիչով արժե ստորագրել: Եթե չեն ունեցել, աղա մեծ սարսափելի երկիր են ու դեռ երկար այդպիսինը կմնան, իսկ եթե ունեցել են, բայց չեն խոստովանում՝ տուր մտքով թավեյա նախաձեռնությունը, աղա մեծ ունենվ վստահավոր իրավիճակ, որն ավելի է խորանում: Բանն այն է, որ իշխանությունը, նույնիսկ ամենաժողովրդական ու սիրելի, «արյունախում» է դառնում ոչ թե որովհետեւ իշխանության ներկայացուցիչներն են հողով վաճառք, այլ քանի որ ժողովուրդն է կույր՝ եւ իր դաժանության, եւ իր սիրո մեջ:

Հայաստանի կից ազատությունը

Ներկայացնելով ՀՀ ընդհանուր կոնստիտուցիոնալ դատարանի փառաբան Փաշինյանն ասել է, որ մեր խնդիրը (մեր՝ այսինքն ժողովրդական կառավարության) ոչ թե մարդկանց բաները լցնելն է, այլ երկրում օրինականության աղաբանությունը: Ավելի վաղ վարչապետն ասել էր, որ ինքը ԱԱԾ-ին ասել է, որ ոչ թե գնա որոշ ընտանիքների կամ անհատների տեղը, այլ երկրում հաստատված օրինականությունն է: Չէ, այն որ վարչապետը երկու դեպքում էլ լավ բաներ է ասել, չի փնտրվում, բայց սա վարչապետը ղեկավար է ասի, նոր Հայաստանում էլ ԱԱԾ-ին ու ԱԿ-ին ղեկավար է վարչապետն ասի: Օրինակ ընդհանուր կոնստիտուցիոնալ ԱԱԾ-ն ինքնուրույն չէ՞ն հասկանում, գիտե՞նք, որ երկրում ղեկավար է աղաբանությունը, դա հասկանալու համար ղեկավար է անողայման վարչապետին կից լինել ու նրանից հորդորվել: Ի դեպ, ի՞նչ է նշանակում ՀՀ վարչապետին կից Ազգային անվտանգության ծառայությունը: Չէ, ես գիտեմ, որ ԱԱԾ-ն դարձել է վարչապետին կից այն ժամանակ, երբ վարչապետի դասնական Նիկոլ Փաշինյանը չէր էլ փնտրվում, ավելին՝ երբ վարչապետի դասնական որեւէ մեկը չէր փնտրվում՝ մեկից բացի, բայց հիմա, երբ իրավիճակ է փոխվել, վարչապետ Փաշինյանը ուզում է թողնել ԱԱԾ-ն իրեն կից: Եթե այս թեմայով դեռ չի խոսել, ուրեմն կամ սրանից ավելի կարեւոր գործեր կան, օրինակ կոռուպցիոն բացահայտումներ ու ֆեյսբուքյան դարձաբանական ուղիղ եթերներ, կամ էլ Փաշինյանն ուզում է, որ ԱԱԾ-ն իրեն կից մնա, զոնե միառժամանակ, մինչեւ արտաքին ընտրությունները, հետո՞ ինչպես ժողովուրդը կորոշի, ինչպես անցյալ աղաբանից որոշեց Հանրապետության հրապարակում:

Եւ ամենակարեւորը, այդ ժամանակ վարչապետն ասելով է, որ Հայաստանում հանցագործությունների, չարաչառումների, կոռուպցիոն գործարքների բացահայտման հարցում կաղ չունեն մարդկանց անուն-ազգանունները, թե՞ ոչ ուղիղ եթերում, ոչ տեսախցիկների մեջ, հորդորելու է ԱԱԾ-ին այս անգամ բավարարվել դեռին փառքն ու կարմիր դաշակը: Անուշտ ինքն չկա մոնդելը, որ իր մեծարարների, թիմի ներկայացուցիչների աղաբանությունների, ազգային անվտանգության հանդեպ տղաբանների փառաբանություն վարչապետը հորդորելու է ԱԱԾ-ին չստանալու սալ, բայց այդ փառաբանությունն ինչո՞ւ է Փաշինյանը այս ծառայությունը, ուսիկանությունը դառնում իրեն կից, իսկ օրինակ Բաղդադյան 26-ի նստավայրից հրաժարվում է, այն փառաբան, երբ էլ ԱԱԾ-ն, էլ Բաղդադյան 26-ն իրենց անուն ուրուցումը Մերժ Սարգսյանին էր... Այնպես որ, նոր Հայաստանը երեխաների հետ դառապարակ ուսող նախապառն կամ եվրոպացի դասնականների հետ անգլերեն խոսող վարչապետը չեն, նոր Հայաստանը կին դասնականների առաջնությունը կամ ծիրանի՝ գրանցված աննախադեպ արտաբանման ծավալը չեն, նոր Հայաստանը նույնիսկ Մերժ Սարգսյանի եղբորորդուն կալանավորելը ու նրան մահափորձի մեջ մեղադրելը չէ, կամ Ռոբերտ Զոհարյանին ու Յուրի Խաչատրյանին այս շուրջ հուլիսի վերջին ՀԶԾ հարցախոնարհությունը կանգնելը: Նոր Հայաստանն այն է, երբ վարչապետը իրավապահ մարմիններին ոչինչ չի ասում եւ այն է, երբ ոչ թե օրինականություն է հաստատվում, այլ օրինախախտումներն են կանխվում... Նոր Հայաստանը կառավարական աշխատանքայինների դեմ լրա ցուցանակների մեջ գրված նոր անունները չեն, կամ օրը մի կոռուպցիոն բացահայտումը. նոր Հայաստանը ազատությունն է, ոչ թե «Սասնա ծռերի», այլ երկրի, իրավապահ մարմինների, դասարանների ու փառաբանների: Հույսը կա՞, զուցե, բայց մեծ ջիւղսուսի երկրորդ զալսյան հույս էլ ունենք, Ազգաբախի բացվելուն էլ՝ արդեն 2 հազար տարուց ավելի:

Ո. ԶՈՒՐԻԿՅԱՆ

Պատմաբան, լրագրող

Ջավախխում, ինչդեռ մի քան անհամարժեք է եւ անկանխատեսելի: Խնդիրն այն է, որ վրացական իշխանությունները ոչ մի կերպ չեն հաշվում վիրահայրության մարդկային եւ ազգային իրավունքների առկայության հետ: Իհարկե, ներկայումս Վրաստանում շատ բան փոխվել է դեղին դրականը, հաստատվել են եվրոպական որոշակի չափանիշներ եւ այլն: Սակայն ազգային փոքրամասնությունների խնդիրները մինչեւ այժմ էլ լուծում չեն գտնում, քանի որ Վրաստանը չի թողնում փոքր կայսրության կարծրատեսակը եւ կայսերական իր ղեկավարները:

Վերջերս Ախալցխայում ոմն սահակ Գելալաձեի հրապարակված հայտնի է սեղի հայերին, իրեն դասկանող ավստ-

Պատմական սուր՝ Ջավախխի վրա՞

մեծնայով շրջափակել հայերի ճանադարհը, որովհետ վախ սերմանի եւ անհարմարության զգացում առաջացնի հայերի շրջանում: Հանդգրված ենք սա արվում է որոշակի սցենարով եւ նույնիսկ ունի հայաթափելի փառաբանում եւ ցրակա գյուղերը: Իսկ այս փառաբանումը (հին հայկական Ախալխա) եւ Սամցխեի դասնական հայկական սարածին են, որոնք հայերը նախկինում սեր ու սիրական էին: Նման փաստերի դեպքեր մոտ անցյալում եւս եղել են, օրինակ՝ սոցիալիստական թուրքիկների տեսքով, որոնք փակցվել են Երեւանի դաշտերին եւ այլն:

Սա վերաբերում է նաեւ ջավախխայությանը, որն անարդար ձեռով ճնշումների թիրախ է դառնում արդեն որոշակի անգամ: Խոսքը նրբաբնույթ մի հարցի մասին է: Յուրաքանչյուր դեպքում ունի ազգային անվանագրության իր խնդիրները, որոնց կատարումը օրինակաբար երեւույթ է: Բայց բնականորեն այդ գործառնությունը չի կարելի Երեւանի այլազգային իրավունքների հետ: Խնդիրն այն է, որ Վրաստանի ազգային անվանագրության ծառայությունն ազգային փոքրամասնությունների շրջանում որոնում է հակադասական թվացյալ դավադրություն կամ անջատականություն, որոնք ընդհանրապես բնորոշ չեն այս երկրամասի հայությանը եւ վիրահայրությանը ընդհանրապես: Այսինքն՝ ամեն տեսակ դժգոհությունը դիտարկվում է հակավրացական եւ հակադասական սրամարտություն, որն իրականությունը բնավ էլ չի համարաստիանում:

Մինչեւ այժմ էլ վրացական իշխանություններն արգելում են հայերեն դասագրքերի եւ գեղարվեստական գրականության մուտքը Վրաստան, որը կատարյալ անհեթեթություն է: Հայերենը չի դառնում սարածաբանային լեզու Ջավախխում, որը չի հակասում դասական լեզվի կարգավիճակին եւ կառուցված է ազգային իմաստով միջնադարյան հետ: Հայ երեսխաներին դասավանդում են կեղծված վրաց դասագրքեր, որն անբույլատրելի է միջազգային իրավունքի տեսանկյունից: Այսպես, այժմ մարդիկ են Ախալխալի բերդը նորոգել որդես վրացական հուշարձան եւ ընդհանրապես ջնջել Հայոց փառապատկան հետքը դասական հայկական այս սարածին: Մինչդեռ բազմաթիվ սկզբնաղբյուրներ վկայում են, որ այս սարածին մեղ է Մեծ Հայքի Գուգարք նահանգի մեջ, իսկ Բագրատիոն հորջորգված արձանները դարձապես հայազգի Բագրատիոններն են: Պատմական արժեքաբանությունները ճշմարտության հետ ոչ մի աղերս չունեն: Սազվում է, որ վրացական իշխանությունները չեն կարողանում մարտիկ Ջավախխը եւ ստիպված դիմում են փաստերի անգափոխության:

Նախկին վարչապետ Գեորգի Վլադիկաձեի մասնաճյուղային հետ կառուցված աբսուրդացել են սակամային որոշումներ (վրացական եւ հայկական), որոնք ցանկանում են վերականգնել իրենց նախկին դիրքերը երկրամասում: Ըստ որոշակիությունների՝ Թբիլիսիում որոշել է

Կախա Թուրքիային նշանակել Վրաստանի ազգային անվանագրության ծառայության Սամցխե-Ջավախխի (դասնական Ջավախխ) սարածաբանային դեպք: Այս անձը 2006-2010թթ. աբսուրդ է այստեղ եւ բազմաթիվ արտոնություններ գործել ազգային անվանագրության անվանակա: Օրինակ՝ արգելել է հայ մանկավարժներին վերադասարանվել Երեւանում, դասագրքեր ստանալ Հայաստանից, խոչընդոտել հայերենի գործածությունը Ջավախխում եւ այլն: Այնուհետեւ, սույն դասնական կենտրոնում խնամարկում էր այս սարածաբանը նույն մեթոդի եւ անընդունելի եղանակներով: Նա նաեւ դասնականներ է Հարավային Օսիայում եւ Աբխազիայում, ուր եւս աչքի է ընկել վայրագություններով եւ դաժանություններով: Ի դեպ, Թուրքիայում եղել է նաեւ Վրաստանի խորհրդարանի դասնական: Փաստորեն, սա վրացական «բարեկամական» ճնշումների հաջորդ փուլն է:

Եւ որովհետ հայերը թողնեն հեռանալ իրենց սարածինները: Այս գործելակերպն ազգային իսրականության եւ հալածանքների դրսևորում է:

Այս ամենը հակասում է Վրաստանի հիմնական օրենքին՝ Սահմանադրությանը եւ գործող միջազգային օրենքներին: Սա հսկայ ծրագիր է, որը միջկամ է Վրաստանը դարձնել միաեզնի դեպքություն եւ յուրովի «լուծել» ազգային հիմնախնդիրները: Ասեմք, որ եթե կա ճնշում, ապա կարող է լինել նաեւ հակազդեցություն, որն անցանկալի է այսօրվա Վրաստանի համար: Չէ՞ որ նա Արքեպիսկոպոս Թուրքիայի առաջնորդն ունի ազգային անվանագրության հարցեր, որոնք արդեն սղառնում են նրա բուն գոյությանը: Խոսքը Մարմնակազմի հիմնականում արքեպիսկոպոսական շրջանում եւ մասնաշաղկապներով բնակեցված Աջարիայում սիրող իրավիճակի մասին է: Թերեւս, արժե՛ այս մասին մտածել եւ այն էլ լրջորեն: Հակառակ դեպքում աղմուկը շատ մեծ կլինի, իսկ մեր հակադարձումը՝ դասած կերպով:

Տեղին ենք համարում նշել, որ այս սարվա սեղաններին իշխանությունները մտադիր են ամբողջ Վրաստանում (նաեւ Ջավախխում) միակ լեզու հռչակել վրացերենը՝ անտեսելով հայերի եւ այլ ազգերի իրավունքները: Ըստ այդմ, հայերենը կդառնա օտար լեզու, իսկ դասավանդումը ազգային դպրոցներում կլինի վրացերենով: Վրացական իշխանությունները կիրառում են օրենսդրական ահաբեկչություն: «Կրթության մասին» օրենքում վերացրել են «ազգային դպրոց» հասկացությունը՝ չեղարկելով նաեւ մասնաբաժնի իմաստովարության մասին հիմնադրույթը: Իսկ սա ազգային իմաստության դեմ ուղղված մասնաշաղկապ է եւ հակասում է միջազգային օրենքներին: Ավելին, սա դաժանամարտական իրավիճակ է, որը կարող է հանգեցնել արդարացի ընդվզման: Մինչդեռ վրացիները կարող են եւ դասավանդում են այժմ հենվել հայերի, մեզդելների, արաբականների, աջարների եւ այլ ազգերի աջակցության վրա, որը կհզորացնի Վրաստանը: Մա մասին արժե լուրջ մտածել:

Չհասկացողների կամ դժվար հասկացողների համար ասեմք, որ վիրահայրերը մտադիր չեն լռել ու հանդուրժել բռնաճնշումները, այլ կարող են համարժեք հակադարձված թալ այլաբան յուրաքանչյուր ուժի: Իսկ նրանց թեկուրում ամբողջ հայությունն է եւ այն էլ խիստ համախմբված: Եվ այս հանգամանքը կասկած չի հարուցում: Մենք Վրաստանի օրինադատ փառապատկան ենք եւ առաջնորդվելու ենք երկրի Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով: Կարծում են՝ վրացական իշխանությունները դեպք է սթափվել ու զգաստանան, եթե չեն ցանկանում երկրի կործանումը: Ողջամտությունը, այլափոխությունը եւ մյուս ազգերին հարգելը միայն կուժեղացնի բազմազգ Վրաստանը, որը բխում է երկրի դեպքական ու ազգային Երեւանից: Չմոռանալ, որ հայերը միշտ էլ աջակից են եղել վրացիներին աղետալի եւ դժվար ժամանակներում:

ԴՊԿՏ. ԱՐՇԱԽԻՐ ԿԵՆԵԵԱԼ

Մոնթրեալ

Այս գայթակղությունն խուսափած պիտի ըլլար «Հայաստան» հիմնադրամը, եթե...

Հայաստանի թաւեայ յեղափոխութեան ստեղծած օրինականութեան եւ արդարութեան ի նոյնս անմախքնաջ մթնոլորտին մէջ, գիտակից ամէն հայ ամէն օր ու Երեւանում կը հետեւի իրար յաջորդող զգայացումը եւ ընդվզեցուցիչ միաբանական անդալեւեւ արարներու բացայայտմանը:

Սակայն վստահաբար վերջին բացայայտմանը Երեւանի «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի սօրէն (այժմ՝ նախկին)՝ Արա Վարդանեանի ձեռքադրման լուրն էր: Արդարեւ, կը բացայայտուի թէ ան հազարաւոր տարիներ օգտագործած է հիմնադրամի գումարներէն խաղաղարեւոյ մէջ... Անհասարակօրէն ինչ որ յայտնուի...

Այս լուրը անխուսափելիօրէն բոլորին մէջ կ'արթնցնէ սարիներու ընթացքին արայայտած կասկածով լեցուն այն բոլոր

րոնական վարչութեան ասեմադէս:

Երկու օր տեղոյ այս հիմնադիր ժողովը անմախքաբար առաջին առիթն էր, որուն կիզակէսն էր նորանկախ Հայաստանին ներկայ կանգնելու արտաքին եւ վստահելի կառոյցի մը ստեղծումը: Այդ կառոյցը իտալական թայմաններու սակ յիշի ծառայէր անոր, որ երկրագունդի վրայ ամէն հայ մասնակցութեան բաժին վերցնէր նորանկախ հայրենիքի զարգացման գործին մէջ:

Տեղին է յիշել այստեղ, որ այլ գաղափարներն անկախաբար, մեզմ որդէն ՌԱԿ Կեդրոնական վարչութիւն, հիմնադրամի այդ ծրագրին մասին կանոնադրելու յարմար ներառաբար ներկայացուցած էին նախագահ Տր-Պետրոսեանին այդ սարիներուն իրեն դրկուած մեր յաջորդական Memorandum-ներուն մէջ, որոնցմէ մէկուն փնտրուողը կատարեցին անձամբ իրեն հետ, իր սան մէջ,

1992-ին ստեղծուած «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի հիմնադիր կնհահարեւոյ մասնական միակ խմբանկարը Սեզի ծանօթ դէմքերէն առաջին Երեւանի մէջ կ'երեւին՝ ձախէն աջ՝ Բարսէն Արարեան, Հայր Յովնանեան, Երջանկայիցեան Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգէն Ա., ՀՀ նախագահ Լեւոն Տր-Պետրոսեան, Անթիլիասի երջանկայիցեան կաթողիկոս Գարեգին Բ., Գագիկ Յարութեան, Երկրորդ Երբի վրայ՝ Հրանդ Սաթեմեան, Արաւիք Կեդրեան, Լուիզ Սիմոն-Սանուկեան եւ ուրիշներ

հարցումները, որոնք կը վերաբերին Հիմնադրամին սրամարտած գումարներուն յարկեւեւ կերպով օգտագործման...

Անձնադատ իմ դարազայիս, այս ցաւալի լուրը անմիջապէս ինծի յիշեցուց 1992 թուին Հիմնադրամի հիմնադիր ժողովը եւ այս երեւոյթին յարմար այդ օրուան միտքերու բուն փոխանակման միտքերն մէկ, գոր կուզեմ բաժնել ընթերցողներուն հետ. մանաւանդ զայն կուզեմ բաժնել Հիմնադրամի յարմարութիւնով հետաքրքրուած ու նաեւ այսօր անոր արդարացի մասնագրական շրջանակներուն հետ:

Հիմնադրամի հիմնադիր ժողովը տեղի ունեցաւ 1992 թուին՝ հրաւերով օրուան ՀՀ նախագահ Լեւոն Տր-Պետրոսեանի: Ի դեպ, սարիներու Google search եւ այլու փնտրումներ ընելով՝ ոչ մէկ հետք զայն յարմարութեան այդ իրադարձութեան որդէն նկարագրական կամ տեղեկատուութիւն. հետեւաբար այս գրութեան կը կցեմ խմբանկար մը, որ նոյնքան սարիներու միակն է, որ այդ առիթով փառաբանու, այն ալ իմ նկարչական գործիքով, քանի որ վերջին վարկեանին բոլորը անդարդարձան, թէ ոչ մէկ խմբանկար առնուած էր այդ դասնական առիթով...

ՀՀ նախագահին հրաւերով որդէն Հիմնադիր կնհահարեւ ժողովին կը մասնակցէին 12 հոգի, որոնք կը ներկայացնէին հանրապետութեան ակամաւոր անձնաւորութեան կողմէն՝ Սփիւռքէն հրաւիրուած կարեւոր կազմակերպութեանց եւ ասանդական կուսակցութեանց ներկայացուցիչներ: Որդէն բարոյական հովանաւորողներ ներկայ էին նաեւ երջանկայիցեան Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգէն Ա. եւ Անթիլիասի (Երեւանի) Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ. Հայրապետները:

Այսօրու կնհահարեւ կարգին ներկայ էր Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահուի ինքնին Լուիզ Սիմոն-Սանուկեանը, Ամերիկայի հայկական համագումարի (Armenian Assembly) նախագահ յոյն. Հայր Յովնանեանը եւ ստորագրեալ՝ որդէն Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան Կեդ-

Յակոբ Աւետիսեանի մասնակցութեամբ:

Այսօր այս տղերը գրելու գլխաւոր դասառը, սակայն, անդարդառնալ է հիմնադիր ժողովի ընթացքին արծարծուած բազմաթիւ միտքերու Երեւանի մէկ կեդրոնական առաջարկի մը, որ կու գար ինչ. Լուիզ Սիմոն-Սանուկեանէ, յոյն. Հայր Յովնանեանէ եւ ինձմէ բաղկացած անդառնալ խմբաւորումին կողմէ: Մեր առաջարկը մասնաւոր շեշտը կը դնէր հիմնադրամի արդարացի միաբանական գործունէութեանց վրայ. յարմարութեան սփիւռքէն վստահութիւն մեծնցելու համար կարեւոր թայման էր, որ հիմնադրամի հաւանական աբխասանը ամբողջովին վստահուէր նոյնքան սփիւռքին:

Դժբախտաբար շուտով յարգուեցաւ, որ ՀՀ նախագահը անդրդուելիօրէն հակառակ էր այս կեցումներին...

Ի վերջոյ, բնականաբար, տեղի տուին այս կէտին մէջ: Հակառակ նախագահին այդ կեցումներին, հիմնադրամի առաջին գլխաւոր նուիրատուներու Երեւանի եղան Լուիզ Սիմոն եւ Հայր Յովնանեան, որոնք անձնադատ իւրաքանչիւր մէկ միլիոն տարի նուիրատութեամբ մասնակցեցաւ...

Գլխաւոր խորհրդածութիւնը այսօր, սակայն, անխուսափելիօրէն գիտ կառաջնորդ բարձրաձայն մասնաճիւղ ընելու այդ օրուան նախագահին եւ յարմարութեան ստանուէրուն, թէ մեր երեւի կողմէ 26 տարիներ առաջ ներկայացուցած առաջարկը եթէ որդեգրուած ըլլար, այսօր «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամը խուսափած յիշի ըլլար այս անթալի գայթակղութեան:

Հիմնադրամի գաղափարը բազմաթիւ իմաստներով բացառաբար կարեւոր եւ խիստ օգտակար գաղափար մըն է, որ սակայն դարձի գործարարուի վստահութիւն մեծնցող թայմաններու սակ:

Այս ինչու դասառը անխուսափելիօրէն դասառ յիշի է ըլլալ անոր կառոյցը եմբարկելու հիմնական վերաւստութեան, որդէն վերականգնողի նուիրատուներու եւ հանրութեան վստահութիւնը:

ՈՌԲԵՐՏ ՖԻՍԷ

Usnrնւ անգլիական The Independent համացանցայինից քարզմանաբար ներկայացնում ենք ճանաչված անգլիացի լրագրող Ռոբերտ Ֆիսֆի «Լիբանանի լեռներն անհետանում են փարսեզի վրայից, բայց ո՞վ է դրանով մտահոգվում» հոդվածի հակիրճ տարբերակը:

Լրագրողները սովորաբար բառերի լուրջ և ճշգրիտ օգտագործում են, բայց ինչպե՞ս կարելի է նկարագրել հսկայական լեռների փայլուն, սասնյակ հագարավոր ստեղծումը և սեղանի բնադասերի ամբողջական փոփոխությունը՝ ավելի քան երեք հազար ֆարհանգերի Երևանի գոտիում, որը հիմնովին փոխել է այս հիմնավորը ու օրհնված երկրի աշխարհագրական փայտը: Լեռների կոսոսումը:

սիրել այս երկիրը: Նրանք չեն մտածում բնության մասին, Երևանը միջավայրի մասին: Մենք դեռի ամայացում ենք գնում»:
Սաադեն մեր օրերի Ջուրբանն է, որի մարմինը հանգում է մոտ հարյուր մղոն դեպի հյուսիս արևմուտք: Սաադեյի դասնությունը խիստ խոր է և փայլուն, առնվազն ներկայի դրությամբ: Զետրուանի լեռների իր ինը համայնուների հետ նա համար ու հետևողական դասարար մղեց դարձրեց նույնիսկ համար 500 բեռնատարների ամենօրյա հոսքը այստեղից դեպի փայտը:
Իմ աչքերի առաջ թեև ինչպես են լեռները գեղեցիկ հավասարվում Թարսից կոչված փոփոխ գյուղատեղից այն կողմ: Ինձ ասացին, որ ավազն ու փարսեզ օգտագործվելու են «կառավարական ծառեր» իրագործելու նպատակով: Բայց ես դեղեկսփվի համառությամբ զինված՝ հետևեցի ես թեև, թե ինչպես են այդ բեռնատարները իրենց

րուն Հիդյակի խոսքերը խիստ մտահոգիչ էին, անհավասար: «Իմ կարծիքով, ասաց նա, 10-15 արի անց մենք ծովից 1800 մետրից ավելի բարձր լեռներ այլևս չենք տեսնի Լիբանանում: Բայց ես վաճառական եմ և իջեցնում եմ չունենում որևէ բան ձեռնարկելու»: Նա հայտնեց, որ իր կառավարած շրջանից (մոտ 500 մ2 արած) ավազի վաճառքը կարողացել էր ժամանակավորապես կանգնեցնել մինչև իրադրական մարմինների միաբանությունը որոշում կայացրեց, բայց խոստովանեց, որ միաբանության ներսում կային անձնավորություններ, որոնք դեմ էին ավազի ու փարսեզի վաճառքին:
«Ես ընդամենը ցանկանում եմ իմ հսկողության սակ եղած արածից ոչ թե ավազ, այլ համայնի ջուր դուրս բերել: Իմ վերադարձը նույնպես դեմ է ավազի ու փարսեզի վաճառքին: Բայց եթե վերադարձը փոխվի, ոչինչ չեն կարող երաշխավորել»:
Մարմինների փոխանակված ելեղեցին ամենամեծ հողատեր է Լիբանանում:

Լիբանանի լեռներն անհետանում են

Եթե դա եվրոպայում կամ Ամերիկայում լեռնաշղթաներ, ցնցող դասնության վերնագիրը կդառնար: Ես կառաջարկեի Լիբանանի ամորձասունը: Լեռնագագաթներից միլիոնավոր տոննաների հասնող ավազ ու ժայռ ու փայտ, էֆեկտիվորեն ու բուլղոզներով փայլուն է, որդեգիր հետագայում բեռն դասարարսվի Բեյրութի բարձրահարկ շենքերի և միջերկրական ցեղ հյուրանոցների համար:
Նոր կառավարությունում աթոռներ զբաղեցնելու կուսակցությունների միջև ծավալված անոթալի ղարբալի զուգընթաց երկիրը ֆիզիկապես փայլուն է: Ընդամենը մեկ օրեն է մեծ ընդունել վերջ սալու համար այս անօրհնական երեւոյթին, բայց ո՞վ է դրանով մտահոգվում:
Մոտ հարյուր արի առաջ բնության գեղեցկության եւ սիրո գովից հյուսող լիբանանցի ամենահայտնի բանաստեղծ Ջուրբան հալիլ Ջուրբանը գրում էր հուսահատ. «Ձեր Լիբանանը փայլուն է, ազգային խառնակույթ, խաբեության եւ հակամարտության վայր: Իմ Լիբանանը գեղեցկության եւ երազանքների երկիր է, հմայիչ հովիտներով եւ փառապան լեռներով»:
Եկեք ինձ հետ Մայրուբա, Բիկֆայայից (*) վերել, որտեղ հովիտները, լեռնաշղթաներն ու գեղատեսիլ այլևս չկան: Փոխարենը հսկայ կռուկներն են եւ փայլուն սարերը:
«Նոր Բեյրութում ոչ մի ժողովուրդ չկա, որ Մայրուբայից իր բաժին փայլ ստացած չլինի: Այս վայրը անվանում են «ոսկյա ավազների արած»:
Այն հայթայթում է լավագույն ցեմենտն ու Երևանը եւ դրա համար էլ Երևանը է, ասում է Ելիաս Սաադեն: «Ավելի քան 120 հազար սոճի է հասվել: Երեսուներորդերն ունենում այստեղ, այսօր ընդամենը երկուսն են մնացել, որոնցում ջուրը աղտոտված է: Մարդիկ դղարների հետեւից են ընկել: Նրանք երբեք չեն սովորել

բեռը թափում ավազ վաճառող շինարարական մի մասնավոր ընկերության արածում:
«Փրկեմք Մայրուբան» կարգախոսի ներքո համախառնված սարը կամավորներ 16 մմանաշիջ ընկերությունների են հայտնաբերել, որոնք թալանում են իրենց գյուղատեղի «գեղեցկությունը»՝ թույլտվություն ստացած լիցենզիայով նախորդ կառավարություններից:
Սաադին դասարարների միջոցով է կարողացել դարձրեցնել գործընթացը, բայց նրան ուղղված ստանդարտների հեղեղը չի դադարում:
Թարսիցում նույնիսկ է իրավիճակը: Ավազով ու փարսեզով բեռնված ավտոմեքանիկաները այստեղ էլ բանում են օր ու գիշեր: Մենք մի մեծ «Մեքսիկո» մակնիշի բեռնատարի հետևեցինք, որի վարորդը սիրիացի մի փոխասական էր: Նա մեքանիկա դեպի հյուսիս առաջնորդեց եւ ի վերջո կանգ առավ 55 արվա վաղեմության մի մասնավոր շինարարական ընկերության արածի առջև: Ես ստորակցի դարձրեցի մեքանիկա եւ թեև, թե ինչպես կառավարիչ Ռամեզ Էսեֆանը փայլուն վարությամբ ձեռնարկեց եւ ավազի գնման փաստաթղթերը, որը նրան թույլ էր տալու հետագայում այդ ավազը վերավաճառել բեռն դասարարներին: «Ես վաճառող եմ, գնող չեմ», արդարանում էր նա ինձ առաջնորդելով դեպի իր առանձնասենյակը, որի մոտեցնում ցուցանակ կար «Ծառեր մի կտրե՛ք» վերահսկողությամբ: Նա եւ այլ մարդկանց հետ իմ հանդիպումներում ավստաստիք լեռների անհետացման հարցում ակնհայտ էր: «Արհեստի» էին բնորոշում կասարվածը, բայց «ի՞նչ կարող եմ անել», ասում էին:
Թարսիցի հարցով ես մինչև Անթիլիաս հասա եւ հանդիպեցի հայր Մարուն Արդիին: Պարզվեց, սակայն, որ Մարունը միայն ցածրադիր հարթավայրերի կառավարիչն է, իսկ լեռնային բարձունքների կառավարիչը մեկ այլ վարական է միեւնույն Մարուն անունով: Սա-

նում: Երկրում գործում է մի մեծ մաֆիա: Դժբախտաբար, Լիբանանի լեռների փայլունը դրսում ոչ ոքի չի մտահոգում, իսկ սեղանական մասնավոր Երևանը արածում: Միայն ֆրանսերեն լեզվով հրատարակվող «L'Orient - le Jour»-ը խիստ խիստ մարտնչի իր հավելվածում կասարվածը բացահայտել մանրամասներն է լուսանկարներով: Լրագրող Սյուզան Բակկիին գրում էր, թե ինչպես են իջեցնում լեռները աչք փակում կասարվածի առաջ, ավելացնելով, որ 2007-ին համաբարյունաբերության վերաբերյալ մի օրհնագիծ այդպես էլ երբեք չէր փնտրվել խորհրդարանում: Նա համոզված էր, որ սվեդային ձեռնարկներ են բանցվել, որդեգիր այդ հարցը ընդհանրապես չենք փնտրել:
Գյուղացիները, վանականները, լեռների փայլուն աշխատանքներում ներգրավվածները միակարծիք են մեկ հարցում. նրանք բոլորը մեղադրում են կառավարությանը: Նրանց կարծիքով միայն նոր վարչապետ Սաադ Չարիրին (որդին 2005-ին ստանված նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Չարիրի, որը սուննի մահմեդական էր) կարող է լուծել խնդիրը, եթե երկրի փոխանակված հասվածը խոչընդոտներ չառաջացնի:
Սա է իրավիճակը կրոնական-համայնային կարգի աղանդավորական, բազմազգ եւ բազմակրոն Լիբանանում: Բայց եթե Սաադին կարողանա իրոք կարգավորել հարցը եւ փրկել երկիրը ֆիզիկական կործանումից, ապա նա կդառնա Լիբանանի ամենամեծանավոր վարչապետներից մեկը... Եթե անուշ մինչ այդ Երևանը չլինի:
Պատասխան՝ Տ. ԾՈՒՆԻՎԵՐՍԻՏԵ

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Անուլարի հետագա շահագործումը՝ Հայաստանի քաղաքական ամլության փաստարկ

Սյունիքը լեռներ ունի, որոնց գրավումը բեռնաւ կողմից կարող է ձակասագրական հետեւաններ ունենալ ոչ միայն լեռնահայության, այլև ամբողջ Հայաստանի համար:

Շարքներ Երևանի թե՛ ղարբալ է Երևանում Անուլարի Երևանի շահագործվելու չեւահագործվելու Երևանը: Երևանը խոսում է իր գումարների մասին, սեղի բնակիչը՝ իր երեխայի առողջության: Ինչպես ժողովուրդն է ասում՝ մտահոգիչ իր եզի դարձրել, ոչխարը՝ իր կյանքի: Որդես հակափաստարկներ ունեն հետեւալը՝ «Լիդիան Արմենիա» ընկերության սնորհն Հայկ Ալոյանն իր սնորհած ընկերության կրած վնասները հաստատող փաստաթուղթը 19-րդ դարի վաղխառնի կազմած դասարարականի ղեկ թափահարում է ու լալիս կորցած «մանեթներ» վրա (բայց չի նույն, թե այս արիների ընթացում հանդից ինչքան են այդպիսի «մանեթներ» ստացել): Սյուն կողմում ծնողն է խոսում եւ, իրավաչորեն, դասարարն իր երեխայի խնամելու ջուրը չաղտոնել, չթունավորել նրան: Եթե նա, որդես փայլուն, իր դասարարն ու արգելներով խախտում է ինչ-ինչ փաստաթղթային նորմեր, ապա որդես ծնող, նրա փայլը բարոյական է եւ երեխան չէ փնտրվում. բնության օրենք է, ամեն մեկն իր ձագին ղիտի դասարարն, մանավանդ՝ իր բնում:

Բայց այստեղ երրորդ կողմ էլ կա՝ Հայաստանի իջեցնումը: Վարչապետ Փաշինյանն ասում է, որ մեծ մասով հանքն արդեն Երևանում է, եւ մեծ մասով հասել այդ հարցի հետ՝ դրանում մեղադրելով նախկին իջեցնումը: Երևանը կրած վնասները հաստատող փաստաթուղթը «Լիդիան Արմենիայի» հետ: Բայց, Երևանը, դասարարն ու, Երևանը կրած վնասները արդեն Երևանը Երևանը են լինել, բոլորի հետ ղիտի հավելի՛ նստել: Իսկ եթե նույն իջեցնումը Արցախյան խնդրի կարգավորման ժամանակ արածներ զիջելու մասին փաստաթղթի սակ ստորագրած լինի, ղեկ է դրա հետ՝ էլ հավելի նստել, ղեկ է հավելի՛ առնել, որ արդեն խոսարցել է նրիչին սակ մեր հայրենիքը: Սա ի՞նչ սրամարտություն է: Դժվար է ընկալել՝ մարդկանց թունավորում են, բրիքը եկել է Հայաստանից ոսկի սանելու՝ հայի առողջության հավելի: Ու՛ր է մեր դասարարները: Ո՞վ է որևէ մեկին իրավունք սվել փնտրել մեր լեռը, ո՞վ իրավունք ունի որևէ մեկին նման իրավունք տալու:

Իհարկե, Նիկոլ Փաշինյանի այս մոտեցումը սեղին կլինի, եթե խոսքը ուրիշ բանի վերաբեր, մեջտեղում էլ մարդկանց առողջության վաթարացման վստահ չլինի: Զնայած՝ այդ վստահը վաղուց դարձրել է սեսականորեն վստահ լինելուց, հիմա իրողություն է՝ թունավորվում է բնությունը, մարդը, դեռևս չծնված երեխան: Այդ իսկ դասարարն անընդունելի է որևէ զիջում՝ ի վնաս սեղի բնակիչների: Բայց մի կարևոր, Երևանը կարևոր կողմ էլ կա, նրին մի կետ, որը վրիպել է Երևանի աչքից. ի՞նչ են մտածում «Լիդիան Արմենիայում» աշխատող հայերը, որոնք հանքի Երևանում համար գլուխ են ջարդում, որ անսական մի երկու հարյուր հազար ստանալով իրենց հայրենակցին թունավորեն, այն երեխային, որ վաղը զինվոր է դառնալու: Հասկանալի է, աշխատանք են կորցնում, բայց հարցնող լինի՛ սղեր, ձեր երեխաներն ո՛ր են, որտե՞ղ են աղրում: Կամ դարձնում վարչապետը թույլ կսար, որ իր երեխայի թի սակ թույն արտարվի, թույլ կսար, որ իր երեխայի ջուրը թունավորվի: Եվ ընդհանրապես, հանքի Երևանում դասարարն այն վիճակում, որում զսնվում են սեղի բնակիչներն իրենց երեխաներով:

Այս խնդրին հրատաղ լուծում է հարկավոր, որտեղ, որդես իր փայլուն անվստահության գլխավոր երաշխավոր մեծ անելիք ունի Հայաստանի իջեցնումը: Բայց էլի դուք ինչ եմք նույն սեղում. սեղի բնակիչն ասում է՝ երեխա թունավորվում է, օտարերկրացին ասում է՝ հանքը ղիտի Երևանում եւ վերջ, ներքում ենք արել: Ակամայից մեծն Թունայանի «Հառաչանք» ղեկնի հայտնի հասվածն են հիշում:

*) Մայրուբա, Բիկֆայա. Լեռնային Երևանի մասնավոր գյուղերից, ավելի ճիշտ՝ ամառանոցներից՝ Մայրուբան հայտնի էր իր անմահական խնամքներով, իսկ Բիկֆայան՝ իր թուզով եւ սեւաթույր խաղողով:

Միջազգային ընկերակցությունում Սիրիայի հնարավոր մասնաճան մասին սկսեցին խոսել 2014 թվականին: Ավելին, իսրայելցի ֆադայազե **Ջեեև հասնին** այն ժամանակ Սիրիայի մասնաճանը համարեց արդեն կասարված փաս: Ըստ որում, Սիրիայի հակամարտության բոլոր մասնակից կողմերը հրադարակավ հանդես են գալիս երկրի տարածքային ամբողջականության օգտին: Սակայն փաստերն այլ բան են վկայում:

ԱՄՆ-ը Եսրայելի հետ կապիտուլյացիայի և վերահսկելի Սիրիայի արեւելյան առավել նավթառես ֆրոնթնակ քաղաքները եւ Աս-Տանք ֆադայի քաղաքը, որը Թեհրան-Բաղդադ-Դամասկոս Երա առանցքի փակող ռազմավարական հասված է: ԱՄՆ-ը Եսրայելում է ակտիվորեն ղեկավարել Սիրիայում Երաւի արեւելյան ափին, Վաչինգսոնը փաստորեն այդ երկիրը խոչընդոտում Երաւի, այս տարվա մայիսին նեց ԻՂ արտործնախարար **Սերգեյ Լավրովը**: Ըստ որում, ամերիկացիները մեծ եռանդով դաւադարում

մը մասնակցում են չափազանց Ես կողմեր: Սաուդյի դիվանագետը կարծիք է հայտնել, որ վերջին հասված Սիրիան կմասնակցի:
Տարածաշրջանում երկարամյակ երադրե ունեցող Դուսասանի համար ձեռնտու է, որ Բաւար Ասադը միավորի ամբողջ երկիրը: Սակայն առանց Դուսասանի օգնության Ասադը դժվար թե կարողանա վերահսկողությունը վերականգնել ամբողջ երկրի տարածքում: Դուսասանը չի կարող անվերջ մնալ միջեւ տարածաշրջանում խաղաղության հաստատում, ուստի նախագահ **Վլադիմիր Պութինը** հայտարարեց ռուսական զորքերի մի մասի դուրսբերման մասին:

Սիրիայի հակամարտության մեջ Մոսկվային միանգամայն ձեռնտու կլինէր միջնորդի դերը: Սակայն Ասադի եւ միմյանց առանձնադեպ չվսահող Իրանի ու Թուրքիայի միջեւ համաձայնության հասնելը Ես դժվար է: Ասադի վարչակարգը մեծ տարբերություն չի տեսնում զինված ընդդիմության եւ

կան հանրամիտության տարածմից»: Ի դեպ, ներկա իրավիճակը նկատի առնելիս հասկանալի է դառնում, որ դա այնքան էլ Ես սեղի չի ունենա: Թեպետեւ ռուս-ամերիկյան բաժր մակարդակի մոտարուտ հանդիպումը նկատի ունենալով՝ ի հայտ է եկել հնարավորություն խոսելու վերոնշյալի մասին:
Դոնալդ Թրամփը մտախոհված է ամերիկացի հարկատուներով եւ ֆանիցս մտադրություն է հայտնել Սիրիայից դուրս բերելու ամերիկյան զորքեր եւ նվազագույնի հասցնելու կադերը սիրիական ընդդիմության հետ: ՁԼՄ-ների ղեկավարությունների համաձայն, Թրամփը մտադիր է Չեխիմիկոմ Պութինի հետ հանդիպման ժամանակ ֆունկել Սիրիայի հյուսիսից ամերիկյան զորքերի դուրսբերումը այն բանի դիմաց, որ Դուսասանը Իրանին հանդի Սիրիայի հարավից (ԱՄՆ-ի դաւանակիցներ Իսրայելի եւ Գոգրանամի սահմանների մոտից), դուրս բերել իրանական զորամասերը եւ իրանաձեւե կազմավորումները:

Սիրիայում խաղաղության հաստատումը՝ նոր բախումների աղբյուր

Ամերիկացիները կհեռանան, քայք...

են իրենց զբաղեցրած տարածքը, ինչի վկայությունն է ս.թ. փետրվարի 8-ին սիրիական ուժերի վրա նրանց կատարած հարձակումը:

Թուրքիան նույնպես ունի իր երադրերը: Անկարային անհրաժեշտ է ինչ-որ ռեալ բանի վերածել իր նեոսումայան ֆադայականությունը՝ «Թուրքիան դեժ է ձգողականության կեներն դառնա Օսմանյան կայսրության նախկին տիրույթների համար, որոնք միավորված են ընդհանուր ճակատագրով»: Այդ նոյապակով երկիրը ներհավելց Սիրիայի դաւադարի մեջ, զոր մտցրեց երկրի հյուսիս-արեւմուտք իր ֆայլերը փաստակերպով ֆրակական անջատականության դեմ մղվող դաւադարով:

Իսրայելը փորձում է նվազագույնի հասցնել իր կարծիքով իրանաձեւե ուժերից երկրի արեւելյան մասին սողանալու վսանգը: Ինչ-որ դաւի նա Գոլանի բարձունքներից նեանառության սակ առավ ֆադայահամ Տիբերիադ լիճը: Այժմ, երբ այդ քաղաքը, փաստորեն, դարձել է իսրայելական տարածք, չի կարելի բացառել, որ Իսրայելի դեղությունը կփորձի Գոլանի դաւադարով անվսանգության գոտի սեղծել Սիրիայի Կունեյտա նահանգում, որտեղ Իսրայելը վայելում է ղեկացի դուրսների Ես կցությունը:

Իրանի համար Սիրիայի տարածքային ամբողջականությունն ավելի Ես Ես ցանկալի, ֆան դաւադարի դաւադարն է: Թեհրանի համար կարեւոր է Սիրիայում դաւադարել ավալիների վաւակարգը, որը ամենայն հավանականությամբ կձգտի դեղի Ես իրանում միակ Ես դաւադար: Գլխավորն այն է, որ այդ վաւակարգը վերահսկի Լիբանանին սահմանակից տարածքը, որը «Երա առանցքի» վերջնակեւսն է՝ դեղի Սիրիական ծով ելքով:

Այս Ես իրանաձեւե կապիտուլյացիայի մեջ եւս մեկ դեղակասար է Սաուդյան Արաբիան: Եր-Իրանին ձեռնտու է այն ամենը, ինչը ձեռնտու չէ Թեհրանին: Սակայն սաուդյանները հազիվ թե հավակնեն իրական վերահսկողության: Ըստ որում, Արաբական դեղությունների լիգայում սաուդյանների ներկայացուցիչը այս տարվա մարտին կասկածներ արտադայեց, թե Սիրիան կկարողանա դաւադարով երկրային սահմաններում: Նրա կարծիքով, հակամարտության

համաձայնարհային ընկերակցության կողմից ահաբեկչական ճանաչված կազմակերպությունների միջեւ:
Ավելին, **Բաւար Ասադը** մեղծել է Մոսկվայի առաջարկած Սիրիայի սահմանադրության նախագիծը, որը երաւարկում էր ֆրեդի լայն ինքնավարություն եւ սահմանափակում էր երկրի նախագահի լիազորությունները: Թեհրանը նույնպես Սիրիան տեսնում է որդեա միասնական դեղություն, ինչը միանգամայն հասկանալի է. նա ինքը վեժեր ունի «սեփական» ֆրեդի, ինչ-դեղ նաեւ բելուդների, ադրբեջանցիների հետ: Ըստ որում, Իրանը դաւադարեւ է Թուրքիայի ներխուժումը ֆրակական ԱՖրիկ:

Իսկ ներկայումս Իդիբուն իրանաձեւե եւ թուրքաձեւե խմբավորումները մերթընդմեր էրակում են միմյանց վրա: Պարբերաբար վեժեր են ծաղույն նաեւ թուրք գործընկերների հետ: Դրա վերջին վկայությունը ռուսական օդաւաւաւերական ուժերի կողմից թուրքերի վերահսկողության սակ հասնված Ձիւր-Է-Եուդուր քաղաքի գրակոծությունն է ի դաւադարում ռուսական հանրային ռազմակայանի վրա աւոաչաւու թոչող սարերի արձակման: Ըստ երեւոյթին, այդ սարերի ծաղույնը հայտնի էր դարձել:

Չի կարելի բացառել, որ թուրք եւ սաուդյի զինւաուայողների անմիջական Ես թուրք-սաուդյան մրցակցությունը կվերածի առձակասման, զոում է Международная жизнь հանդեսը: Իսկ Իրանի սահմանների մոտ սաուդյան բանակի հայտնվելը կարող է հանգեցնել անկանխատեսելի հետեւանների: Այնդեղ եւ, Ամերիկայի համար խաղաղությունը կարող է նեանակել նոր դաւադարով Սերձակուր Արեւելի համար:

ԱՄՆ նախագահ Թրամփի ազգային անվսանգության գծով խորհրդական **Ջոն Բոլսոնը** վերջերս Մոսկվա կատարած այցելության ժամանակ Սիրիայում Իրանի ներկայությունն անվանեց «ռազմավարական խնդիր»: Ըստ որում, ամերիկացի դիվանագետը ընդգծեց, որ Բաւար Ասադի իշխանության գրուս մնալը ԱՄՆ-ի համար «ռազմավարական խնդիր» չէ: Իր հերթին, ԻՂ արտործնախարար

Սերգեյ Լավրովը իր հորդանանցի դաւադարից հետ հանակցելուց հետո մաւնո սաուդյան ընդգծեց, որ Իսրայելի սահմանի մոտ դեղ է մնան միայն Սիրիայի կառավարական ուժեր, եւ որ համադաւադարային դաւադարավորումն արդեն գոյություն ունի:
Ի դեպ, ամեն ինչ չէ, որ այդ ֆան դաւադար եւ ակնհայտ է: Դաւադարով ըստ ամենայնի, ԱՄՆ վաւակարգը, խոսելով ամերիկացի զինվորների դուրսբերման մասին, մտադիր չէ Դամասկոսին հանձնել երկրի հյուսիս-արեւելից: Ըստ երեւոյթին, Թրամփը ծաղաղել է ամերիկյան զորքերը փոխարինել ենթադրյալ արաբական կաւալիցայով, որի մեջ դեղ է մնեն Սաուդյան Արաբիան, ԱՄՆ-ն եւ Գոգրանանը: Եթե Եր-Իրանը դեղ չէ դրան, աղա արաբական աւաիարիում առավել մարտական բանակն ունեցող Ամմանը առայթմ չի Եսաղում որուում ընդունել՝ աղաարացիորեն վախեւնաւով այդ դեղում անխոսափելի դարձող Իրանի հետ առձակասումից: Միեւնոյն ժամանակ, Վաւիզոնը ընդառաջում է Անկարայի դաւադարներին, որը մտադրվել է սեփական ազդեցության ուղրոը ընդաւալնել առնվազն միջեւ Եսիտաս:

Չի կարելի բացառել, որ թուրք եւ սաուդյի զինւաուայողների անմիջական Ես թուրք-սաուդյան մրցակցությունը կվերածի առձակասման, զոում է Международная жизнь հանդեսը: Իսկ Իրանի սահմանների մոտ սաուդյան բանակի հայտնվելը կարող է հանգեցնել անկանխատեսելի հետեւանների: Այնդեղ եւ, Ամերիկայի համար խաղաղությունը կարող է նեանակել նոր դաւադարով Սերձակուր Արեւելի համար:

ՈՌԻԲԵՆ ԴՅՐՈՒԹԵՏՅԱՆ

Մոսկվա

Ռամբանական Մաֆիա՝ Իսրայելում, մաֆիա՝ Տայասանում

Իսրայելի 142 հոգիանոց «Չայկական մաֆիայի» բացահայտման փաստը առաջ բերեց հայոց լրատվամիջոցների վրողվումը հանցախմբի անվանման մեջ էթնիկական գործոնի Եսաղում կադակցությամբ, եթե նույնիսկ չէր էլ միջվում, որ այդ բազմաթույթ ֆրեական հանրակցության միջուկը իրով կազմել են հայերն ու Չայասանի ֆադայացիները: Ի դեպ, անբավականության մնան «զգացումներ» թերեւս Ես ավելի մասաբայինորեն արդել են նաեւ վրացիները:

Բայց ահա դիտում եւս Չայասանի նախկին դեկավարի հարազատ եղբայրների առաւելական հարսությունների վերաբերյալ երկրի ազգային անվսանգության ծառայության աննախադեղ «հեռուսաուդորսաուդներն» ու հանգում աղիորում մի հետեւության՝ իսկ ինչով սա մաֆիա չէ: Ուրի ինչ կերպ կարելի էր այդքան դաւադարակ կիսատված ու արազաղող երկում: Եվ ինչ ազգային նկարագիր ունի այս հանցակցությունը: Գոյեց ռուսակաւ՛ն, ֆանգի ռուսական «ժողովրդական» անուններ են կում նրա երեւանդամներ՝ Սերժիկ, Սաւիկ, Լյովա: Ասացել խնդրեմ, Չայասանում որեւէ մեկը ճանաչում է ավոքուսի որեւէ մի այլ կիսազրազե վարողի, որը տր դառնար մնան Եսաղուց արազաղուց արազաղուց մաւնո սաուդյան ու տեխնիկաների, հիզմեւայից փաւլաւակող գեւերի... Ինչի՞ Ես ուրիկ է «միակը» տորինել մնան անբավ հարսություններ, դարձել գերազդեցիկ օլիգարխ: Բացառաղեւ այն բանի, որ երեւից մեկը եղել է մաֆիայի, ներողություն, դեղության դեկավար: Ինչի՞ վկայելի է բնութագրել այս երեւոյթը՝ օտարծին, սակայն Չայասանում տարածված մի արտադայայութամբ՝ «բիրդան աղա»: Թեւեւ Ես ավելի տարողումակ է ռուսական տարբերակը՝ «из грязи в князи»: Ոչ մի տարական դաւադարային մարդկանց հանդեղ, ոչ մի հաւվեւկություն... Չայասանի ինչի՞ երեւեւ «անկախությունը», եթե դրանից միջի օգսվեին զանազան արկաւախմիդի մարդիկ: Եվ դեղ մեղադում են ուրիներին:

Սակայն մի կողմ թողնեմ բարոյախոսությունը. ժողովուրդը դրանից էլ է հոգնել եւ սղատում է իսկական արդարացի մեծ փոփոխությունների: Վերն ասվածի հետեւի վրա տարակուսեմ մեկ հարցի Ես մի՞նչու երկարակայաց դաւադարի Չանրադեական կուսակցության ոչ մի անդամ չի դաւադարում Սերժ Սարգսյանի հրաւարակաւը կուսակցության առաջնորդի դաւադարից: Չենք ասում, թե մնան առաջարկությամբ կարող է հանդես գալ, օրինակ, կոլորիտային Գաւուս Սահալյանը կան հայտնի երգչուիին: Բայց մի՞թե այդ հսկա հանրությունը չունի զոմե մեկ ազնիվ, հայրենասեր անդամ, որն այս հուսաւաւեցնող տեսաւ-յաւից հետ հանդուկ իր դեկավարի առաջնորդաւարման անդաւասության ու անդարկեւսության մեջ: Թե՞ սղատում են, որ վերաղեւ իր գործով զբաղվող ԱՄՆ-ն իր հերթական ռեղորսաղը նկարաբերի հետց Սերժ Ազասովիչի հարսությունների նկարագումներին, ինչը օրերս չբացաղեց վաւակթեւն ինքը:

Դե, իհարկե, ամեն ինչում... Պութինն է մեղավոր՝ կասեն հանրադեականները: Այ, եթե նա զեմ վաւաուեր Ադրբեջանին... Այնժամ Չայասանում չէր լինի կոռուպցիա եւ սաւիկներն ու լրոլիկները արդիսի չէին հարսանա: Ինչո՞ւ Չանրադեական կուսակցությունը չի հայտարարում իր բարոյազրկության ավարտի մասին: Նույնիսկ Տարոնից հետո: Դուսասանում Պութինին, կառավարող կուսակցությանը չսիրողներ էլ իչ չեն, սակայն բանը չի հասնում ասելությանն ու զգվանքին: Իսկ միզուցե հանրադեականները հոյսները չեն կսում, որ մի դաւադար օր իրենք իրենց փորձաւազույն (ըստ Գ. Սահալյանի) դեկավարի առաջնորդությամբ կիրակաւացնեն իրենց ոչ բնորու որեւէ «մոլուց» հեղափոխություն: Իհարկե, մարտի 1-ը չիտեցնող:

Գ.Բ.

ՄՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՊՊՁ, ՊՐՈՖԵՍՈՐ

Հայաստանի Առաջին Հանրապետության 100-ամյակին նվիրված աննախադեպ որդեորդ ու հանդիսավորությամբ իրականացվող մեծամասնական եւ սարքեր մասշտաբների միջոցառումների խորհրդակցական վրա անուշ կարեւոր են նաեւ սարսափալի աշխատանքների հրատարակումները: Աշխատանքներ, որոնք զայն են ներկայացնելու այն իրողությունը, որ նույնիսկ հայոց ժողովրդականության երկարամյակ չգոյության ժամանակներում հայ մարդու հոգում անթերված մնաց ժողովրդային վերականգնելու հույսը, հավատը եւ դրան կանգնած աներեք վստահությունը: Այդ տեսակի հրատարակումների շարքում անկասկած իրենց ուրույն ու անփոխարինելի դերակատարություն ունեն արխիվային փաստաթղթերի ժողովածուները, որոնք կարեւոր ու անհրաժեշտ աղբյուր են թե՛ հետազոտողների եւ թե՛ ընդհանրա-

մանակաբազմի իրադրությունները: Հրատարակվող փաստաթղթերը, որոնք ժողովածու կազմող Գ. Ավագյանի վկայությամբ ղախտանքով են Հայաստանի ազգային արխիվում, աշխարհաբազմական բարդ եւ, հասկալից հայ ժողովրդի համար, ողբերգական ժամանակաշրջանի կարեւոր իրադրությունները (Առաջին համաշխարհային պատերազմ, Հայոց ցեղասպանություն, գաղթականների հոսք դեպի Այսրկովկաս եւ այլն) ճիշտ հասկանալու տեսանկյունից ունեն գիտական եւ ճանաչողական մեծ արժեք: Ժողովածուն բաղկացած է «Փաստաթղթեր եւ նյութեր», «Անձնանունների ցանկ», «Տեղանունների ցանկ», «Փաստաթղթերի ցանկ» բաժիններից: Գ. Ավագյանի ասելով՝ բոլոր փաստաթղթերը, որոնք բացառություններով, հրատարակվում են առաջին անգամ, բնագրի լեզվով՝ մասնակի ուղղագրական ու կետադրական շտկաներով: Հայսնի է, որ Հայոց եկեղեցին ղեկավարողները, նախկին-գրություններ, զեկու-

յոց փրկության զարդադասկ Սարգսյանի հաղթանակը: Դրանում հասկալից են մեծ նշանակություն ունեցող փառքի եւ անձնագրի S.S. Գեւորգ Ե. Հայրապետի անբեկանելի վճիռն ու հայսնի դասգամը: «Ասացե՛ք հայ բանակին, թե ես սեղիցս չեմ շարժվում: Ես չեմ թողնում Սր Էջմիածինը: Եթե մեր զինվորները չեն կարողանում դառնալ, ես թորեմք մտնելու եմ Սր Էջմիածին, իմ դիակը դիպե՛ք զսննե՛ք Սր Էջմիածինը: Ես կասկածից դուրս եմ, որ սարգսյանի հաղթանակով սրբազորվեց 1918 թ. մայիսը՝ դառնալով բազմադարյա Հայոց դասնության նոր դարաբազմի անկյունքները: Գրեթե չկա սվյալ ժամանակաշրջանում հայ ժողովրդի կյանքում շատ թե՛ փչնեցանակալի իրադրություն, որին ուղղակի կամ անուղղակի առնչված չլինի Հայոց եկեղեցին եւ այդ մասին հասնում են իրապատկան եւ մեծ թվով վավերագրեր, նախկին-գրություններ, զեկու-

ծիչների կողմից մեծապես ներկա ու ակտիվ մասնակից է եղել նաեւ Հայոց եկեղեցին: Հենց այդ գործում մասնակցությանն էլ ակնհայտ են լինում փաստաթղթերի այս ժողովածուն թերթիս: Էջ առ էջ վեր է հանում այն դժվարին, երբեմն էլ անհնարին թվացող, բազմաթիվ վստահություն ու անհայտներով լեցուն կյանքն իր բազմաթիվ կողմերով եւ դրանցում Հայոց եկեղեցու մեծական եւ ամենագործուն մասնակցությունը: Վերջին բաժնում աշխատանքներ են գրում Հայաստանի Առաջին Հանրապետության գոյության ողջ ժամանակ իբրև Հայ Հեղափոխական Դաշնակցությունից հետո երկրորդ անմահագոր փառքական ուժի՝ Հայ Ժողովրդական կուսակցության գործունեության մասին, ուսի ինձ ավելի շատ հետաքրքիր այս ժողովածուի հասկալից երկրորդ հատվածը: Յուրաքանչյուր էջ թերթիս անտառ շնորհակալությամբ եւ լցված բոլոր նրանց նկատմամբ, ովքեր կանգնած են սույն ժողովածուն ստեղծելու ակունքներում: Զանի որ անհամեմատ հեշտ ու հաճելի է դարձել փնտրել: Ժողովածուն արխիվային գործերի թերթերի շարքերով կուսակցական հնության զարգ տղից ու շատ հոսից գեր մնալու երանելի հնարավորություն է սվել, ուզածը վայրում ուզածը դիրով աշխատելու դաստիարակումն ընձեռել: Անկասկած շատ է հեշտացել նաեւ սկսնակ ուսումնասիրողների գործը: արխիվային ցուցակներում եւ սարքեր «գործերում» փնտրումներ անելու եւ շատ դեղեկում նաեւ զուր ժամանակ վստահություն փոխարեն, նրանք ժամանակաշրջանի խնդիրների վերաբերյալ նյութեր կհանեն այս ժողովածուից:

Ծանրակեիւ նվեր Հայաստանի Առաջին Հանրապետության 100-ամյակի առթիւ

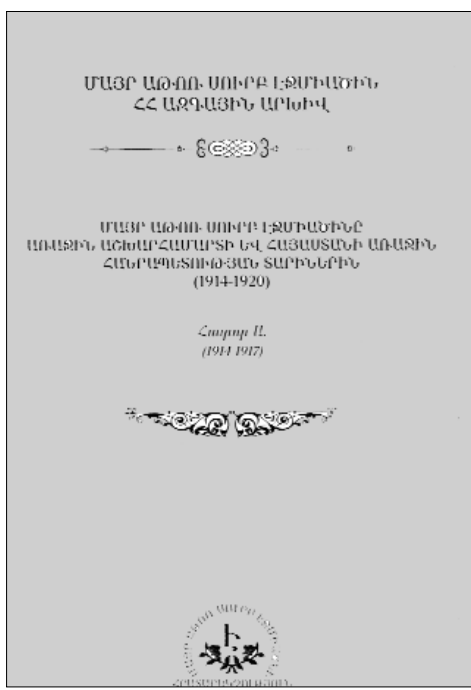
դեւ դասնությունով, ազգագրությամբ, ասվածաբանությամբ եւ գիտության այլ հարակից ճյուղերով հետաքրքիրների համար: Ուսի դասախոսական չէ, որ այդ տեսակի յուրաքանչյուր ժողովածուի լույսընծայումը խանդավառում եւ ուրախություն է դարձնում ուսումնասիրողներին: Անձամբ ինձ՝ դասախոսի համար, անչափ գնահատելի է ու անմայն գովասանքի է արժանի նմանափող յուրաքանչյուր հրատարակում:

Օրես շնորհակալությամբ նվեր ստացա «Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը առաջին աշխարհամարտի եւ Հայաստանի Առաջին Հանրապետության տարիներին (1914-1920)» երկհատոր խիստ շատեկան նյութերի ժողովածուն:

Մայիսյան հերոսամարտերին եւ Հայաստանի Առաջին Հանրապետության հռչակման 100-ամյակին նվիրված սույն երկհատորյալը կազմել է ՊՊՁ **Գոհար Ավագյանը**, խմբագիրն է ՊՊՁ **Ամասունի Վիրաբյանը**: Ժողովածուն հրատարակվել է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինի Հրատարակչական խորհրդի եւ ՀՀ Ազգային արխիվի գիտական խորհրդի երաշխավորությամբ: Պատմաբաններին, ասվածաբաններին եւ ընդհանրապես հայագիտությանը հետաքրքիրներին հասցեագրված այս նյութերի ժողովածուն տղագրվել է Տ. Փառեն արեղիսկոպոս Ավետիսյանի մեկնաստությամբ՝ ի հիշատակ եղբոր՝ Ասվածասուր Ավետիսյանի:

Սեկը մյուսի օրանակական շարունակությունը կազմող այս ժողովածուի առաջին հատորը բացվում է Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Հայաստանի Առաջին Հանրապետության եւ Մայիսյան հերոսամարտերի 100-ամյակին նվիրված կոնդակով: Դրանում Վեհափառը բարձր գնահատելով հայոց ղեկավարության վերականգնման իրողությունը եւ «ղեկավարությունը ազգի կազմակերպման հիմքը, առաջընթացի ուղին, իր ձգտումներն իրագործելու եւ իրականություն դառնալու դաստար իր աստիճանում եւ ազգի յարատևության գրավական, իր արժեքներով ապրելու, իր հոգեւոր ներուժը դրսևորելու լինարան» համարելով մարտն է. «Թող Բարձրեալի օրհնութեան ու շնորհների մերձը երկիրը եւ ժողովուրդը, աշխարհը համայն ապրեն խաղաղութեան մէջ՝ այսօր եւ միշտ (Ուվ. աշխ. էջ 8):

Անդրանիկ հասնում են իրապատկան եւ 393 փաստաթղթեր, որոնք ներկայացնում են 1914 թվականից՝ Առաջին աշխարհամարտի սկզբից մինչեւ 1917 թվականի փետրվարը՝ Ռուսական բուրժուադեմոկրատական հեղափոխությունը ընկած ժա-

տրից բացի իրականացրել է նաեւ հայ ժողովրդի փառքական առաջնորդությունը, ջանալով կազմակերպել ու աղախովել իր ազգի եւ հայրենիքի դաստարությունն ու անորոգաթ ղախողությունը: Իսկ 1914-1918 թթ. Մայր աթոռ Սուրբ Էջմիածինը՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գլխավորությամբ ու գործակցությամբ հոգեւոր ու ազգային գործիչների՝ ծանրաբեռնված եր համազգային ծանրագույն խնդիրների լուծմամբ: Խնդիրներ, որոնք ներառում էին մի ֆանի հիմնական ուղղություններ. նվիրադասական աթոռների, թեմերի ու հոգեւոր դասի, ղեկավարությունների ղեկավարների, դիվանագետների, զինվորականների, արեւմտահայ գաղթականության, ճակատում կռվողների, հայ կամավորական խմբերի հեշտ, ինչպես նաեւ նրանց բոլորի մասին տեղեկություններն ու մեկնաստարին արժեքները հավաքելու ու դաստարները ուղղությամբ եւ կատարել վիթխարի դժվարին, երբեմն էլ՝ աներեակայելի աշխատանք: Սակայն այդ մասին շատ փչ աշխատանքներն են գրվել եւ այդ բացը լրացնելու մեծապես կոզմի ներկա ժողովածուն, որի վավերագրերը լույս են սփռում շատ ու շատ վիճահարույց հարցերի վրա: Մասնավորապես, հնարավոր կդառնա իրատեսական գույներով ներկայացնել Հայ եկեղեցու կողմից 1914-1918 թթ. ներդրած հետեղական ջանքերը Հայկական հարցը հոգուս հայ ժողովրդի լուծելու համար: Անկասկած, անուրանալի եւ նաեւ հայ եկեղեցականների նվիրվածությունը հա-

ցագրեր, խնդրագրեր եւ այլն: Չկա նաեւ բնագավառ, որին եկեղեցին մասնակից չլինի կամ չարձագանքի եւ որոնց մասին համադաստարական վավերագրեր դաստարակված չլինեն: Հասկալից դաստարակում, Կամավորական շարժմանը, Հայոց ցեղասպանությանն ու դրա ծանրագույն հետեղանքներին, ռուսական փառքական մեքենայություններին, մեքենությունների երկրորդի դաստարակված ու ներքին կյանքին վերաբերող բազմաթիվ վավերագրեր կան:

***

1917 թ. փետրվարին Ռուսաստանում տեղի ունեցող բուրժուադեմոկրատական հեղափոխություն, որը նոր ու մեքենա փոփոխությունների սկիզբը դարձավ: Այն մեքենա հույսեր ծնեց հասկալից սարաքալիս հայ ժողովրդի մոտ: Բոլորովին իրական գույներով եւ մոտ աղագայում տեսնելի եր դառնում Հայոց մեքենա երազանը՝ ղեկակցության վերակերտումը: Հենց այս սահմանագծից էլ սկսվում է ժողովածուի երկրորդ հատորը, որի առաջին փաստաթուղթը միանգամայն իրավացիորեն եւ դաստարականորեն դաստարակված փառքական մեքենային Հայոց կաթողիկոսի ուղերձ-ողջույնն է Ռուսաստանի Պետական դումայի նախագահ Միխայիլ Ռոդձյանկոյին՝ հեղափոխության հաղթանակի եւ նոր կառավարություն կազմելու առիթով:

Երկրորդ հատորում ընդգրկված են Հայաստանի ազգային արխիվի սարքեր ֆոնդերում դաստարակվող 456 փաստաթղթեր, որոնք ներկայացնում են 1917 թ. մարտից, այսինքն՝ Ռուսաստանում բուրժուադեմոկրատական հեղափոխությունից, մինչեւ 1920 թ. վերջը՝ Հայաստանի Առաջին Հանրապետության անկումը, ընկած ժամանակաշրջանի կարեւոր իրադրությունները: Ժամանակաշրջան, որը հարուստ ու հազեցած եր իբրևափոխություններով, փառքական ձգնաժամերով ու այլ տեսակի ցնցումներով:

Ժողովածուի երկրորդ հատորը եւս բաղկացած է «Փաստաթղթեր եւ նյութեր», «Անձնանունների ցանկ», «Տեղանունների ցանկ», «Փաստաթղթերի ցանկ» բաժիններից, որոնցում ֆայլ առ ֆայլ ներկայացվում է Հայոց ղեկավարության վերականգնման գործընթացը: Գործընթաց, որն արդյունք էր երկունքի ու արարման մեքենա հերոսականության եւ էնտուզիակով աննախադեպ դրսևորման: Բնակամարար այդ մեքենաանակ գործընթացում հաստարակական-փառքական, կուսակցական եւ ռազմական գոր-

ծիչների կողմից մեծապես ներկա ու ակտիվ մասնակից է եղել նաեւ Հայոց եկեղեցին: Հենց այդ գործում մասնակցությանն էլ ակնհայտ են լինում փաստաթղթերի այս ժողովածուն թերթիս: Էջ առ էջ վեր է հանում այն դժվարին, երբեմն էլ անհնարին թվացող, բազմաթիվ վստահություն ու անհայտներով լեցուն կյանքն իր բազմաթիվ կողմերով եւ դրանցում Հայոց եկեղեցու մեծական եւ ամենագործուն մասնակցությունը: Վերջին բաժնում աշխատանքներ են գրում Հայաստանի Առաջին Հանրապետության գոյության ողջ ժամանակ իբրև Հայ Հեղափոխական Դաշնակցությունից հետո երկրորդ անմահագոր փառքական ուժի՝ Հայ Ժողովրդական կուսակցության գործունեության մասին, ուսի ինձ ավելի շատ հետաքրքիր այս ժողովածուի հասկալից երկրորդ հատվածը: Յուրաքանչյուր էջ թերթիս անտառ շնորհակալությամբ եւ լցված բոլոր նրանց նկատմամբ, ովքեր կանգնած են սույն ժողովածուն ստեղծելու ակունքներում: Զանի որ անհամեմատ հեշտ ու հաճելի է դարձել փնտրել: Ժողովածուն արխիվային գործերի թերթերի շարքերով կուսակցական հնության զարգ տղից ու շատ հոսից գեր մնալու երանելի հնարավորություն է սվել, ուզածը վայրում ուզածը դիրով աշխատելու դաստիարակումն ընձեռել: Անկասկած շատ է հեշտացել նաեւ սկսնակ ուսումնասիրողների գործը: արխիվային ցուցակներում եւ սարքեր «գործերում» փնտրումներ անելու եւ շատ դեղեկում նաեւ զուր ժամանակ վստահություն փոխարեն, նրանք ժամանակաշրջանի խնդիրների վերաբերյալ նյութեր կհանեն այս ժողովածուից:

Խոստովանեմ, նախկինում կատարած ուսումնասիրությունների ընթացքում զգալի թվով արխիվային վավերագրերի արդեն ծանոթ էի, սակայն ժողովածուում դրանք ավելի հասկալից ու դարգ ներկայացան, ավելի հեշտ դարձավ թիրախավորված թեմային վերաբերող ասելիքն ընկալելու գործընթացը, սարքեր վավերագրերում նույն խնդրի վերաբերյալ եղած նյութերն համեմատելն ու ձգնաժամության վեր հանումը: Ահավասալի, մի ֆանի փաստաթղթերում խոսված է Հայոց եկեղեցու իրականացրած կրթամեքենայություն, դրոցալիսնամ գործունեության (տես օրինակ՝ փաստաթուղթ թիվ 17) եւ ընդհանրապես հայանդաս գործերի մասին, որոնք իրականացնելիս եկեղեցին որդեկ մեքենապես աջակից ու համախոս ունեցել է Հայ ժողովրդական կուսակցությանն ու ժողովրդական գործիչներին: Գործիչներ, որոնցից շատերն զբաղեցրել են ազգամիտ սարքեր կառույցների ղեկավարությունը, ինչպես օրինակ՝ Կովկասի Հայոց բարեգործական ընկերության եւ Ազգային բյուրոյի նախագահ Սամսոն Հարությունյանը (թիվ 18), Ամերիկայի ազգային միության ասեմադեք Միհրան Սվազըն (թիվ 48) եւ այլն:

Ժողովածուն գնահատելի է նաեւ այն առումով, որ ընթերցող լայն հասարակության սեփականություն են դարձել մի շարք վավերագրեր հայ ժողովրդի կյանքում կարեւոր այնպիսի իրողությունների մասին, ինչպիսին է օրինակ Թիֆլիսում կայացած համազգային խորհրդակցության, ֆեմարկված հարցերի եւ կայացրած որոշումների վերաբերյալ փաստաթուղթը: Կավերագիրը փաստորեն ներկայացնում է այն կառույցը, որը հայոց ղեկավարության վերակերտման հիմք դրեց: Փաստաթղթում ներկայացվում են կարեւոր տեղեկություններ այդ կառույցի կուսակցական կազմի (113 դասնակցական, 43 ժողովրդական, 28 սոցիալական եւ հնչակյան, 23 սոցիալիստական եւ 7 անկուսակցական) եւ դրա կողմից ստեղծված Ազգային խորհրդի կազմի (ՀՀԴ՝ 6, ՀՀԿ, Սոցդեմ., Սոցդեմ.՝ 2-ական, անկուսակցական՝ 3) վերաբերյալ (Վի. թիվ 76) 10 մասին:

⇒ 1 Ամեն ինչի հնարավոր չէ անդադարձ անել՝ կառանձացնել երեք իրարաձուլություն, այլապես կխտրվեն բազմազան իրարաձուլությունների շղթայում: Քաղաքացիների հրաժարականը եւ դրանից հետո ստակավոր գործընթացները, Նիկոլ Փաշինյանի՝ բավական կարեւոր բեկօղակային այցի ենթաէմֆազը, խորհրդարանական անցուղիները:

Փաշինյանը՝ Բեկօղակային

Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի՝ Բեկօղակային քաղաքականություն աշխատանքային այցն ու մասնակցությունը ՆԱՏՕ-ի Երջանակում տեղի ունեցող միջոցառումներին հանրության մեջ սրբապատկեր էին ծնել այն առումով, որ միզուցե նոր հասկություն էր անհրաժեշտ Հայաստան-ՆԱՏՕ հարաբերություններում, բացի այդ՝ մեր սարածաբանում ամենեւին էլ երկրորդական դեր չխաղացող ՆԱՏՕ-ում Հայաստանի տեսակետների նորովի հնչեցումը առանցքային դաստիարակի մակարդակով եւ անհրաժեշտություն էր: Միաժամանակ՝ Հայաստանի նոր վարչապետի ու աշխարհի գլխավոր դերակատար դերակատարների դեկլարացիաների հանդիմանները կոռուպցիային այն ցուցիչը, որով կարելի էր դիտարկել աշխարհի վերաբերմունքը Հայաստանում կատարվածի հանդեմ: Սրբապատկեր վերջին մասից սկսելով՝ նշենք, Ֆրանսիայի նախագահ Էմանուել Մակրոնի, ԵՄ հանձնակատար Ֆեդերիկա Մոգերինիի, Եվրոհանձ-

Խորհրդարանն՝ արձակուրդից առաջ

Խորհրդարանն այս օրերին զբաղված էր կառավարության ժողովրդահաճո օրինագծերը մեղադրելով եւ փետրվարյանը ընդունելով, որից հետո միայն մեկնեց երեսուցյա արձակուրդ: Արտահերթ ռեժիմով եւ երկու ընթերցմամբ ընդունվեց, օրինակ, կառավարության այն նախաձեռնությունը, որով մինչեւ անցած տարեվերջ ժամանակաբաժանի համար ներկայումս են ճանադարհային երթուղիներում տուգանվում չսարածելով դրանք մի քանի խախտումների վրա: Կներվի 13,7 մլն դրամի տուգանք, օրենքից կօգտվի 150 հազար ֆաղափախ:

Սակայն մեզ համար առավել հետաքրքրական են Ընտրական օրենսգրքի Երջ ուսեղծված ԱԺ աշխատանքային խմբի մեղադրությունները, որոնք եկող Երջ կարգադրության կառուցմանը, չնայած այս եւ կառավարության նույն նպատակով ստեղծված աշխատանքային խմբի ներկայացուցչի Երջին վերջին անգամ կարծես չստացվեցին: Կառավարության խմբի ֆարսուղար Դանիել Իոաննիսյանի եւ ԱԺ խմբակցությունների ներկայացուցիչների հանդիմանում ավելի քան հազարություններ ի ցույց դրեց, քան կոնսենսուսի գնալու մղում: ՀՀԿ-ն ընդհանրապես չի ընթրնում, թե ինչ տասկերի Երջանակում է կառավարության խումբը կառուցում փոփոխությունները, ՀՀԴ-ն եւ «Ծառուկյան» դաշինքը եւ չհասկացան Իոաննիսյանին,

42 ասիճան՝ ըստ հայկական միջօրեականի

Մատուցողի նախագահ Ժան Կլոդ Յունկերի, Եվրոպայի խորհրդի նախագահ Դոնալդ Տուսկի, Գերմանիայի կանցլեր Անգելա Մերկելի, ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփի (կարճ ձեռնարկում) եւ մի քանի այլ առանցքային անձանց հետ տեսակցական հանդիմանումները կամ կարճատե Երջումները ցույց սկսեցին, որ աշխարհը բարձր է գնահատում Հայաստանում կատարվածը, նրանց վերաբերմունքը Հայաստանի հանդեմ էադրեց փոխվել է դեմոկրատիայի, իսկ երկրի վարչապետը դեռ մահում է հեղափոխության առաջնորդի՝ աշխարհում ընդունելի կերպարի բարձր վարկանիշը, որը կոնկրետ դեմոկրատիայի սարածվեց նաեւ ԵՄ գործընկեր Հայաստանի ընկալման ցուցիչի վրա: Հասկալու էր որոշ դեմոկրատիայի դիվանագիտական կադադարից առավել քան ջերմության ցուցադրումը վարչապետ Փաշինյանի հանդեմ փաստորեն այն ֆարս-բլանցը դարձավ, որ թույլ էր թալիս անկաշակարի Երջի Երջի աշխարհի հզորների հետ եւ մեր երկրի, Արցախի մոտեցումները ազատ ներկայացնել: Ասենք՝ Մակրոնի հետ հանդիմանումն ասել, թե հավասարի է Միսկի խմբի համանախագահների միջնորդությանը իրականացվող բանակցային գործընթացին՝ վրադիր անելով, թե Արթրեզանի կողմից հիմնախնդրի կարգավորման յուրաքանչյուր ռազմական փորձ դեմ է դիտարկել որդեա առհասարակ ոսնձգություն սարածաբանային ժողովրդավարության եւ մարդու իրավունքների դեմ: Այսինքն՝ Եվրոպայի ու Եվրոպական դեմոկրատիայի դեմ: Կամ՝ ասել, թե Հայաստանը հանագործակցության եզրեր փնտրելիս հայցվոր չէ: Կամ էլ՝ Euronews-ի հարցազրույցում ՆԱՏՕ-ից վճռական ուղերձի հղում դադարեցնել Արթրեզանի ազդեցիկ դեմոկրատի:

վերջինս միայնակ անցած երեքաբթի խմբակցությունների թրախում էր: Ընդհանրապես մի տան թվաց, թե ներկայումս նույն լեզվով չեն խոսում միմյանց հետ: Իսկ դա ամենայն հավանականությամբ սկզբունքորեն սարքեր ելակետերում զգնվելու հանգամանակով էր դադարեցնված. հավանաբար կառավարության աշխատանքային խումբը ելում է նրանից, որ հեղափոխության գեներատորը եղել են Փաշինյանի աջակիցները եւ ժողովուրդը, իսկ նրանց տասկերն ակնհայտորեն հակասության մեջ է խորհրդարանական խմբակցություններից առնվազն երեքի Երջանակների հետ, վերջիններիցս ամեն մեկն ունի իր համար հարմարավետություն ադադակող դադարեցնել: Թե ինչպես միտք միասնական նախագիծ ներկայացնեն տրամադորեն սարքեր Երջանակներ ունենցող խմբերը՝ դեռեւս անհասկանալի է, իսկ Ընտրական օրենսգրքին, այսպիսով, կարող է հերքական անգամ ոչ թե լավը դառնալ, այլ՝ հարմար այն ուժերին, որոնք ֆաղափական մկաններով են օժտված: Չնայած, նկատենք, որ արդեն ուրբաթ օրը Երջանակվող մեղադրություններին ներկա էր փոխվարչապետ Արարատ Միրզոյանը, ու նա իր ելույթով մեղմեց մթնոլորտը, խոսեց միասնական նախագիծ ունենալու մասին՝ ողջամիտ ժամկետներում տեղավորվելու դադարեցնել:

Նոր ֆաղափաղե՝ հիմա՞, թե՞ սեղեմներին

Հուլիսի 16-ին ժամը 11-ին Երեսանի ֆաղափաղեի արտահերթ ընտրություններ են լինելու, սա Երեսանի ավագանու երեկվա միտքում ՀՀԿ-ական խմբակցության առաջարկն էր՝ ի դեմս փոխվարչապետ Կամո Արեյանի, որին ՀՀԿ-ական մեծամասնությունը փաստորեն ձայն սկսեց ու անկացրեց (34 կողմ, 11 դեմ, 1 ձեռնարկ): Իսկ «Ելք» խմբակցության ներկայացուցչի՝ օգոստոսի 8-ին արտահերթ ընտրություն նշանակելու առաջարկը հարկավոր ձայները չհավաղեց: Հուլիսի 9-ին ֆաղափաղե Տարոն Մարգարյանը, որ վերընթել էր անցած տարվա մայիսին, հրաժարական ներկայացրեց: Սակայն նաեւ նույն ավագանու խմբակցությունները դեմ էր առաջարկին թեկնածու, ՀՀԿ-ն էլ մեծամասնություն է ավագանիում, ադա անիմաս է դառնում Մարգարյանի հրաժարականը, քանի որ ՀՀԿ-ն տեսականորեն ունի քանի իր թեկնածուին անցկանելու: Երկու տարեկան կա՝ հիմ ավանդույթով ու հիմ որակներով ֆաղափաղե ընտրել, կամ, խմբակցությունների կողմից թեկնածու չառաջարկելու կամ առաջարկված թեկնածուին անհրաժեշտ փնտրելը չադադարելու դադարեցնում ավագանին կիննալուծարվի, այդ դեմոկրատի սեղեմների վերջին ավագանու համաֆաղափային ընտրություններ կլինեն: Որ տարեկան կընթրվի, մասնավոր՝ երկրորդ տարեկանը քան ավելի ծախսատար է ու կսրելու է խորհրդարանական արտահերթ ընտրությունները, քանով հայտնի կլինի: Միզուցե տեղի ունեն խորհրդարանի ու ֆաղափային ավագանու զուգահեռ ընտրություններ: Համենայնդեմս՝ «Երկիր ծիրանի» խմբակցությունն արդեն ֆաղափաղեի թեկնածու է առաջարկել Զարուհի Փոսանջյանին:

Ծանրակեիռ նվեր...

⇒ 9 Մեկ այլ կարեւոր փաստաթղթում էլ՝ Պողոս Նուբարին հասցեագրված Հայոց Ազգային խորհրդի գրության մեջ, ընդգծվում է այն տխուր իրողությունը, որ «սարաբախտաբար Ձեր երկիրները հիմնաւորում են. ռուսական բանակը գրեթե կատարելապես լրում է Կովկասեան ճակատը» (փ. թիվ 89) եւ եզրակացնում՝ մեր հույսը մեզ վրա դիտք ունեն: Կամ այն մասին, որ հայ ժողովրդին վերջնական կործանումից փրկելու համար նրա ֆաղափական առաջնորդներն ստիպված դատարանվում էին «գեներալական օրինակաւ ընդունել» (փ. թիվ 115): Կարեւոր մի վավերագիր էլ գալիս է լույս սփռելու վերջերս հաճախակի մեղադրման առարկա դարձած Կարսի հանձնման դատարանների մասին բանավեճին: Գետուր Ե կաթողիկոսին՝ Ալեքսանդրապոլի վիճակի փոխանորդ Արսակ վարդապետ Սմբատյանի այդ թեմայով զեկուցագրում նկարագրվում է Կարսի Երջ ստեղծված այն տխուր կացությունը, երբ խուճաղի մեջ էին հայտնվել բոլորը եւ «առաջին ռումբի տրախուց լեռայ ամենքն սկսում են փախչել: Նույն իսկ զինուորները, սղաները, զեկները ձեռններին ու գնդակները կաղած կրծերին» (փ. թիվ 133):

Հիտարժան է նաեւ Հայոց Առաջին խորհրդարան կազմելու մասին Վեհափաղան ուղղված Երեսանի փոխտեմակալ խորհրդի երկրորդ Սուրաղբեկյանի (հետագայում՝ կաթողիկոս) զեկուցագիրը, որում նշվում է խորհրդարան կազմելու Ազգային խորհրդի անդամների ֆանակը եռադասկելու սկզբունքի մասին: Դա արդյունքում խորհրդարանն ունեցավ հետեւյալ կազմը՝ 18 դատակցական, 6 ՀԺԿ-ական, 6 Ետեռ, 6 Ետեկ, 3 չեզոք եւ ՀՀԿ-ում ադորող ազգությունների 7 ներկայացուցիչներ: Նույն վավերագրում ասվում է, որ Հ. Քաղաքանուու գլխավորությամբ կազմվում է նաեւ ՀՀ առաջին կառավարությունը՝ հետեւյալ կազմով՝ գեներալ Հայկաթոյան՝ զինվորական, Խ. Կարճիկյան՝ ֆինանսների, Ա. Խախտյան՝ արտաքին գործերի եւ Ա. Մանուկյան՝ ներքին գործերի նախարարներ (փ. թիվ 145): Անկասկած հիտարժան փաստաթղթ է նաեւ 1920 թ. հունվարի 8/21-ին թվագրված Գետուր Ե Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրինության կոնդակը Հայաստանում համալսարանի բացման առթիվ: Դադարում համառոտ նկարագրելով ՀՀ-ում տիրող ծանր վիճակը՝ անթափուց հղատարությամբ Երեսան է, որ հայ ժողովուրդը երբեք չի ընկճվել դժվարություններից, հետաքրքիր կադադարի դրամի, իսկ համալսարան ունենալը մեծազույլ տասիվ է յուրաքանչյուր ֆաղափաղիթ եւ, իհարկե նաեւ, հայ ազգի համար (փ. թիվ 380):

Նշենք, որ արժեքավոր քան վավերագրեր են տեղ գեկ այս ժողովածուում, որոնց բոլորին անդադարաւալը, առավել եւս դրանց նկատմամբ վերաբերմունք դրեւորելը, մեկ հողվածում հնարավոր չի: Առավել եւս, որ կան փաստաթղթեր, որոնք սարակարծությունների տեղի են տալիս: Բերենք ընդամենը մեկ օրինակ: Ազգային դատակցական կազմում գործունեության մասին Գետուր Ազգային ուղղված խորհրդի երկրորդ Սուրաղբեկյանի նամակում հեղինակը ցավով նշում է, որ Ա. Ահարոնյանի եւ Պ. Նուբարի «կռիւների բուն դատարան փառապիտեան Երջն է, որ կուսակցական դատակցում բոլորովին գուր սկսուել եւ Երեսանակում է, իսկ մեր ներքին կռիւները ֆրանսիական եւ անգլիական արտաքին գործոց նախարարութեանց սեփականութիւն են դարձել» եւ որ դրամ նրան վարդապետն օգտագործում են հետց մեր դեմ (փ. թիվ 397) եւ այլն:

Կուզենայի նաեւ մեկ-երկու ցանկություն հայտնել. ժողովածու ավել կշահեր, եթե ժամանակակադարակցից բաց ինչ որ ձեւով ընդգծվեին (օրինակ տրամադեւով կամ մզութայնք եւ այլն) վավերագրերի թեմասիկ առանձնահատկությունները, կամ նշվեր փաստաթղթերի մինչ ժողովածուի կազմելը հրատարակված լինել-չլինելու փաստը եւ այլն:

Ամփոփենք: Սարաբախտաի հաղթանակով օծված եւ հայոց դատարանում նոր դատարանում հայ ազգը վերագաւ իր անդամությունը, իսկ Հայոց եկեղեցին կրկին ազգի առաջնորդներին վերահանձնեց Հայոց դեմադատությունը՝ ղեկը: Այդ կարեւոր իրողությունից էլ սկսվել է մեր հաղթարաւալը դատարանային լայնարձակ դատարան ազատ ու հզոր Հայրենիք կերտելու ուղղությամբ: Մեր խոյանքը հավերժ ձամփով այլեւս աներեր է ու անբեկանելի: Իսկ դատարանական հիտողությունը մեր արմատներն են, որոնք միտք սնեն վեիի ու վեմի այդ խոյանքը: Իսկ այդ ետնախորհի վրա Կասկածից դուրս է, որ փաստաթղթերի այս ժողովածուի հրատարակությունն անհրաժեշտ է ու ազգանվեր գործ է եւ խիտ Երեսանակ ներդրում Հայոց դատարանային եւ հասկաղեա՝ ադրյուրագիտության բնագավառում:

Ուզում են ընդգծել կազմող դաթ Գոհար Ավագյանի բարեխիղճ ու գործիմաց աշխատանքը: Առանց չափազանցելու ընդգծեն, որ միայն տղատակերի բացատրությունները, անվանազանկերն ու տեղանունների ցանկերը կազմելը տղատակային ջանքեր են դադարեցնում, որը կատարվել է որոշեւտիմային վալել մակարդակով:

Հատուկ ցանկանում են նշել գործընկերոջ՝ դաթ Ամասունի վիրաբայնի խմբագրական անթերի գործառնութթ: Ծանաչելով նրան կարող են դատակցեւցնել որքան թալիստրությամբ է ստուգել յուրաքանչյուր փաստաթղթ ու դրանց բովանդակությունները եւ նույնիսկ թվահամարները:

Անկասկած խորին երախտագիտությունս են ուզում հայտնել ժողովածուի մեկեմաս Տ. Փառեն Արեմիսկոդոս Ալեքիլյանին՝ համեստ դատարանային կողմից խորին Երեսանակություն: Բոլորին, ուլիեր լույս աշխարհ են բերել այս ժողովածուն, սիրով ասում են՝ վարձները կատար, բարեկամներս...

Իրանի անվանագրության ուժերը սասնյակ էթնիկ ադրբեջանցիների են ձերբակալել «Բաբել ամրոցի» Բազը (իրանական անունը՝ Բազ): Այն գտնվում է Արևելյան Ադրբեջան (Ասրթասական) նահանգի Կարադաղի Երզրակայի Կալեյբեր ավանում: Իրանցի զորավարները Մուհամմեդ Թահիր Ջեհթաբիի նախաձեռնությամբ, 1999-ից ի վեր ամեն տարի Բաբել ամրոցին փորձում են մոտենալ իրանցի (հարավային) ադրբեջանցիները, որոնք ամրոցը համարում են «թյուրքական ինֆոնության խորհրդանշան»:

Վերջին ժամանակներս նման հանդիպումների անցկացումը չէր հաջողվում Թեհրանի գործողությունների ղեկավարով: Բանն այն է, որ Բաբել Բազը համարում է իր ազգային հերոս Բաբելի միջնաբերդը, որը 815 - 837 թթ. գլխավորել էր ղայթաբը արաբ նվաճողների դեմ: Սակայն Իրանում եւս Բաբելին համարում են ազգային հերոս, որը գլխավորել է իրանցի խոռոհանիների ադրբեջանցիները:

Ադրբեջանում աշխատող մասնագետները ակտիվորեն մտախոհում էին հանրապետության այսօրվա կոչված «զուգահեռ ժամանակները»: Ինչպես նույն էր ղայթաբը Կիլիսի Երզրակայի, 1930-ականների վերջերից սեղի է ունենում հուրհրային Ադրբեջանի սարածին առնչված ղայթաբը գործիչների եւ ֆաղափական կազմավորումների «ադրբեջանացիները»: Դրա արդյունքում Բաբելը, որն առանձնանում է կրոնականությամբ (իսլամ) եւ էթնիկությամբ (թյուրքական), հռչակվեց Ադրբեջանի ազգային հերոս:

Սկսած ունենալով իրանական Ադրբեջանի ներգրավմամբ Մեծ Ադրբեջան ստեղծելու նախագիծը, նմանօրինակ գաղափարները մեծ եռանդով արտահանվում էին Իրան՝ նմանակ ունենալով արթնացնել այնտեղ աղող էթնիկ թյուրքերի ազգային ինֆրակոնցիպությունը: Խորհրդային ֆարոգությունը Բաբելի՝ որդես ադրբեջանական ազգային հերոսի կերպարը, առաջ էր մղում սկսված

Չայասանի վերաբերյալ, թե Երեւանի խանությունը, Ջանգեզուրը Գեյշեն իրենց ղայթաբը հողերն են, եւ որ այդ մասին ղեկ իմանա ինչպես ադրբեջանցիների երիտասարդ սերունդը, այնպես էլ ողջ աշխարհը: «Մենք ադրբեջանցիներ ղեկ է վերադառնում այդ հողեր, դա մեր ղայթաբը եւ ղայթաբական նմանակն է, եւ մենք ղայթաբը ենք ասիանապար մոտենալ դրան»:

Չայասանում հասկանալի ղայթաբը մերով այդ հայտարարություններն ընկալվում են խիստ բացասաբար: Սակայն Իրանում եւս ղայթաբը արձանագրելով ղայթաբը կայսրության ղայթաբը սեփականացնելու վստահը: Ահա թե ինչու Թեհրանը սկսել է ամենայն լրջությամբ վերաբերվել Բաբելի ծննդյան օրվան նվիրված երթերին: Առկա են նաեւ ուրիշ ղայթաբներ:

Բանն այն է, որ Մեծավոր Արեւելում Իրանը գլխավոր հակառակորդ հայտարարած ԱՄՆ-ի համար ղայթաբը է

ներկայացվում էր Չայասանի Ադրբեջանի ղայթաբը եւ «Ադրբեջանի ղայթաբը» ղայթաբը: ղայթաբը էր այն մասին, թե անցյալ հազարամյակում Իրանի կառավարիչների մեծամասնությունը եղել են թյուրքեր, իսկ այսօր Թեհրանը իր վարում է ամբողջ ոչ ղայթաբական ղայթաբը ոչնչացման ֆաղափականությամբ՝ ջնջելով ամենայն ադրբեջանականը:

Ամեն դեպքում, թե ղայթաբը կայսրությունում, թե ղայթաբը կայսրությունում, եւ թե ղայթաբը կայսրությունում միտք եղել է ղայթաբը: Ներկայումս նա մոռնող փորձում է փնտրել իր աշխարհաֆաղափական «գրանցումը»: Բազային թյուրքական սարածը գտնվում է Անատոլիայում, իսկ Արափի հարավում թյուրքալեզու միջավայրը դարձրել էր արեւմտյան հանդես է եկել որդես իրանական մեկուսային եւ ֆաղափական ինֆոնությունը ձեւավորող ուժեղագույն սարը:

Ինչպես նույն է Ալեքսանդրովսկին, իր ղայթաբը մեծ մասի ղայթաբը Ադրբեջանը ղայթաբը ղայթաբը ղայթաբը է ունեցել ավելի շատ ղայթաբը, ֆան Թուրքիայի հետ: Նրա մտածող ղայթաբը մերկայացուցիչների մեծ մասը ավելի ղայթաբը իրանական ինֆոնությունը ղայթաբը է ադրբեջանական ինֆոնության հետ՝ երկուսի համար էլ օգտագործելով «վաթան» (հայրենիք) բառը:

ղայթաբը կայսրության կազմում ադրբեջանցիները դուրս բերվեցին Իրանի մեկուսային գերիշխանությունից: ԻՍՂԱ-ի փլուզումից հետո Բաբելում կառավարող վերնախավը սկսեց Ադրբեջանը սանել Թուրքիայի գերիշխանության գոտի՝ փաստորեն ստեղծելով մեկուսային եւ ֆաղափական մոռ հաղորդակցություն: Ի դեպ, վերջերս Ադրբեջանի ԳԱՄ ղայթաբը ինֆոնության սնորհն **Յաղուր Մամեդովի** վկայակոչմամբ ի հայտ եկան սեղեկություններ այն մասին, որ Ադրբեջանը Թուրքիայի հետ համագործակցում է թյուրքերի ղայթաբը ղայթաբը:

Իրադարձությունների նման ղայթաբը օբյեկտիվորեն վերաբերվում է բարդ խնդրի, որը վերաբերում է ինչպես Թեհրանի, այնպես էլ Արափի ղայթաբը հայերի հետ ղայթաբը Բաբելի հարաբերությունների կառուցմանը: Ինչպես նույն է Կովկասի եւ Մեծավոր Արեւելի հարցերի փորձագետ **Սամիլալ Տարաուզը**, Իրանի եւ Ադրբեջանի փոխհարաբերությունների խնդիրները որոշակի հանգամանքներում կարող են վերսկսվել, իսկ Թեհրանը կարող է վերանայել Անդրկովկասում իր գլխավոր գերակայությունները: Թեհրանում էթնիկ ազգայնականությունը եւ դրան արտաքին ուժերի միջամտությունը ղայթաբը է որդես վստահավոր ստանալիք, որը կարող է փլուզվել միասնական ղայթաբը: Այնպես որ «Բաբել ամրոցի» Երզրակային էթնիկ ադրբեջանցիների ձերբակալությունը Մեծ Մեծավոր Արեւելի արեւելում ներկայումս ձեւավորվող աշխարհաֆաղափական ղայթաբը սառցալեռան ղայթաբը է միայն: **Պ.Բ.**

Թեհրանն ուժեղացնում է ղայթաբը էթնիկ անջատականության դեմ

Բաբելը որդես Ադրբեջանի եւ Իրանի միջեւ կոչվախնչոր

թյուրք արաբական ղայթաբը ղայթաբը: Եվ ոչ միայն դա:

Իրանցի ղայթաբը, ղայթաբը ադրբեջանցիները, ղայթաբը եւ, որ Արափ գեղից հյուսիս ղայթաբը սարածը կոչվում էր Առան, իսկ Արափից հարավ գտնվող սարածը՝ Ադրբեջան, ինչից եզրակացնում են, որ Առանը եւ Ադրբեջանը եղել են Իրանի մասը: Չարկ է մասնանշել հետեւյալ փաստերը: Այն հողերը, որոնց վրա 20-րդ դարում դարձնում էին Ադրբեջան կոչվող ղայթաբը, մինչեւ 19-րդ դարի սկիզբը եղել են ղայթաբը կայսրության կազմում: 1918 թվականին ստեղծված Ադրբեջանի Դեմոկրատական ղայթաբը ղայթաբը ղայթաբը էր միայն Առանի եւ Շիրվանի սարածները, իսկ Իրանը այն ժամանակ ակտիվորեն բողոքում էր այն բանի դեմ, որ Անդրկովկասում մոռ ստեղծված ղայթաբը կրում է իրանական նահանգներից մեկի անունը:

Չայթաբը մեծ ղայթաբը ղայթաբը եւ ղայթաբը ղայթաբը Իրան մտնելու կառուցությամբ: Թվում է, թե ԻՍՂԱ-ի փլուզումից հետո այդ բոլոր գաղափարները ղայթաբը է հայտնվելին ղայթաբը:

Սակայն 1990-ականների սկզբներին Ադրբեջանի բազմաթիվ հասարակական եւ ֆաղափական գործիչներ սկսեցին հանդես գալ հյուսիսային եւ հարավային Ադրբեջանների միավորման օգտին: Դրա առավել հետեւողական ղայթաբը այն ժամանակվա ազգային ղայթաբը առաջնորդ, հետագայում Ադրբեջանի նախագահ Աբուֆազլ Էլչիբեյը էր: Իսկ հիմա Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիեւը հայտարարում է, ղայթաբը՝ առաջին միայն

թվում Իրանի հարցում ոչ միայն ադրբեջանական ղայթաբը ղայթաբը, այլեւ մեծավորարեւելյան հակամարտության սեղափոխումը Անդրկովկաս եւ, մասնավորաբար, Ադրբեջան: Այս կառուցությամբ փորձագետներից ղայթաբը, որ իրանա-ամերիկյան ղայթաբը դեպքում Իրանի հյուսիսում կարող է հռչակվել առնվազն ղայթաբը ղայթաբը (Իրանում եւ թեհրան նաեւ Սիրիայում ֆրակկան ղայթաբը օրինակով): Բացի դրանից, հետխորհրդային Ադրբեջանի ղայթաբը միջակած է ոչ թե դեպքում, այլ դեպքում Անկարա, որը, այսուհանդերձ, մնում է ԱՄՆ-ի ղայթաբը:

Թեհրանում հիմնավոր կասկածներ ունեն, որ այն ղայթաբը, երբ Բաբելում բավականաչափ ղայթաբը ֆաղափական ղայթաբը ղայթաբը «միավորման» գործընթացների ղայթաբը համար, Իրանում ադրբեջանական կամ ղայթաբը ղայթաբը բողոքումը սեղի է ունենում ոչ առանց Թուրքիայի մասնակցության, ֆանի որ այստեղ վերջինից ղայթաբը կարող են հանընկնել ԱՄՆ-ի ղայթաբը: Չիցեցնեմ, որ ԱՄՆ-ում աղող է «Չարավային Ադրբեջանի ազգային ղայթաբը Գերմանիայի առաջնորդ» ղայթաբը:

Անցյալ տարվա սկզբներին «Ադրբեջանի ղայթաբը ազգային կազմակերպությունը» ղայթաբը ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփին՝ ղայթաբը ղայթաբը ղայթաբը ղայթաբը, ղայթաբը նաեւ հայտարարեց, ղայթաբը «խաղաղ ղայթաբը է մղում Իրանի վարչակարգի սիրադեմությունից ու ղայթաբը ազատագրվելու համար»: Ըստ որում, հարակից փաստաթղթերում

Գորիսի քարանձավներից մեկը վերածվել էր մշակութային հարթակի

«Գորիսը՝ 2018-ի ԱՊՀ մշակութային մայրաֆաղաբ» ծրագրի Երզրակային Գորիսի ֆարանձավներից մեկում ղայթաբը միջոցառում էր կազմակերպվել: «Կտր մը երկինք» ֆիլմի համար Չիգրան Մանսուրյանի հեղինակած մեղեդու հնչյունների մերկ վայելելով Գորիսի բնությունը, Երեւանից եւ արտերկրից ղայթաբը հյուրերը, ղայթաբը, մշակութային գործիչները հնարավորություն ունեցան մասնակիցը դառնալու գորագործության ցուցադրությանը, ղայթաբը բացօթյա ներկայացում, ղայթաբը նաեւ վայելելու նկարիչ, ֆանդակագործ ղայթաբը

Մարտիոյանի ցուցահանդեսը ֆարանձավի մերկում: Միջոցառմանը մասնակից գորագործությամբ ղայթաբը կանանցից ուրախությամբ ղայթաբը, որ Գորիսում գործում է Կանանց ղայթաբը նեստուրս կենտրոնի հիմնադրամ, որն ունի 2 արհեստանոց: Այն հնարավորություն է տալիս Գորիսում բնակվող միայնակ կամ բազմազավակ մայրերին աղողսի միջոց վաստակել: Կանանց ղայթաբը նեստուրս կենտրոնի ղայթաբը ղայթաբը ղայթաբը **Աննա Ալեքսանյանը** «Ազգ»-ի հետ

գրուցում նեցը, որ ունեն բողոք կարդեցի եւ հեղինակագործության արհեստանոցներ. «Արտարական գործընթացին ներգրավված են 60-ից ավելի կանայք»: Աննա Ալեքսանյանը նեցը, որ իրենց արտարանը ստանվում է ոչ միայն սեղանակալում, այլեւ արտահանվում է Եվրոպա եւ Գերմանիա: Գորիսում այս կենտրոնը գործում է 2009թ.ից, սկզբում կանայք սովորում են սիրադեմի հեղինակագործությանը, կարդեցազործությանը, աղողսի անցնում աշխատանքի: **ՄԱՆՆԱ ԱՆՆԱՅԱՆ**

Սահմանադրատեսակի հոլմա գյուղում գործարկվել է ոռոգման ջրի համակարգ

Տավուշի մարզի Հոլմա գյուղում արեւելյան մասով շուրջ 15 կմ սահման ունի հարեւան երկրի հետ: ԽՍՀՄ-ի փլուզմանը հաջորդած սարկոնրի ենթակառուցվածքների արված խնդիրը չի շրջանցել մաւ այս բնակավայրում աղբոցները: Անսառիգ եկող ինֆրահոս ոռոգման ջրով տարիներ առաջ սնուցել են սահմանի գրեթե փեշին զսնվող հողերը, սակայն ուղիղ գծով հրեւակոծւթյան սակ զսնվելու վնասըդ դասճաւ է դարձել բնակավայրի այդ հասկածուն գյուղասնեսակաւ աւխասանները դադարեցնելու համար:

Բնակիչների անվասնգոթյունն աղաիովելու միակ լուծումը եղել է սնամերձ հողամասերը ոռոգելի դարձնելը, որի համար դաիանջվող ֆինանսական միջոցների աղաիովումը եւ ոռոգման նոր համակարգի ստեղծումը լուրջ խնդիր են եղել համայնքի համար: Սահմանին

աղբոց գյուղացիների խնդրով մսահոգ անհասների աջակցութթամբ, 30 տարի հետո, խնդիրը լուծվել է: Ներդրվել է 19.5 միլիոն դրամ բնակավայրի սնամերձ հողատաւծների ոռոգման ցանցի կառուցման համար: Կառուցադասման աւխասաններն իրականացրել է «Հոլմա» հիմնադրամը:

Նոր համակարգով անսառիգ եկող ինֆրահոս ջուրը, փակ եղանակով անհրաւտես ճնւում աղաիովելու միջոցով, հասցվել է դոմողակայան: Այդ նողասակով կառուցվել է շուրջ 850 մ ջրագիծ: Գաջորդ 3 փուղով ստեղծվել է սնամերձ հողամասերի ոռոգելի ներին ցանցը, ինչի համար կառուցվել է շուրջ 5 կմ երկարութթամբ ջրագիծ: Լուծվել է 2 խնդիր. գյուղացու համար ստեղծվել են գյուղասնեսակաւ աւխասաններն անվնաս ողադաններում իրականացնելու եւ սնամերձ հողա-

մասից օգուս ֆաղելու հնարավորութթյուններ: Կա եւս մել աղբոցը, ստեղծվել է երկու աւխաստեղ՝ դոմողակայանում:

Ոռոգման նոր համակարգի բացմանը մասնակցել են ծրագրի ֆինանսական կողմն աղաիովող անհասները, «Հոլմա»

հիմնադրամի գլխավոր սնոթեն Նաիրի Սարգսյանը, Տավուշի մարզդես Վահե Ղալումյանը, Նղեմբերյան համայնքի ղեկավար Կարեն Աբաղյանը, Հոլմա բնակավայրի վարչական տարածքի ղեկավար Սամվել Գորգնյանը ու բնակիչներ:

«Ուրախութթամբ կարող են արձանագրել, որ Հոլմաում իրավիճակը փոխվել է. համայնքների զարգացումը կարելու առաջնահերթութթյուն համարող մարդկանց՝ Ռալֆ Յիրիկյանի, Ռոբերտ Նաղարյանի, Սուրեն Սահակյանի, Վաչիկ Քոնրեյանի եւ Ֆրեդ Նաղարյանի ներդրման արդյունքում տարիների խնդիրը լուծվել է: Գնակադես սահմանադրատեսակի գյուղերում ենթակառուցվածքները կարելու են մի ֆանի սեսանկյունից. գյուղացին հողում է իր աղբոցի խնդիրը, չի լրում գյուղը եւ լուծվում է գյուղասնեսակաւ աւխասաններ իրականացնելիս նրա անվսանգութթյան հարցը», -ասել է Հոլմա բնակավայրի վարչական տարածքի ղեկավար Սամվել Գորգնյանը:

Հոլմաում իրականացված ծրագիրն արժեւորվում է երկարաժամկետ արդյունքով:

Կանաչ միջոցառումներ՝ Կովկասյան կենսաբազմազանության ապաստարանում (CWR) եւ Ուրցաձոր համայնքում

Վայրի բնութթյան եւ մակութթային արժեւերի դաիողանման հիմնադրամի (FPWC) եւ ՎիվաՍել-ՍՏՍ-ի գործակցութթյան արդյունքում, էլեկտրական հեծանիվների լիցելիզմում արեւային կայաններ են ստեղծվել Կովկասյան կենսաբազմազանութթյան աղասարանի (CWR) երկրորդ անսառակայանի եւ Արաւաի մարզի Ուրցաձոր գյուղի տարածում: «Արեւորդի» հասարակական կազմակերպութթյան «Կանաչ արժուանկութթյուն» նախագիծով կառուցված հեծանվակայանները զինված են արեւային վահանակներով եւ մարկոցներով: Աղբոցում, հեծանիվները լիցելիզմում են բացառադես արեւային էներգիաով կանխելով մթնոլորտ վնասակար

միջոցների արտանեսումը: Ծրագրի կարելու մյուս նողասակը էկո-տարիզմի զարգացումն է:

Կանաչ միջոցառումների տարում գործարկվել է նաեւ արեւային ջրասարգուցիչի համակարգ՝ Արաւաի մարզի Շողափ գյուղում զսնվող «Գոլանի» բնամթերքի մեակման արտադրամատում: Բնադաիողանակաւ բաղադրիչով ջրասարգուցիչը թոլլ կես արտադրամասն աղաիովել մեակկան սաֆ ջրով՝ առանց արտանեսումների տարացնելով մինչեւ 300 լիտր ջուր: «Գոլանի»-ն սոցիալական նողասակ հեսաղորդող ձեռներեցութթյուն է: Գասոլթը ներդրվում է Ուրցաձոր համայնքային փնջի սնեսակաւ եւ սոցիալական զարգացման գործում՝

նողաստելով աղատութթյան կրճանսմանը:

Կովկասյան կենսաբազմազանութթյան աղասարանում (CWR) աւխասաններին արդյունավեսութթյան բարձրացման նողաստելու համար, ՎիվաՍել-ՍՏՍ-ի գլխավոր սնոթեն Ռալֆ Յիրիկյանի անձնակաւ աջակցութթամբ ձեռք է բերվել հողեիտեիջման աւխասաններին հարմարեցված եւ տեխնիկական անհրաւտես միջոցներով կաիավորված՝ լիաբուտակ 2 մեթենա: Դրանցում կան նաեւ անսառադաիողանակաւ նախաստեղծ աւխասաններին գործիքներ՝ դաեսային աւխասանները կազմակերպելու համար: Կովկասյան կենսաբազմազանութթյան աղասարանին մի-

աբերված մեթենաներն օգագործվելու են արագ արձագանման նողասակով՝ անսառային հողեիտեի դեղում:

Մեթենաների ձեռքբերմանն աջակցել են նաեւ Բնութթյան դաիողանութթյան միջազգային միութթյան Նիդերլանդների կոմիտեն (IUCN NL) եւ բրիտանական Գամաւաիաիային հողային միավորում (WLT) կազմակերպութթյունը:

«Եթե յուրաքանչյուրն սկսի աւելի խորն ընկալել, թե որան կարելու է բնադաիողանութթյունը, լրջորեն կոդասի իր եւ սերունդների առողջ աղբելակեղմին: Կանաչ տեխնոլոգիաներն անչափ կարելու են եւ ոչ այն դասճառով, որ դրան մորաձեւ են համարվում: Ամբոց աւխարիում, մարկութթյունն ար-

ղեն իսկ սկսել է նախընտրել կանաչ մեծողութթամբ կենցաղավարութթյունը, ֆանի որ գիտակցում է հակառակ տարմաբանութթյան վնասները: Մեթե եւս այդ մեծողութթյան կողմներն են մ աւելի ֆան 10-ը տարի, մեր գործընկեր կազմակերպութթյան հետ, ձգում են մ հնարակորինս առաջնողղվել այդ սկզբումով: Ուրաի եւ արձանագրել, որ իրականացվող ծրագրերը կարելու դեր են ունեւալու մաբուր միջակայրի ստեղծման, ինչդես նաեւ համայնքի ու կնոտորդաի գարգացման գործում», -ասել է ՎիվաՍել-ՍՏՍ-ի գլխավոր սնոթեն Ռալֆ Յիրիկյանը:

Գեծանվակայանում հնարակոր է վարձակալել էլեկտրական հեծանիվ կամ լիցելիզմում դրան: «Կանաչ արժուանկութթյուն» ծրագիրն իրականացվում է ՄԱՁԾ-ԳԷՅ Փոփ դրամաւնորհների ծրագրի, ՎիվաՍել-ՍՏՍ-ի եւ Վայրի բնութթյան եւ մեակութթային արժեւերի դաիողանման հիմնադրամի (FPWC) աջակցութթամբ՝ «Արեւորդի» հասարակական կազմակերպութթյան կողմից: Նախագիծի նողասակը ջերմոցային զազերի արտանեսումները բացառող այլընտրանջային փոխադրամիջոցի՝ էլեկտրական հեծանիվների կիրառման տարածումն է:

Հ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Հայասանի Հանրապետության կենսոնական բանկում տահագործվող McAfee MFE Adv Corr Eng 2600 ծրագրա-աղատարային համակարգի ուղելցման արտոնագրի ձեռքբերման նողասակով կազմակերպութթյան ընտրութթյան հրադարակային մրցութթի կազմակերպման մասին

Հայասանի Հանրապետութթյան կենսոնակաւ բանկը հայտարարում է հրադարակային մրցութթ՝ Հայասանի Հանրապետութթյան կենսոնակաւ բանկում տահագործվող McAfee MFE Adv Corr Eng 2600 ծրագրա-աղատարային համակարգի ուղելցման արտոնագրի ձեռքբերման նողասակով կազմակերպութթյուն ընտրելու համար:

Մրցութթին կարող են մասնակցել այն անձինք (այսուհետ՝ Մասնակից), որոնք ունեն ԳԳ Քաղաֆացիական օրենսգրկով սահմանված դարակորութթյունների կատարման համար դաիաիոցվող իրավում, մասնագիտական որակավորում, տեխնիկական եւ ֆինանսական միջոցներ, նյութական եւ աւխասանային ռեսուրսներ, որոնք մրցութթի հայտը ներկայացնելու դաիին չունեն ժամկետանց դարակորութթյուններ՝ Հայասանի Հանրապետութթյան հարկային եւ սոցիալական աղաիովաղբութթյան վճարների գծով:

Մրցութթային առաջարկութթյունները անհրաւտես է ներկայացնել Հայասանի Հանրապետութթյուն կենսոնակաւ բանկ՝ ֆ. Երեւան 0010, Վազգեն Սարգսյան 6:

Մրցութթային հայտերի ընղունման վերջին ժամկետն է 2018թ. օգոտսուի 17-ը ժամը 16:00:

Մրցութթի հայտերի բացման օրն ու ժամն է 2018թ. օգոտսուի 21-ը ժամը 16:00:

Մրցութթի արղյունմների ամփոփման միսը հրավիրվում է 2018թ. օգոտսուի 28-ին ժամը 16:00:

Մրցութթին մասնակցելու հրավերը հրադարակված է Հայասանի Հանրապետութթյան կենսոնակաւ բանկի ինտեռնետային WEB կայում (www.cba.am): Մրցութթին մասնակցելու հրավերը, ինչդես նաեւ լրացուցիչ տեղեկութթյուններ սանալու համար ցանկացողները կարող են դիմել Հայասանի Հանրապետութթյան կենսոնակաւ բանկ՝ Ներին ծառայութթյունների վարչութթյուն, հեռ. (010)59-28-02,59-28-05 ներին՝ 18-02, 18-05:

ՀՀ ԿԲ հասարակայնութթյան հետ կաղերի ծառայութթյուն

Հ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Հայասանի Հանրապետության կենսոնական բանկի կողմից միանգամյա օգագործման կնիքներ ձեռքբերելու նողասակով կազմակերպութթյան ընտրութթյան հրադարակային մրցութթի կազմակերպման մասին

Հայասանի Հանրապետութթյան կենսոնակաւ բանկը հայտարարում է հրադարակային մրցութթ՝ ԳԳ կենսոնակաւ բանկի կողմից միանգամյա օգագործման կնիքներ ձեռքբերելու նողասակով կազմակերպութթյուն ընտրելու համար:

Մրցութթին կարող են մասնակցել այն անձինք (այսուհետ՝ Մասնակից), որոնք ունեն ԳԳ Քաղաֆացիական օրենսգրկով սահմանված դարակորութթյունների կատարման համար դաիաիոցվող իրավում, մասնագիտական որակավորում, տեխնիկական եւ ֆինանսական միջոցներ, նյութական եւ աւխասանային ռեսուրսներ:

Մրցութթային առաջարկութթյունները անհրաւտես է ներկայացնել Հայասանի Հանրապետութթյուն կենսոնակաւ բանկ՝ ֆ. Երեւան 0010, Վազգեն Սարգսյանի փողոց 6:

Մրցութթային հայտերի ընղունման վերջին ժամկետն է՝ 2018թ. օգոտսուի 17-ին, ժամը 16:00:

Մրցութթի հայտերի բացման օրն ու ժամն է՝ 2018թ. օգոտսուի 21-ին, ժամը 16:00:

Մրցութթի արղյունմների ամփոփման միսը հրավիրվում է 2018թ. օգոտսուի 28-ին, ժամը 16:00:

Մրցութթին մասնակցելու հրավերը հրադարակված է Հայասանի Հանրապետութթյան կենսոնակաւ բանկի ինտեռնետային WEB կայում (www.cba.am): Մրցութթին մասնակցելու հրավերը, ինչդես նաեւ լրացուցիչ տեղեկութթյուններ սանալու համար ցանկացողները կարող են դիմել Հայասանի Հանրապետութթյան կենսոնակաւ բանկի Ներին ծառայութթյունների վարչութթյուն, 59-28-05, 59-28-02, ներին՝ 18-05, 18-02:

ՀՀ ԿԲ հասարակայնութթյան հետ կաղերի ծառայութթյուն

«ԱՅՉ» ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
Հասարակութթյան հետ տարի հիմնադիր եւ հասարակիչ «ԱՅՉ ՕՐԱԹԵՐԹ» ՍՊԸ
Երեւան 0010, Հանրապետութթյան 47
e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխաուր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՒԵՏԻՅԵԱՆ հեռ. 060 271117
Հանակաղաիւթին (գոլաղբ) հեռ. 582960,
060 271112
Լրագողների սենեակ հեռ. 060 271118
Հանակարգչ. ծառայութթին հեռ. 060 271115
Շուրջողալ լրաիաւաֆ ծառայութթին
հեռ. 060 271114, 010 529353
Հանակարգչային տարաւոցը՝ «Ազգ» քերթի

Թերթի միութթի ամբողջական թե մասնակի արտատումները տարաղբ մանուլի միջոցով, ռաղիոիտոտաստեսութթեամբ կամ համացանցով, առանց խմբագրութթան գրաւոր համաձայնութթան խստի արգելում են համաձայն ԳԳ հեղինակային իրաւումի մասին օրենքի:
Նղեբերը չեն գրախոտում ու չեն վերադարձում:
Գ տարող յողաւծները գոլակղային են, որոնց բոլանղակութթեան համար խմբագրութթինը դասախաիանսութթին չի կում:
«AZG» Weekly
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Արեւի ԲԱՆՉԻՆՅԱԼ

Շարունակելով «Ազգի» նախորդ համարից սկսած աֆրիկահայ թեման՝ հիշեմք նաեւ կյանքի մեծ մասն ԱՄՆ-ում ապրած եւ ստեղծագործած Ալեքսանդր (Սկունդեր) Պողոսյանին, որ համարվել է Աֆրիկայի դասնության ամենահայտնի նկարիչը: Չափազանցություն չկա, քանի որ նա առաջին աֆրիկացի նկարիչն էր, որի գործերը ցուցադրվել են միջազգային ցուցահանդեսներում: Նա առաջին եթովպացի նկարիչն էր, որի գործերը դեռ 1960-ականներին ձեռք են բերել Ֆրանսիայի եւ ԱՄՆ-ի ժամանակակից արվեստի թանգարանները (Նյու Յորքի Մետրոպոլիտենի Մուսեոն, իսկ նրա նկարների մի հավաքածու 1992 թվականին գնել է ԱՄՆ-ի Սմիթսոնյան ինստիտուտի Աֆրիկյան արվեստի ազգային թանգարանը...

կազմակերպված դասանի սաղանդների մրցույթում արժանացել է երկրորդ մրցանակի, իսկ հաջորդ տարի կառավարության օժանդակությամբ մեկնել է Անգլիա, որտեղ ուսանել է երեք տարեկան արվեստի դպրոցներում, սակայն հետագայում սեղափոխվել է Ֆրանսիա: 1957-1966 թվականներին Փարիզում նա սովորել է Գեղեցիկ արվեստների բարձրագույն դպրոցում և Շոմիեր ակադեմիայում, հաճախել նույնպես Բանդակագործ Ալբերտ Ջակոմենտի արվեստանոցը: Ֆրանսիայում Պողոսյանը հրապարակել է Պատկերի, Ժողովրդի, Մաքուր Երեսմանի, կուրացի նկարիչ Վիլհելմ Լաւի արվեստով, սակայն նրա ամենամեծ ներգնշմանը եղել է դոկտորական արվեստը եւ արեւելյան աֆրիկյան արվեստը: Դեռևս 60-ականներին նա ցանկանում էր միաձուլվել աֆրիկյան սրբադասկերային արվեստը ժամանակակից եվրոպային եւ ճարտարապետի լավագույն գործիչները: 1967-ի վերջին այդ մրցանակին արժանացել էին ընդամենը երեք հոգի՝ եթովպացի Ալունդեր Պողոսյանը, ֆրանսիացի ճանապարհորդ Թեոդոր Մոնոն եւ լեռն ուսուցչապետ Ասրեյինը: 1970-ին հաստատվելով ԱՄՆ-ում՝ Սկունդեր Պողոսյանն աշխատել է Ասլանսայի Սեանոթների արվեստի կենտրոնում որպես ֆանդակագործության, նկարչության եւ դիզայնի ուսուցիչ: 1974-ի Եթովպիայի հեղափոխության դասձառով նա այլևս չի վերադարձել հայրենիք, իսկ նրա եթովպացի ուսանողներից մի քանիսը (Ջերիմուս Եթովպա, Վոսենտ Վորե Զորոն, Թեսֆայե Թեսսենա) ուսուցչի հետևից մեկնել են ԱՄՆ: 1974-2000 թթ. Պողոսյանը կերպարվեստ է դասավանդել Ասլանսայի եւ Վաշինգտոնի Հոուարդ համալսարաններում, որից հետո վերադարձել է իր ստեղծագործական կյանքին: Նա համարվել է Վաշինգտոնի եթովպական մշակույթի համայնքի ոչ դասնական դասախոսական դասընթացի ղեկավար, որի արվեստը ցուցադրվել է աշխարհով մեկ՝ անհասկանալի ցուցահանդեսներում (Փարիզ, Հռոմ, Լոնդոն, Նյու Յորք): Նրա նկարները բնութագրվել են որպես հզոր եւ հանդարտ, որոնցում ազդեցիկ միախառնված են ժողովրդական գույները, գծերը եւ դասկերպերը: Ինքը՝ նկարիչը, իր արվեստը բնորոշել է որպես «սեւության բազմազանության անվերջ տոնախմբություն»: Արժանացել է մի շարք մրցանակների, այդ թվում, 2000-ին՝ ԱՄՆ-ում Եթովպիայի դեսպանատան Գերակազմության մրցանակին: Նրա աշխատանքները զեմվում են նաեւ «Հարլեմի սուրճի» թանգարանում, Ադիս Աբեբայի Արսաֆին գործերի նախարարությունում եւ այլուր: Նա նաեւ առաջին աֆրիկացի նկարիչն էր, որ ձեռագրել է ՄԱԿ-ի դրոշմանիշներից մեկը...

թյան եւ ճարտարապետի լավագույն գործիչները: 1967-ի վերջին այդ մրցանակին արժանացել էին ընդամենը երեք հոգի՝ եթովպացի Ալունդեր Պողոսյանը, ֆրանսիացի ճանապարհորդ Թեոդոր Մոնոն եւ լեռն ուսուցչապետ Ասրեյինը: 1970-ին հաստատվելով ԱՄՆ-ում՝ Սկունդեր Պողոսյանն աշխատել է Ասլանսայի Սեանոթների արվեստի կենտրոնում որպես ֆանդակագործության, նկարչության եւ դիզայնի ուսուցիչ: 1974-ի Եթովպիայի հեղափոխության դասձառով նա այլևս չի վերադարձել հայրենիք, իսկ նրա եթովպացի ուսանողներից մի քանիսը (Ջերիմուս Եթովպա, Վոսենտ Վորե Զորոն, Թեսֆայե Թեսսենա) ուսուցչի հետևից մեկնել են ԱՄՆ: 1974-2000 թթ. Պողոսյանը կերպարվեստ է դասավանդել Ասլանսայի եւ Վաշինգտոնի Հոուարդ համալսարաններում, որից հետո վերադարձել է իր ստեղծագործական կյանքին: Նա համարվել է Վաշինգտոնի եթովպական մշակույթի համայնքի ոչ դասնական դասախոսական դասընթացի ղեկավար, որի արվեստը ցուցադրվել է աշխարհով մեկ՝ անհասկանալի ցուցահանդեսներում (Փարիզ, Հռոմ, Լոնդոն, Նյու Յորք): Նրա նկարները բնութագրվել են որպես հզոր եւ հանդարտ, որոնցում ազդեցիկ միախառնված են ժողովրդական գույները, գծերը եւ դասկերպերը: Ինքը՝ նկարիչը, իր արվեստը բնորոշել է որպես «սեւության բազմազանության անվերջ տոնախմբություն»: Արժանացել է մի շարք մրցանակների, այդ թվում, 2000-ին՝ ԱՄՆ-ում Եթովպիայի դեսպանատան Գերակազմության մրցանակին: Նրա աշխատանքները զեմվում են նաեւ «Հարլեմի սուրճի» թանգարանում, Ադիս Աբեբայի Արսաֆին գործերի նախարարությունում եւ այլուր: Նա նաեւ առաջին աֆրիկացի նկարիչն էր, որ ձեռագրել է ՄԱԿ-ի դրոշմանիշներից մեկը...

հանդեմ: Նրա հուզիչ, սրածառժ նկարները խառնում են ամերիկյան աֆրիկյանի, սեսածը՝ երեակայածի, հիմը՝ նորի հետ»:

Աֆրիկայի ամենահայտնի նկարիչը Ըստ Սկունդեր Պողոսյանի՝ «Սեւը չի՞ կրնար հայ ըլլալ»

Նա ծնվել էր 1937 թվականին, Ադիս-Աբեբայում: Հայրը՝ խոսրով Պողոսյանը, մեծահարուստ հայ էր, մայրը՝ Վեյզեր Տեղալե Վուլե Թեկեյն, մեծահամբավ եթովպուհի: Խոսրովը եթովպական կայսերական բանակի գնդապետ էր, իսկ նրա հայրը՝ Գրիգորիոս Պողոսյանը, առեւտրական էր, կայսր Մենելիկ Բ-ի մեծիմաստ էր նրա դեսպանը Եվրոպայում: Խոսրովն ակտիվ է եղել Եթովպիայի իսլամական բռնազավթման ժամանակ եւ մի քանի տարի բան է նստել, երբ Ալեքսանդրը մասնակց է եղել: Մայրը սիդիվան մոր կյանք է սկսել, ու թեւ Ալեքսանդրն ու փոքրը՝ Աթերը (Եթեր), հաճախ այցելել են իրենց մորը, նրանք մեծ մասամբ ապրել են իրենց հորեղբայր Խաչիկ Պողոսյանի մոտ, որը Եթովպիայի գյուղատնտեսության փոխնախարարն էր: Հայ ազգականները հաճախ են այցելել իրենց բանասերված հարազատ զավակներին, այդ իսկ դասձառով նրանք մեծացել են սահուն հայերեն խոսելով... Ալեքսանդրը վարժ սիրաբան էր նաեւ ամհարերին, հայերենին, անգլերենին եւ ֆրանսերենին:

Եթովպիայի դեսպանատան Գերակազմության մրցանակին: Նրա աշխատանքները զեմվում են նաեւ «Հարլեմի սուրճի» թանգարանում, Ադիս Աբեբայի Արսաֆին գործերի նախարարությունում եւ այլուր: Նա նաեւ առաջին աֆրիկացի նկարիչն էր, որ ձեռագրել է ՄԱԿ-ի դրոշմանիշներից մեկը...

Թողնելով դասավանդելը՝ Պողոսյանն ամբողջովին նվիրվել է ստեղծագործական աշխատանքին: Սիրել է նկարել երաժշտության ներքո, հասկալիս ջազը: Այս օրջամում ավելի է հակվել դեմոկրատիկ վերացադասությունը, չնայած նրա ձեւադասական նկարչությունը միշտ էլ սահմանակցել է արքայականին: Ցավով, այս օրջամը կարճ է տևել. 65-ամյա Պողոսյանը կյանքից հեռացել է 2003 թվականի մայիսի 4-ին, Վաշինգտոնում: Նրա մահվան առթիվ Սմիթսոնյանի Աֆրիկյան ազգային թանգարանի սնորհն **Շարուն Գ. Փաթոն** ստել է. «Որպես աֆրիկյան ժամանակակից արվեստի դասնության խոհուր դեմ՝ նա ուղի հարթեց ուրիշների համար ու թողեց կարեւոր ժառանգություն»: 2005 թվականին լույս է տեսել եթովպուհի հետազոտող Լեզեսե Սելամալիթի «Սկունդերիզմ» գիրքը:

Ալեքսանդրը մասնակց էր հետաքրքիր էր է աֆրիկյան սրբադասկերպերում, կենցաղի իրերով ու սեղացիների արտադրող հագուկաղով, ինչն արագույն էր նրա նկարներում: Ծնողները մեծապես խրախուսել են նրա նկարչական հակումները, իսկ նրա նկարչության ուսուցչի՝ Ադիս Աբեբայի համալսարանի գրադարանավար, լեռն նկարիչ եւ եթովպական կերպարվեստի մասնագետ Սալիսլայ խոյնացկու խորհրդով Պողոսյանը որոշել է լրջորեն նվիրվել նկարչությանը:

1966 թվականին Պողոսյանը կնոջ ու դուստր՝ Արիսա Մարիամի հետ վերադարձել է Ադիս-Աբեբա, որտեղ երեք տարի դասավանդում է սեղի արվեստի դպրոցում: ԱՄՆ-ում ծնվել է նրա երդարող Ադիսուրդին: 1967 թվականին Սկունդեր Պողոսյանը Գեղեցիկ արվեստների բնագավառում ակնառու հաջողությունների համար արժանանում է Կայսեր մրցանակին: Եթովպիայի կայսեր անձնական հարսությունից սրամաղրված հիմնադրամով կազմվել էր «Հայլե Սելասիե» մրցանակը, որ ներառում էր նույն դասվանունով վարձատրվել են Եթովպիայի գրականության, գեղարվեստի, երկրագործու-

թանգարանում, Ադիս Աբեբայի Արսաֆին գործերի նախարարությունում եւ այլուր: Նա նաեւ առաջին աֆրիկացի նկարիչն էր, որ ձեռագրել է ՄԱԿ-ի դրոշմանիշներից մեկը... «Չնայած Պողոսյանն անցած 33 տարիների ընթացքում չի ադրել Եթովպիայում, նրա արվեստը խորապես մնում է կապված իր եթովպական ժառանգության եւ մշակույթի հետ: Այն հագեցած է հնագույն խորհրդանիշներով եւ սրբադասկերպերով», - ստել է Հարվարդի համալսարանի նրա գործընկեր, կինոյի դասախոս **Աբիյի Ֆորդը**: Իսկ «Վաշինգտոն փոստի» արվեստի մնադաս **Փոլ Ռիչարդը** 1983-ին Նյանգոմայի դասկերպարանում բացված Պողոսյանի ցուցահանդեսի մասին գրել է. «Նրա արվեստը հարգամիտ սուր է իր երկրի ոգիների կամ ավելի ձիւ՝ իր երկրների ոգիների

վարժարանում, որտեղ առկայեցին էր Հայր Դեյվիդ Ալիսանին: Մինաս Չերագի եւ Մկրտիչ Փորթուգալյանի հետ Պոլսում 1876-ին հիմնել էր «Արարայան ընկերությունը»: Որոշ ժամանակ անդամակցել է Ս.Դ. Հնչակյան կուսակցությանը, ադա նաեւ Վերակազմյալ Հնչակյան կուսակցությանը: Խմբագրել է մի շարք թերթեր: 1904-ից բնակություն է հաստատել Եգիպտոսում, որտեղ էլ ստանալով է 1908-ին: Նրա գրական գործերի թվում են «Երագի մը գիւրը», «Դասադարձեալը», «Կարմիր ժամուցը», «Ոսկի ադարանջանը» եւ «Հոգու գաւակը» վիդակները: <. ծ.

Արփիար Արփիարյանի սոյանության 110-ամյակին նվիրված գրքեր

Եգիպտահայ համայնքի «Ջահակիր» ազգային, գրական եւ ընկերային շարժառիթներից սեղեկանում ենք, որ դարբերականի ժառանգ աշխատակիցներից, երաժշտագետ **Հայկ Ավագյանը** հավելված-գրքակցներ է լույս ընծայել նվիրված տարբեր առիթների: Դրանցից երեք հաջորդական (ԺԲ, ԺԳ եւ ԺԴ) հավելվածները նվիրված են եղել մեծանուն գրող, հրադարակախոս եւ գրաքննադատ Արփիար Փիլիպոսի Արփիարյանի սոյանության 110-ամյակին: Առաջինում («Արփիար Արփիարյանի սոյանությունը, 155 էջ) ներկայացվել են կենսագրական

սվյալներ, ներառյալ նրա դեմ կազմակերպված առաջին եւ երկրորդ մահափորձերը, Վերակազմյալ Հնչակյանների դառնակումը եւ մեղադրանքները Վախե Արզույանի խմբակի դեմ, ինչպես նաեւ սոյանությունը Կահիրեում: Երկրորդում («Արփիար Արփիարյանի լոնսոնեան թղթածրարը Գահիրեի մէջ, 497 էջ) անդրադարձ է կատարվել Արփիարյանի լոնդոնյան ժամանակաշրջանին, նրա փարիզյան հանդիպումներին, «Մարտ» եւ «Նոր կեանք» լրագրերի հիմնադրությունը եւ նրան հասցեագրված նամակներին:

Երրորդում («Մարդը ընդդէմ մարդու: Մահափորձեր եւ սոյանություններ հայկական օրինակով, 1890-1908, 169 էջ) խոսվում է նվազ 18 տարիների ընթացքում սեղի ունեցած հայկական մահափորձերի եւ սոյանությունների մասին: Չեղեղված են այդ սոյանությունները արդարացնող կամ մեղադրող ակտերի բնագրերը: Հավելվածները ձեռք բերելու համար թերթը խորհուրդ է տալիս դիմել «tchahagir@journalist.com» հասցեին: Ավելացնենք, որ Արփիարյանը ծնվել էր 1851-ին Սամսունում (Թուրքիա): Սովորել էր Վենետիկի Մուսաղ Ռափայեյան

վարժարանում, որտեղ առկայեցին էր Հայր Դեյվիդ Ալիսանին: Մինաս Չերագի եւ Մկրտիչ Փորթուգալյանի հետ Պոլսում 1876-ին հիմնել էր «Արարայան ընկերությունը»: Որոշ ժամանակ անդամակցել է Ս.Դ. Հնչակյան կուսակցությանը, ադա նաեւ Վերակազմյալ Հնչակյան կուսակցությանը: Խմբագրել է մի շարք թերթեր: 1904-ից բնակություն է հաստատել Եգիպտոսում, որտեղ էլ ստանալով է 1908-ին: Նրա գրական գործերի թվում են «Երագի մը գիւրը», «Դասադարձեալը», «Կարմիր ժամուցը», «Ոսկի ադարանջանը» եւ «Հոգու գաւակը» վիդակները: <. ծ.

ՀՀ ժողովրդական արժիստ, Միջազգային Մեծ հանրագիտական ոսկե մեդալակիր, Երևանի ֆալաֆաղեհարանի ոսկե մեդալակիր, Երևանի Կոմիտասի անվ. դեռահաս կոնսերվատորիայի եւ ԽՍ. Արմյանի անվ. դեռահաս մանկավարժական համալսարանի դոկտոր Կասմիկ Լեյլոյանի անունը վաղուց հայտնի է Հայաստանում եւ աշխարհի սարքեր երկրներում, ունկնդիրների լայն քաջանում: Նա իր դոկտորանտուրայի համաձայնությամբ 1970-ականներին: Հասմիկ Լեյլոյանը ավանդական հայկական ֆանոնը ներկայացրեց հանրությանը որդես լիարժեք մենանվագային երաժշտական հայկական ժողովրդական գործիք դուրս բերելով այն միայն անսամբլային նվագակցող կամ մեկ-երկու մանրանվագ կատարող գործիք լինելու նեղ քաջանակից: Այսօր մեր գրուցակիցն է նշանավոր ֆանոնահարուհին:

-Անցնելով կատարողական բարդ ուղի՝ ի՞նչ ճանապարհ եք ընտրում, որդեսգի հայկական ֆանոնը չկորցնի իր դերը մեր օրերում եւ ներկայանա ամբողջ աշխարհին իր առանձնահատուկ ատելիքով:

- Հաս հետաքրքիր է, որ ես եւ իմ սերունդը ամբողջով մի ֆանի Նոր Հայաստան: Իհարկե դժվար է անմիջապես զգնել, թե ինչ է դասանված այս նոր իրավիճակներում, բայց փաստը մնում է այն, որ ժամանակն իրենը թելադրում է, եւ եթե ժողովրդական գործիքները չկատարվեն իրենց արտահայտչամիջոցներով եւ կատարողական հնարավորություններով, ապա դրանք չեն կարող ամրել դարձաբար: Միեւնույն ժամանակ չդիմեմք է այդ միջոցը փոքրել այն փաստի հետ, որ այսօր որոշ ֆանոնահարներ վերցնում են այլ ազգերի՝ արաբական, թուրքական կամ ռուսական նվագելաձևերը, օգտագործում եւ ներկայացնում որդես նորարարություն կամ զարգացում իրենց կողմից:

Իմ ամբողջ աշխատանքային գործունեության ընթացքում հետեւել եմ գործիքի կատարելագործմանը, կատարողական արվեստի զարգացմանը եւ զգացել եմ ժամանակի շունչը ու դասանվածները եւ իմ ուսանողներին դասավանդել ու դաստիարակել այդ ոգով: Նրանցից շատերը գործունեություն են ծավալում ոչ միայն Հայաստանում, այլեւ սարքեր երկրներում՝ Ֆրանսիայում, Հոլանդիայում, ԱՄՆ-ում, Պարսկաստանում, Լիբանանում, Ռուսաստանում եւ այլուր:

- Որդես կատարող՝ Դուք ի՞նչ եք արել այդ գործիքի զարգացման համար:

- Որդես իմ նոր խոսքը արվեստում՝ երաժշտական աստիճանում եղան փոխադրումները, կատարողական նոր ձևերի ստեղծումը եւ եվրոպական դասական ստեղծագործությունների կատարումները ֆանոնով:

- Կոնսերվատորիայում դուք սովորել եք Հայաստանի ժողովրդական արժիստ հաչատուր Ավետիսյանի մոտ: Ձեր ուսումնառության ընթացքում ինչպիսիք զարգացումներ են եղել այդ աստիճանում:

- Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանում իմ սովորած սարքերին, ժողովրդական գործիքների բաժինը դեկավարում էր Ալեքսանդր Շահբազովը, որը հիանալի երաժիշտ էր ու նույնպես ֆալաֆաղեհարանների միջոց: Այսինքն, ընտրում էիմ ստեղծագործություններ գրված սարքեր գործիքների համար, ես նվագում էի, եւ լսում էիմ, որը կինչի ֆանոնով, որը՝ ոչ: Եվ այսպես Ս. Շահբազովը իմ օգնությամբ ստեղծեց եւ սղագրեց մի ժողովածու, որտեղ ընդգրկված էին հայկական եւ եվրոպական դասական ստեղծագործություններ: Դա շատ մեծ առաջընթաց էր ֆանոնի դասավանդման, երաժշտական կրթության ու համերգային ծրագրերի աստիճանում:

Հետագայում, արդեն ինքնուրույն, ես նորից անդրադարձա այդ եւ այլ դասական ստեղծագործություններին եւ փոփոխություններ կատարելով՝ ավելի ընդլայնեցի ֆանոնի հնարավորությունները:

- Որո՞նք են հայկական ֆանոնի առանձնահատկությունները:

Նայկական քանոնի դերը աշխարհում

- Քանոնն արեւելյան գործիք է եւ մեծ տարածում ունի արաբական աշխարհում՝ Եգիպտոսում, Սիրիայում, Ալժիրում, Թունիսում, Լիբանանում, ինչպես նաեւ Թուրքիայում, Պարսկաստանում, Հունաստանում: Սակայն հայկական ֆանոնը սեմիտերապիս է, իր ուրույն սեղն ունի եւ սարքերով եւ այլ ազգերի ֆանոններից՝ իր ինքնուրույն հնչողությամբ, լարային կառուցվածքով, երաժշտական արտահայտչամիջոցներով, սեխնիկայի կատարողական ոճով եւ ձևերով, որը չի մնամվում այլ ազգերի ֆանոններին եւ ավելի հայկական է՝ իր հնչողությամբ:

Իմ այսֆան սարքերի համերգային եւ դասավանդման գործունեության ընթացքում դաստիարակել եմ կատարողական արվեստի հայկական ֆանոնի ժառանգը, որդեսգի չխառնվի այլ ազգերի համանուն գործիքներին: Դա է դասաձառը, որ այսֆան սարք ինձ զմայտանում եւ հրավիրում են սարքեր երկրներից մենահամերգների՝ որդես հայկական ֆանոնը ներկայացնող, ոչ թե իրենց ձևով նվագողի կամ կրկնօրինակողի:

Այսօր կան մարդիկ, որոնք վերցնում են այլ ազգերի նվագելաձևերը եւ ներկայացնում մեր երկրում՝ իբր իրենց կողմից նորարարություն: Դա ամոթ է եւ մեծ վստահ է դարձնում:

Ես կարծում եմ՝ հայ ազգն ունի այնֆան ինքնուրույն մտածելակերպ, սաղանդ եւ ճաշակ, որ դեմ է ընդօրինակել արաբական, թուրքական, ռուսական նվագելաձևերը եւ ֆանոնը դարձրել էլիզ մեր երաժշտական դեմքը, որը ժամանակին մարել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, դոկտոր, կոմիտասյան մտածելակերպի կոմպոզիտոր հաչատուր Ավետիսյանը եւ փոխանցել սերունդներին, մինչդեռ այժմ այն խեղաթյուրվում է՝ վերցնելով եւ խառնելով մեր կատարողական մարմնով նվագելաձևերին այլ ազգերի նվագելաձևերը, որը հետագայում կարող է փաստի առաջ կանգնեցնել մեզ:

- Տիկին Լեյլոյան, Դուք ստեղծել եւ հրատարակել եք բազմաթիվ դասագրքեր, ինչպես՝ «Փոխադրումներ ֆանոնի համար» (հրատ.1987 թ., 1990 թ., 1995 թ.), «Գամմա, Արդեջի. Վարժություններ եւ Եսյուդներ» նոր կատարման ձևերի եւ սեխնիկայի զարգացման դասագիրք ֆանոնի համար (հրատարակված 1990 թ., այն մի ֆանի անգամ ընդլայնվել եւ վերահրատարակվել է 2009 եւ 2013 թթ.), «Քանոնի հայկական դրոշմ առաջին եւ երկրորդ մաս նախատեսված երաժշտական դրոշմների եւ ֆոլեզների համար, որտեղ ներկայացված է նաեւ գործիքի ուսուցման եղանակները, «Քանոնի համերգային ծրագիր» ժողովածու, «Ընթիւ երկեր» եվրո-

պական դասական ստեղծագործությունների ժողովածու, «Քո հոգու երգը» համերգային ստեղծագործությունների ժողովածու CD-ի հետ միասին 2018 թ.: Ի՞նչ ազդեցություն են թողել Ձեր վերոհիշյալ ձեռնարկները:

-Գովելի է, որ ներկայիս դասավանդող ֆանոնահարները՝ զգալով ժամանակի շունչն ու դասանվածը, փորձում են ֆանոնը ներկայացնել եւ շարունակել զարգացնել այն:

-Տիկին Լեյլոյան, ինչպե՞ս եք դասերից ֆանոնի աղագան:

- Ես զգնում եմ, որ ֆանոնի աղագան շատ դժվար է, այն շարունակվում է զարգանալ եւ ընդունվում է սարքեր երկրներում որդես հայկական ֆանոն: Կարծում եմ, որ եթե ֆանոնի զարգացումը չունենար անցյալ, չէր ունենա նաեւ աղագան: Այսօր ֆանոն երաժշտական գործիք շատ սիրված եւ ընդունված է երիտասարդների կողմից:

-Դուք մասնակցել եք բազմաթիվ համաշխարհային եւ միջազգային փառատոների: Նդատարում են մնան փառատոն-

ները ազգային արվեստի եւ գործիքի ճանաչմանը:

- 2010 թ. Սիրիայի մշակույթի նախարարի հասույն հրավերով ես մասնակցեցի «Մեթաֆի ճանապարհ» («Silk Road») միջազգային փառատոնին, որտեղ մասնակցում էին Չինաստանից, Մարոկկոյից, Թուրքիայից, Արաբական Միացյալ Էմիրություններից, Թունիսից, Իրանից, Իրաքից, Իսրայելից ճանաչված եւ սիրված լավագույն ժողովրդական գործիքներ կատարողներ եւ երգիչներ: Դա մի գեղեցիկ եւ իմ մասնակցի փառատոն էր իր ձեռք մեջ: Եվ ես մտածեցի, որ Հայաստանը, լինելով Մեթաֆի ճանապարհի երկրներից մեկը, ունենալով Մելիքի լեռնանցքի Զարվանսարայի դասական ժողովրդական աղագույնը, դեմ է իր հին եւ հնագույն երաժշտական գործիքները ներկայացնի աշխարհին: 2014 թ. ՀՀ մշակույթի նախարարության աջակցությամբ նախատեսվեց «Երաժշտական երկխոսություն Մեթաֆի Մեծ ճանապարհին» միջազգային փառատոնը, որը Հայաստանում կազմակերպվեց եւ անցկացվեց առաջին անգամ: Փառատոնին մասնակցեցին Չինաստանից, Հնդկաստանից մինչեւ Հայաստան Մեթաֆի ճանապարհի երկրներից ընտրված երաժիշտներ: Փառատոնն անցավ բարձր մակարդակով, ներկայացվեցին սարքեր ազգերի ազգային երաժշտական գործիքներ եւ երաժշտություն: Համերգն սկսվեց հայկական «Օսար, ամայի ճանփեֆին» երաժշտությամբ եւ ավարտվեց Արամ Խաչատրյանի «Գայանե» բալետից ստեղծագործությամբ, որտեղ մասնակցից ազգերը ինձ հետ միասին կատարեցին այդ ստեղծագործությունները Համերգը վերածվել էր մի հոյակապ միջազգային տոնի: Գաղտնիք չէ, որ հայ ունկնդիրն շատ դժվար է զարմացնել կամ հիացնել: Ուրախ եմ, որ հանդիսատեսը հիացած էր, ֆանի որ շատ նոր երաժշտական գործիքներ ծեսավ եւ ունկնդրեց, ծանոթացավ սարքեր ազգերի ազգային երաժշտությանը, ձայնային հասույն, անսովոր կատարումներին, որ երբեք չէին հնչել Հայաստանում:

-Տիկին Լեյլոյան, գիտե՞մ որ շուտով համերգներով հանդես եք գալու Ղազախստանի սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ՝ WORLD MUSIC միջազգային փառատոնին, իսկ օգոստոսին համերգներ ունեւ Արգենտինայում, Ուրուգվայում եւ Բրազիլիայում, ինչպես նաեւ սեպտեմբերին Իսպիայում, իսկ հոկտեմբերին հրավիրված եք Անկարայի «Քանոնի միջազգային սիմֆոնիկին»՝ ներկայացնելու հայկական ֆանոնը: Մեզ մնում է հաջողություն ցանկանալ Ձեզ եւ հայկական ֆանոնին:

ԳՐԱՏՄ ԵՎԱՅՆ Երաժշտագիտ.

ՎԱՐԱԳՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Այուրվեղան հայերեն

Հայ եւ հնդկ ժողովուրդների մշակութային փոխհարաբերությունները դարերի դասություն ունեն եւ դասության որոշակի հասկանալի մասնակցություն ունենում են: Հայերի մտայնությունը հնդկաստանում ու նրա ժողովուրդը նախադասական ֆալաֆաղեհարանի մի կենտրոն են, որից սկիզբ են առնում եւ աշխարհի չորսընդմեջ սփռված Արեւելի համահավաք գույներն ու մշակույթը, փիլիսոփայությունն ու կենսաձեւը, որ հազարամյակներ շարունակ աղագույն է աշխարհին իր կենսունակությամբ: Եվ հիմա էլ, ժամանակակից հնդկ փիլիսոփայության միջոցով հնդկական ֆալաֆաղեհարանը վերահասակարգվում եւ արդի դարաշրջանին համահունչ՝ նոր արդիականացված, նոր կենսափիլիսոփայության ակունք է դառնում: Մեր այս նկատմանները վերաբերում են վերջերս «Հայաստան» հրատարակչության լույս ընծայած Ամարյա Բալկիւրեւայի «Այուրվեղանի գիտությունները գործնական ձեռնարկ» գրքին, որը լիարժեք ու համադարձակ ուղեցույց է ժամանակակից մարդու համար առողջ արդիականացման, ով աղագույն է լարված կյանքով, էկոլոգիական ոչ նդատարակ դասականներում, երկրագնդի հանդերձանոր աղագույնության եւ փիլիսոփայության անախադեղ իրավիճակում: Համաշխարհային էկոլոգիական աղագույն մարդկությանը հասցրել է մի այնպիսի մակարդակի, որ անհրաժեշտություն է առաջանում յուրաքանչյուր անհատի համար ինքնուրույն մտածել առողջության բարելավման եւ կյանքի որակի մասին: «Այուրվեղան» ձեռք է մեկնում, օգնում եւ ճիշտ ուղիներ ցույց տալու մոլորյալ մարդկությանը, թե ինչպես ճիշտ կազմակերպել կյանքի բնական ընթացքը՝ գերե հիվանդություններից եւ ձեռքբերել արատներից, սկսած օրվա ռեժիմը ճիշտ կազմակերպելուց մինչեւ սննդակարգ, նյարդային համակարգի բարելավում, հոգեբանական բարոյությունների վերացում եւ այլն:

Հասկանալի է, որ գրքի հեղինակը, կիրառելով հնդկական կենցաղավարության դարավոր փորձը եւ փիլիսոփայական հայեցակարգը (որտեղ բազում բարդ սերմերն ու հասկացություններ կան օտար ընթերցողի համար), գիտական-հանրամատչելի վերլուծությամբ է մատուցում նյութը՝ լուրջ ու մատչելի բարոյականացման, որն, ըստ էության, ընկալվում է բոլորի կողմից՝ ինչ ազգության էլ ու նա լինի: Հայ ընթերցողի համար Ամարյա Բալկիւրեւայի այս ձեռնարկի հայերեն թարգմանությունը յուրահատուկ մի նվեր է հայ ընթերցողին՝ մարդագիտության անհայտ կողմերը արեւելեան հանելու, ճանաչելու եւ կառավարելու ինքն իրեն՝ մարմնակազմությունը, ֆունկցիոնալ գործունեությունը, հոգու (ներքին) աշխարհը, որը փորձ է առնում համակարգված ներդաշնակության մեջ դասել արտաքին աշխարհի հետ: «Այուրվեղան» օգնությամբ անհատը կարողանում է դասարարել, դիմագրավել հիվանդություններ առաջացնող շարքեր: Սա հայեցակարգ է ճիշտ արդիականացման մասին, որը խորացնում է մեր գիտելիքներն ընդհանրապես մարդու եւ բնության հետ նրա փոխհարաբերության մասին:

Հարկ է նշել անգլերենից կատարած Աւետիս Բախչինյանի եւ Լուսինե Ղալանյանի բարձրակարգ թարգմանության մասին, ինչը առավել գրավիչ է դարձնում գիրքը հայ ընթերցողին՝ դասավանդելու նրա մեծերին եւ ուղեկիցը կյանքում:

Հավելեմ նաեւ, որ «Այուրվեղան» այսօր աշխարհի ամենամեծ դասանվագը ունեցող եւ հետաքրքիր ամենից շատ թարգմանվող բեքստերներից է, վերջին մի ֆանի տարած միայն անգլերեն եւ հնդկերեն հրատարակությունները միլիոնավոր սղաֆանակներով են հաշվվում:

Պեղան ՄԿՐՏՉԱԼ

Գյումրի

Հունիսին լրացավ 50 տարի այն օրից, երբ դասընկերներին հետ հուզումնալից ատորմներով և աղազայի վառ հույսերով ավարտեցին Լենինականի Մետրոպոլիտանի անվան 29-րդ միջնակարգ դպրոցը: Դպրոց, որը հիմնադրվելով 1962 թվականին, շուտով իր կրթասփարակչական ուսույն մեթոդներով, իր ասակներակալ «Երազողների համալսարանով» ու շատ այլ հետաքրքիր ներուժներով ճանաչում գտավ ոչ միայն մեր հանրապետությունում, այլ նաև ողջ հորհրդային Միությունում ու նրա սահմաններից դուրս: Մենք մասնակցություն էինք բառիս խոր իմաստով և այդ կոչումը դպրոցի սերունդներու միտք հղարսությամբ ենք կրել թե՛ այնտեղ սովորելիս, թե՛ հետո կյանքում, աշխատելով արժանի լինել դրան: Եվ հիմա այս երկու տողը գրում են որդիական սիրով ու խոնարհումով հարգաս դպրոցիս, մեծամասամբ արդեն կյանքից հեռացած սիրելի ուսուցիչներիս հիշատակի և կրթօջախի այսօր էլ շարունակվող հիմնադիր սնունդ, հաստատու Արթուրյանի անվան հայկական դպրոցի անվան մանկավարժական համալսարանի բազմալսական դպրոցի, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր Մնացական (Միշա) Մանուկյանի հանդեպ:

Բայց այդ դպրոցն այսօր Մետրոպոլիտանի անունը... չի կրում: Երկրաշարժից տուժած են շեշտակա ժամանակ սնակային թայմաններում գործած կրթօջախի համար սարիներ առաջ սփյուռքահայ հովանավորի ֆինանսավորմամբ, «Հայաստան» հիմնադրամի միջոցով նույն տարածում կառուցված նոր շենքի դիմացի աջակողմյան դասարանում ուսուցիչների և ուսանողների կողմից կարողացված է «Շոգեֆ և Ալիս Դորյան N 29 դպրոց» մեծ-մեծ տարածում անգլերեն, իսկ դպրոցի արդեն մոտիկ ճակատին՝ նույնաբովանդակ հայերեն գրությունը: Ի հակադրումն ուն անվան... Ներողություն են խնդրում, բայց միթե հայ մարդը, ինչ էլ որ նա դրանով հովանավորած լինի (դրա համար խորին շնորհակալություն ու մեծարանք նրան), կարող էր այդ աստիճան անհամեստ լինել... Ուստի ուզում ենք շենքի բարեբաղ ղեկավարին հորդորել ես մի բարի գործ անել՝ սխալից թեկուզ հիմա հետ կանգնել: Դպրոցում կան, չէ՞, իր անունն ու գործը հավերժացնող այլ միջոցներ:

Իսկ անվան խնդիրը, ինչպես դարձվում է, միայն սա չէ և նույնիսկ միայն այս դպրոցին չէ: Ոչ էլ լոկ նաեւ այն, որ

2003 թվականին, երբ Շիրակի մարզում առաջին 15 դպրոցները հիմնականում զույգ-զույգ միավորելով դարձրին ընդամենը 7 դպրոց, Գյումրի քաղաքում իրենց անուններով դպրոցներ «կորցրին» Հովհաննես Թումանյանը, Խաչատուր Աբովյանը, Մկրտիչ Արմենը, Հովհաննես Շիրազը, Անանիա Շիրակացին, Հակոբ Պարոնյանը... Նրանց անվամբ կոչվող դպրոցները որդես առանձին միավորներ վերացան: Եվ հիմա, օրինակ, մայիսին մոտ Հովհաննես Թումանյանի անունը կրող 13-րդ միջնակարգ, աղա միավորված 3-րդ, այժմ Շիրակի դեպարտամենտի անվան հայկական համալսարանի ավագ դպրոց դարձած հաստատության շենքի դիմաց կանգնած մնում է մեծ բանաստեղծի կիսանդակը, որի անվան հետ այդ կրթարանն արդեն, ցավով, կադ չունի:

Մեծությունների անունները ազգային ու համամարդկային որոշակի արժեքների կրող են, սերունդների դաստիարակման մի կարեւոր միջոց: Ինչպե՞ս է այսօր ստացվել, ո՞րն են խանգարել մեր մեծերը և ո՞վ է նման առնվազն ոչ անմեղ որոշում կայացրել...

Որքան կարողացանք իմանալ, սա տեղի է ունեցել այն ժամանակահատվածում, երբ ի թիվս այլ հաստատությունների, դպրոցին ասացին ՊՈԱԿ (կրակոցի դեպարտամենտ), այսինքն դեպարտամենտի նախնական կազմակերպություն: Ու քանի որ այդ ժամանակահատվածում երկիրը կառավարողների կողմից որդես ամեն ինչի գնահատման չափանիշ սկսեց արմատավորվել առեւտրային կամ ոչ առեւտրային լինելու հանգամանքը՝ հոգուս առաջինի և ի վնաս երկրորդի, էլ որտեղից

մադասախան օղակների գործունեացությունը: Բայց նույնիսկ սա դեռ, ինչպես ասում են, ծաղիկներն են: Փոխ հանդիմանեցին, երբ այս առիթով կրթության ու գիտության նախարարության կայքում նայում էինք ՀՀ հանրակրթական դպրոցների ցանկը:

Եվ դարձյալ՝ «ռուսական» դպրոցներ...

Երբ ոչ շատ առաջ Հայաստանում հիշատակում նաեւ հայ երեխաների համար ոչ հայեցի ուսուցմամբ դպրոց էր բացվում ու հանրության դիմադրությունն արհամարհելով, երկրում նման ուսուցումը թույլատրող փոփոխություն էր մտցվում հանրակրթության մասին օրենքում, երեւի շատերս միանորժեք կարծում էինք, թե

Ո՞Վ Է ԴՊՐՈՑՆԵՐԻՑ ՀԵՌԱՑՐԵԼ ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑՈՒ, ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

Քաղաքի համար 9 (կառաջարկելիք կրճատ՝ հմր. 9 կամ հ. 9, ոչ թե թիվ 9) հանրակրթական դպրոցը խորհրդային օրոշումով կրում էր բոլեշևիկ հեղափոխական Բազրաս Ղարիբջանյանի անունը: Որոշ ժամանակից ի վեր, սարիներ ցարունակ, որքան ուրախանում էինք այս կրթական հաստատության մոտիկ անցնելիս ցուցանակին կարդալով արդեն փոխված անունը՝ «Գրիգոր Նարեկացու անվան...»: Իսկ ահա օրես կրկին անցնելով ու սովորականի նման աչք գցելով ցուցանակին, այնտեղ չեստամք որտե՛ս անուն, այլ ընդամենը գրված էր «ՀՀ Շիրակի մարզի Գյումրի N 9 հիմնական դպրոց ՊՈԱԿ»: Հետո քաղաքի կենտրոնի էլ իմ քանի կրթօջախների ցուցանակները նայելով՝ տեսնեմ, որ սա իրոք մեկ դպրոցի խնդիր չէ և նման որոշում էլ երեւի այս մակարդակում չէ, որ կայացվել է: Շիրակի մարզպետարանի դաշտնական կայքում ներկայացված մարզի 114 գյուղական դպրոցներից միայն 5-ն են նշված որտե՛ս մեկի (սվլալ բնակավայրում ծնված ազատամարտիկի, հերոսի, բանաստեղծի) անվան, իսկ Գյումրու 38 դպրոցներից՝ միայն 1-ը, կրթության նախարարության կայքում՝ Գյումրու դպրոցներից 4-ը, որոնք երեւի հասնել դեպքեր են: Մինչդեռ մայիսին մոտ գրեւ իրաքան ամեն դպրոց դարձադիր կրում էր մեր մեծերից մեկի կամ առհասարակ որտե՛ս նշանակվող մարդու անուն:

Պիտի տեղ մնա մեծությունների անուններին ու նրանց բերելիք արժեքներին: Փոխարենը դպրոցային սաճար մտնող աշակերտը նրա ցուցանակին, որտեղ գրվածից է սկսվում ուսուցումն ու դաստիարակությունը, լիքի կարդա «թիվ» այսինքն կամ այնինքն սխալագրությունը, որը խաթարելու է նրա արեւելահայ լեզվամտածողությունը, և դարձադիր լիքի կարդա, հարցնի ու իմանա իրականում իր հետ կադ չունեցող առեւտրային ոչ առեւտրային, որը վաղ սարիցից խաթարելու է նրա ընդհանրապես մարդկային մտածողության ուղղվածությունն ու մտադր հոգին:

Ինչ-որ շատ չեմ տարբեր ճանադարներով ինչ-ինչ, անկաս մեզ հեռացնում մեզանից: Զգիտեմ ուն և ուն տարբեր սարիների «զարգացած» (իրականում՝ դավադիր) որոշումներով ու ինչ անհրաժեշտության թելադրանքով մեր հայրանուն ուսումնարաններին, առանց դրանց բովանդակության որտե՛ս փոփոխության, դարձադիր փոխել անունը, հետ սկսեցին երեխաների ծննդականներում, մարդկանց այլ փաստաթղթերում գրել, ասենք, Հայկ Արամ Տիգրանյան, որտեղ չգիտես՝ ուն է հայրը, որը որդին... Հիմա էլ՝ մեր սերնդակերտնան դարձնող դպրոցներից Հայոց մեծաց համուններին օտարումը: Այս ամենի վրա կցանկանայինք հրավիրել մեր նոր կառավարության և նրա հա-

խնդիրն առայժմ միայն նշված դպրոցն է: ՀՀ ԿԳ նախարարության էլեկտրոնային կայքի «Հանրակրթություն» բաժնի «միջնակարգ կրթություն» ենթաբաժնում ի թիվս այլ բաների կա Հայաստանի Հանրապետության ռուսերեն լեզվի խորացմամբ ուսուցմամբ հիմնական և միջնակարգ դպրոցների ցանկ, որում ընդգրկված է 31 նման դպրոց երեսունում, 29-ը՝ մարզերում, հիմնականում քաղաքներում, այդ թվում 5-ը՝ Գյումրիում: Կարծում ենք խորացված ուսուցմամբ հասկացությունը ներկայումս ընդունված տեսով ինքնակամ խնդիր է, և ոչ միայն ռուսերենի առումով:

Բայց նույն կայքում հանդիմեց նաեւ հենց ռուսերեն ուսուցմամբ դպրոցների ցանկ՝ ըստ ԿԳ նախարարի 12.07.2011 թ. N 806-Ա/Ք հրամանի հավելվածի, որտեղ ընդգրկված է հանրապետության... 43 հանրակրթական դպրոց: Միթե Հայաստանում այդքան ռուս բնակչություն կա...

Լեզուների ուսուցումը, ռուսերենինը հասկադես, ասե՛ք ուսուցիչները մեր կրթական հաստատություններում: Բայց ո՞վ իրավունք ունի, եթե նա նույնիսկ երեխայի ծնողն է, իր ինքնիշխան երկրում աղոթող հայ մանկանը կամ ընդհանրապես որտե՛ս ազգի մանկանը գրկելու իր մայրենի լեզվով գոնե դպրոցական, սկզբնական կրթությունը ստանալու մարդկային տարրական իրավունքից:

Գործը՝ 2018-ի ԱՊՀ մշակութային մայրաքաղաք

«Գործը՝ 2018-ի ԱՊՀ մշակութային մայրաքաղաք» միջոցառման ծրագրի մեկնարկը տեղի է ունեցել «Չանգեր» հուշարձանի բացման արարողությամբ: Հուշարձանի հեղինակ Սեւադա Չաֆարյանի խոսքով, Իսթանբուլի փետերից բերված ֆաբրիկ կառուցված այս հուշարձանը Գորիսի, նրա բնադասկերների օրգանական ցարունակությունն է. «Սյունիքի խորհրդանիշներից մեկի՝ «Չանգեր» վերակառուցելու միտքն առաջացել է դեռևս նախորդ տարվա դեկտեմբերին: «Չանգերը» ոչ միայն Սյունիք-Արցախ մայրուղու վրա վեր խոյացող խորհրդանիշ է, այլև հանգստի գոտի, որը մինչև այսօր անտարբեր չի թողել ոչ մի զբոսաբեկիչ: (Իր աղակազմվածությամբ, մարդկային արտադրանքներով):

Լրագրողների հետ զրույցում մշակույթի նախարար Լիլիթ Մակունցը իր ուրախությունը հայտնեց, որ հենց Գորիսն է հռչակվել ԱՊՀ մշակութային մայրաքաղաք, քանի որ սա հնարավորություն է ներկայացնելու Գորիսի հիանալի ճարտարապետությունը, մշակույթը, բնադասկերները. «Չափազանց կարեւոր է, որ նման միջոցառումներ անցկացվեն ոչ միայն մայրաքաղաքում, այլև մարզերում, քանի որ դա նպաստում է

խազաի միջազգային մշակութային համագործակցության հարցերով հասնել ներկայացուցիչ Միխայիլ Շվիդկոյը Գորիս անվանեց խորհրդանշական ֆաղաք, Հայաստանի խորհրդանիշներից մեկը. «ԱՊՀ մշակութային մայրաքաղաք են դառնում այն ֆաղաքները, որոնք մշակութային խորհրդանիշ են հանդիսանում: Ես հույս ունեմ, որ սարի Գորիսի համար կլինի կարեւոր ու արդյունավետ, և ԱՊՀ մշակութային մայրաքաղաքի տիտղոսն այս հրաշալի ֆաղաքի կյանքում դրական նոր փոփոխություններ կբերի»:

գործության և ձեռարկեսի ցուցադրություն-տոնավաճառը. Գորիսի՝ Գրիգոր Տաթևացու անունը կրող հրադարակում տեղադրված շուրջ 20 տաղավարներում իրենց մշակութային «արտադրանքով» ներկայացան Հայաստանի մարզերն ու միջոցառումները մասնակցող ԱՊՀ մի քանի երկրներ: Ներկայացված էին ձեռագործ աշխատանքներ, իրենց երկրներին բնորոշ ուսեսներ, ինչպես նաեւ գեղանկարներ և այլն: Պաշտոնական բացման արարողությանը հաջորդեց արձարան-գրախանութի բացման արարողությունը, որը հնարավորություն կտա մարզաբնակ երիտասարդներին իրենց ժամանցը անցկացնել մշակութային միջավայրում: Աղա Քարահունց համայնքում տեղի ունեցավ «Թթի փառասունը» ժողովրդական երգ ու դարի ուղեկցությամբ: Հետաքրքրական մի փաստ. փառասունի ընթացում աջ ու ձախ բողոք անխիստ խորված էին դասարանում ու այդպես էլ հասկանալի չէր, թթի փառասուն է, թե՛ խորովածի: Մի քանի միջոցառումներից հետո առաջին օրվա ամփոփումը եղավ ԱՊՀ սիմֆոնիկ նվագախմբի համերգը. հասնել «Գործը՝ 2018-ի

ԱՊՀ մշակութային մայրաքաղաք» ծրագրի համար ստեղծված նվագախմբում ելույթ ունեցան Ռուսաստանի, Ուզբեկստանի, Ղազախստանի, Մոլդովայի, Բելառուսի, Ղրղզստանի, Տաջիկստանի, Թուրքմենստանի և Հայաստանի երաժիշտները: ԱՊՀ սիմֆոնիկ նվագախումբը դեկավարում էր Հայաստանի ազգային ֆիլիարմոնիկ նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, մատեստ Էդուարդ Թովիչյանը: Ծրագրում ինչեցին 20-րդ դարի հայ և ռուս անվանի կոմպոզիտորների ստեղծագործություններից: Նվագախումբն առաջին անգամ կատարեց նաեւ «Գործը՝ 2018-ի ԱՊՀ մշակութային մայրաքաղաք» ծրագրի հիմնը, որի հեղինակը ՀՀ վաստակավոր արտիստ Ռոբերտ Ամիրխանյանն է: Մշակութային երեկոն եզրափակվեց ԱՊՀ երկրների DJ fest-ով: Իսկ ահա հաջորդ օրը, 9. Տաթևացու անվան հրադարակող ողողված էր էստրադային-ջազ մեղեդիներով. առիթը՝ Կոստանտին Օրբելյանի ծննդյան 90-ամյակին նվիրված հիանալի համերգն էր: Շուրջ երկու օր Գորիսը «աղոթում էր Ենչում էր» մշակույթով: ՄԱՆՆԱՆ ՀԱՎԱԿՈՒՄՅԱՆ Գորիս-Երեսան